



Företagsekonomiska institutionen  
EKONOMIHÖGSKOLAN VID  
LUNDS UNIVERSITET

Magisteruppsats  
Juni 2008

# **Revisorns och Skatteverkets verksamhet mot manipulering av kontantredovisning**

– Går brottet att eliminera?

**Författare:**  
Hanna Hideng  
Karin Plato

**Handledare:**  
Gunnar Wahlström

# Sammanfattning

- Uppsatsens titel:** Revisorns och Skatteverkets verksamhet mot manipulering av kontantredovisning – Går brottet att eliminera?
- Seminarie datum:** 5 juni, 2008
- Ämne/Kurs:** FEKP01, Examensarbete magisternivå, Företagsekonomi, 15p.  
Fördjupningsinriktning: Redovisning
- Författare:** Hanna Hideng och Karin Plato
- Handledare:** Gunnar Wahlström
- Fem nyckelord:** Manipulering, Kontanthantering, Kassaregister, Revision, Reglering
- Syfte:** Att kartlägga revisorers och Skatteverkets verksamhet mot manipulering av kassaregister samt belysa åtgärder för att minska förekomsten av detta brott.
- Metod:** Då manipulering av kontanthantering utgör ett outforskat område utgår vi i uppsatsen från grundad teori, vilken har ett induktivt synsätt, för att besvara vår forskningsfråga. Debatten ligger till grund för utformning av intervjufrågor och därefter genomfördes semistrukturerade intervjuer.
- Teoretiska perspektiv:** Litteraturgenomgångens utgångspunkt är att manipulering av kontanthantering är ett regleringsproblem. För att styrka det tillämpas Jönssons studie om redovisningens utveckling. Puxty samt Willmonts resonemang tillämpas för att förklara relationen mellan redovisningens reglering och staten. Med hjälp av Streeck och Schmitters regleringsmodell kan det förklaras hur social ordning ska uppnås i samhället. Riskanalys utgör ett element för att eliminera problemet. Studie genomförd av McKee visar att en grad av oförutsägbart agerande är produktivt.
- Empiri:** Under kategorier presenteras intervju svaren i kombination med lämplig teori. Respondenter från Skatteverket och revisionsbyråer samt en åklagare har valts utifrån att de i sin verksamhet kommer i kontakt med manipulering av kontanthantering.
- Slutsatser:** Manipulering av kontanthantering kan ses som ett allvarligt samhällsproblem och genom att föra upp ämnet till debatt kan bättre ordning i samhället uppnås. Framtagandet av Lagen (2007:592) om kassaregister förväntas påverka förekomsten av brottet, dock är fullständig nollvision ej väntad.

## Abstract

- Title:** The auditor's and Skatteverket's work against cash register manipulation – Is it possible to eliminate the crime?
- Seminar date:** June 5<sup>th</sup>, 2008
- Course:** Master thesis in business administration, 15 University Credit Points (15 ECTS). Major: Accounting
- Authors:** Hanna Hideng och Karin Plato
- Advisor:** Gunnar Wahlström
- Five key words:** Manipulation, Cash management, Cash register, Auditing, Regulation
- Purpose:** To examine auditor's and Skatteverket's activity against cash register manipulation and to illustrate arrangement to decrease the existence of the crime.
- Methodology:** Cash register manipulation is a unexplored area, that's why we in this essay proceed from grounded theory, which has a inductive approach, to answer the research question. The debate is the base for framing the questions for the interviews which were personal interviews.
- Theoretical perspectives:** The presupposition is that cash register manipulation is a regulation issue. Jönssons study about the development in accounting is presented to establishment this. Puxty and Willmont's paper are administer to explain the relation between regulation and the state. Streeck och Schmitters modell over regulation issue's shows how social order can be achieved in the society. Risk analyses is an element to eliminate the problem. A studie by McKee shows that unpredictability is productive for an auditor.
- Empirical foundation:** Under category the answers from the interview's are presented in kombination whith matching theory. The respondent group's are; Skatteverket, auditor's and prosecutor. They where choosen because they in their work are in contact with the problem.
- Conclusions:** Cash register manipulation can be seen as a serious social problem and when item the problem to the debate, better order can be achieved in the society. Lag (2007:592) about cash register is expected to affect existence of the crime, but vision zero is not expected.

## **Förord**

Vi vill tacka vår handledare Gunnar Wahlström för all hjälp vi fått under arbetets gång. Ett stort tack vill vi också ge samtliga som ställt upp på våra intervjuer. Tack för att ni tog er tid.

Lund, den 29 maj 2008

Hanna Hideng

Karin Plato

## **Förkortningar**

ADB - Automatisk Data Behandling

ASB - Accounting Standards Board

EU – Europeiska Unionen

FAR SRS - Föreningen för Auktoriserade Revisorer

RS - Revisionsstandard

SOU - Statens offentliga utredningar

SRS – Svenska Revisorssamfundet

# Innehållsförteckning

<b>1. Inledning</b> .....	<b>1</b>
<b>1.1 Bakgrund</b> .....	<b>1</b>
<b>1.2 Problemformulering</b> .....	<b>2</b>
<b>1.3 Forskningsfråga</b> .....	<b>3</b>
<b>1.4 Syfte</b> .....	<b>3</b>
<b>1.5 Avgränsningar</b> .....	<b>3</b>
<b>1.6 Målgrupp</b> .....	<b>4</b>
<b>1.7 Disposition</b> .....	<b>4</b>
<b>2. Litteraturgenomgång</b> .....	<b>5</b>
<b>2.1 Redovisningens utveckling</b> .....	<b>5</b>
2.1.1 Redovisningens utveckling i Sverige.....	6
<b>2.2 Redovisningens reglering</b> .....	<b>8</b>
<b>2.3 Konkurrens och statens intresse</b> .....	<b>9</b>
<b>2.4 Revision</b> .....	<b>11</b>
2.4.1 Ren/oren revisionsberättelse .....	11
<b>2.5 Riskanalys</b> .....	<b>13</b>
2.5.1 Riskanalys i kontantbranschen .....	14
<b>2.6 Kontantförsäljning</b> .....	<b>16</b>
<b>2.7 Lag om kassaregister</b> .....	<b>17</b>
2.7.1 System i andra länder .....	17
<b>2.8 Ekonomiska brott</b> .....	<b>18</b>
2.8.1 Bokföringsbrott.....	20
2.8.2 Skattebrott.....	21
<b>2.9 Sammanfattning</b> .....	<b>23</b>
<b>3. Metod</b> .....	<b>24</b>
<b>3.1 Forskningsstrategi</b> .....	<b>24</b>
<b>3.2 Grundad teori</b> .....	<b>25</b>
3.2.1 Redskap i grundad teori.....	26
3.2.2 Resultat från grundad teori .....	28
3.2.3 Från kategori till teori.....	29
3.2.4 Arbetsgång enligt grundad teori .....	29
<b>3.3 Datainsamling</b> .....	<b>30</b>
3.3.1 Sekundärdata .....	31
3.3.2 Primärdata.....	31
<b>3.4 Undersökningens metod</b> .....	<b>32</b>
3.4.1 Val av respondenter .....	32
3.4.2 Utformning av intervjumall .....	33
3.4.3 Presentation av respondenter .....	35
<b>3.5 Kritisk granskning</b> .....	<b>35</b>
<b>3.6 Studiens trovärdighet</b> .....	<b>36</b>
3.6.1 Validitet .....	36
3.6.2 Reliabilitet .....	37
3.6.3 Objektivitet .....	37

3.7 Sammanfattning.....	37
<b>4. Debatt.....</b>	<b>39</b>
4.1 Restaurangprojektet.....	39
4.2 Kontanthantering i praktiken.....	40
4.2.1 Manipulering av kassaregister.....	41
4.2.2 Systemdokumentation.....	42
4.3 Revision i praktiken.....	43
4.3.2 Granskning av kassaregister.....	44
4.4 Sammanfattning.....	45
<b>5. Resultatredovisning.....</b>	<b>46</b>
5.1 Analysmodell.....	46
5.2 Manipulering av kassaregister.....	46
5.3 Revisorers arbete mot manipulering av kontantredovisning.....	48
5.3.1 Intern kontroll.....	49
5.3.2 Analytisk granskning.....	50
5.3.3 Oanmälda besök.....	52
5.3.4 Acceptans för fel.....	53
5.3.5 Ren/oren revisionsberättelse.....	55
5.3.6 Granskning av kassaregister.....	57
5.3.7 Revisionspliktens försvinnande.....	58
5.4 Skatteverkets arbete mot manipulering av kontantredovisning.....	58
5.4.1 Anmälda kontroller.....	59
5.4.2 Granskning av kassaregister.....	60
5.5 Lagen (2007:592) om kassaregister.....	61
5.6 Ekonomiska brott.....	63
5.6.1 Anmälningsplikt.....	63
5.7 Åtgärder för att minska antalet brott.....	66
5.7.1 Agera oförutsägbart.....	67
5.7.2 Ökad handel med kontokort.....	68
5.7.3 Allmänheten reagerar.....	68
5.7.4 Plomberade kassaapparater.....	69
5.7.5 Personalliggare.....	69
5.8 Sammanfattning.....	70
<b>6. Slutdiskussion.....</b>	<b>71</b>
6.1 Forskningsfråga.....	71
6.1.1 Revisorernas arbete mot manipulering av kassaregister.....	71
6.1.2 Skatteverkets arbete mot manipulering av kassaregister.....	72
6.1.3 Påverkan från Lagen (2007:592) om kassaregister.....	73
6.2 Studiens teoretiska bidrag.....	73
6.3 Reflektioner och slutsatser.....	75
6.4 Förslag på fortsatta studier.....	77
<b>Referenser.....</b>	<b>78</b>
Skriftliga källor.....	78
Internetsidor.....	79
Tidskrifter.....	81
Vetenskapliga artiklar.....	81
Muntliga källor.....	83

<b><i>Bilaga 1</i></b> .....	<b>84</b>
<b>Frågor revisorer</b> .....	<b>84</b>
<b><i>Bilaga 2</i></b> .....	<b>85</b>
<b>Frågor Skatteverket</b> .....	<b>85</b>
<b><i>Bilaga 3</i></b> .....	<b>86</b>
<b>Frågor Åklagare</b> .....	<b>86</b>
<b><i>Bilaga 4</i></b> .....	<b>87</b>
<b>FAR SRS Checklista för granskning av kassaregister</b> .....	<b>87</b>

## **Figurförteckning**

- Figur 1.1: Disposition över uppsatsens upplägg
- Figur 2.1: Dispositionen av litteraturgenomgången
- Figur 2.2: Redovisning och skärning med stadgade principer
- Figur 2.3: Risker i kontantbranschen
- Figur 2.4: Skattebrott
- Figur 3.1: Tolkningsnivåer vid induktiv ansats
- Figur 4.1: Resultatmodell över restaurangprojektet
- Figur 5.1: Identifierade åtgärder



# 1. Inledning

---

*I uppsatsens inledande kapitel ges en kort historisk tillbakablick av den svenska politiken kring ekonomisk brottslighet och därefter presenteras problemformuleringen. Vidare presenteras forskningsfråga, studiens syfte samt uppsatsens avgränsningar och målgrupp. Avslutningsvis ges en disposition för att ge en överskådlig bild av uppsatsens upplägg.*

---

## 1.1 Bakgrund

Under åren 1976 till 1982 var ekonomisk brottslighet uppmärksammat som ett signifikant problem av media, lagliga myndigheter och politiker i Sverige. Den politiska vänstersidan såg eskaleringen av ekonomisk brottslighet som ett hot mot det svenska välfärdssamhället. Revisorns roll vid mitten av 1970- talet uppfattades som en brottsförebyggande aktör, där kontrollen fokuserade på att stärka revisorns oberoende och brottsförebyggande roll. Syftet var att genom ökad publik insyn och utveckling av lagstadgad revision minska den ekonomiska brottsligheten. I början av 1980-talet förändrades revisorns roll och började då handla om att kontrollera och avslöja skattebrott i finansiella rapporter. Revisorn var även tvingad att informera myndigheter vid undersökningar och granskningar gällande skatter, avgifter och arvode. Föreningen för Auktoriserade Revisorer (FAR SRS) var emot all tillämpning av revisorn vid skattekontroller, då de menade att det skulle minska förtroendet för revisorn. (Jönsson, 1991: Larsson, 2005)

Mellan åren 1991 och 1994 var ekonomisk brottslighet ett lågt prioriterat ämne i svensk politik, förutom gällande den svenska bankkrisen. Under bankkrisen diskuterades huruvida revisorns roll låg för nära företagsledningen. Regeringen föredrog under denna tid en självreglering och marknads kontroll. Deras strategi var att privatisera auktorisering och granskning av revisorer. År 1994 genomfördes en omorganisation av granskning och kravet på privatisering förkastades. Återigen blev ekonomisk brottslighet en högprioriterad fråga och behovet av att motverka ekonomiska brott gjorde att staten och samhällets intresse för kompetenta revisorer ökade. År 1999 blev det en skyldighet för svenska revisorer att rapportera misstankar om ekonomisk brottslighet som begåtts av ledning och verkställande direktör. (Larsson, 2005)

## ***1.2 Problemformulering***

Undersökning genomförd av Skattverket där 89 restauranger granskades visade att tre av fyra krogar har kassasystem som möjliggör fusk (Hirsch, 2007). En av landets största revisionsbyråer fick i uppdrag att granska kontantredovisning inom badanläggningar. I den efterföljande rapporten kunde utläsas att väsentligt är att vara medveten om att all kontanthantering innebär en risk. Av vikt är att tillfredställande verifikationsunderlag, säkra interna kontroller samt noggrann dokumentation finns. Regler för kontanthantering är ett viktigt steg mot bättre ekonomisk skötsamhet. (Öhrlings Pricewater House Coopers, 2006)

Begreppet kontantbransch avser i regel de branscher där näringsidkare säljer varor och tjänster till allmänheten mot kontant betalning. Merparten av aktörerna i branschen befinner sig inom detaljhandeln. Kontantbranschen är svårkontrollerad och de kontroller som utförs är ofta resurskrävande. Det finns ett stort antal näringsidkare inom denna bransch och risken att bli utsatt för kontroll är därmed liten. Företagen är mestadels relativt små och har inget direkt behov av intern kontroll då kassaflödet kontrolleras av ägaren. I dessa företag sker det dagligen en mängd små transaktioner, oftast i kontanter, där köparen inte har något behov av att få ett kvitto. Denna företagsstruktur utgör enligt Branschsaneringsutredningen en grund för skatteundandrag. Skatteundandragande är ett allvarligt problem inom kontantbranschen. Därför tillsatte den svenska regeringen år 2004 en kommission för att utreda omsättningen hos företag inom kontantbranschen. Slutsatsen drogs att lagstiftningen var för enkel att kringgå i kontantbranscher samt att det inte utfördes tillräckligt många kontroller. För att regler ska efterlevas krävs det en rimlig möjlighet att kontrollera det. Skatteundandragandet medför även att seriösa näringsidkare utsatt för snedvriden konkurrens samt att skattebördan läggs på andra skattesubjekt. Ytterligare konsekvens av att regler inte efterlevs är att den allmänna moralen påverkas. (SOU 2005:35)

Utredningen SOU 2005:35 behandlade möjligheten att ställa krav på företag inom kontantbranschen att införa system, vilka skulle möjliggöra efterhandskontroller av omsättning. Utredningens förslag blev ett krav på att försäljning ska registreras i certifierade kassaregister. Certifierat kassaregister innebär att en oberoende prövning ska kunna försäkra att registret visar samtliga registreringar som gjorts. (SOU 2005:35) Från årsskiftet 2008 är

det lag på certifierade kassaregister inom kontantbranschen, med vissa undantag. Lagen börjar dock inte gälla förrän den första januari år 2010. (Brickman, 2008)

Bakomliggande tanke med Lagen (2005:592) om kassaregister är att minska ekonomisk brottslighet samt skattefusk i företag där kontanthantering utgör en del av verksamheten. Problemet med att vissa företag inte redovisar samtliga intäkter leder till lägre skatteintäkter för staten. När det nya lagförslaget börjar gälla räknar Skatteverket med en ökning av skatteintäkterna med cirka 1,5 miljarder kronor. (Veckans affärer, 2006) Staten försöker stärka Skatteverkets roll i arbetet att minska skattefusk och ekonomisk brottslighet. Myndighetens kompetens ska tillvaratas bättre och även arbetet mot skattefusk och ekonomisk brottslighet ska enligt staten bedrivas effektivare. (SOU 2005:35) Revisorernas arbete är av stor betydelse vid bekämpning av ekonomiska brott. De är betydelsefulla ur två perspektiv, dels gällande anmälan om misstänkt brottslighet och ur ett rent brottsförebyggande perspektiv. (Ekobrottsmyndigheten, 2008)

### ***1.3 Forskningsfråga***

Vad gör revisorerna och Skatteverket för att motverka manipulering av kassaregister samt vilken påverkan förväntas Lagen (2005:592) om kassaregister ha på problemet?

### ***1.4 Syfte***

Att kartlägga revisorers och Skatteverkets verksamhet mot manipulering av kassaregister samt belysa åtgärder för att minska förekomsten av detta brott.

### ***1.5 Avgränsningar***

Geografiska avgränsningar har skett i uppsatsen vilket innebär att urvalet av respondenter har begränsats till dem som är verksamma i Skåne och Kalmarregionen.

## 1.6 Målgrupp

Uppsatsen riktar sig till personer med förkunskap om revision och ekonomi. Därför kommer vissa grundläggande begrepp inte förklaras ingående.

## 1.7 Disposition

Uppsatsen kommer i de fyra första kapitlen hitta underlag för att svara på forskningsfråga samt syfte, vilka besvaras i det avslutande kapitlet. Först behandlas den teori som finns på området under kapitlet litteraturgenomgång. Därefter diskuteras vilka metoder vi använt för att kunna besvara forskningsfrågan samt syftet. Avslutningsvis presenteras de resultat vi fått fram analyserade tillsammans med teori. Nedan följer en illustration av uppsatsens resterande kapitel och en kort förklaring av deras innehåll.

---

Figur 1.1: Dispositionen över uppsatsens upplägg

---



## 2. Litteraturgenomgång

---

*Inledningsvis presenteras den svenska redovisningens utveckling och lagstiftning. Vidare beskrivs den internationella regleringsproblematiken då grunden till uppsatsen är att manipulering av kontanthantering är ett regleringsproblem. Under revisionsavsnittet är teorin inriktad på revision av företag inom kontanthantering. Risker och etik tydliggörs samt innebörden av revisionsberättelsen. Litteraturgenomgången avslutas med ekonomiska brott som kan uppstå till följd av bristande kontanthantering.*

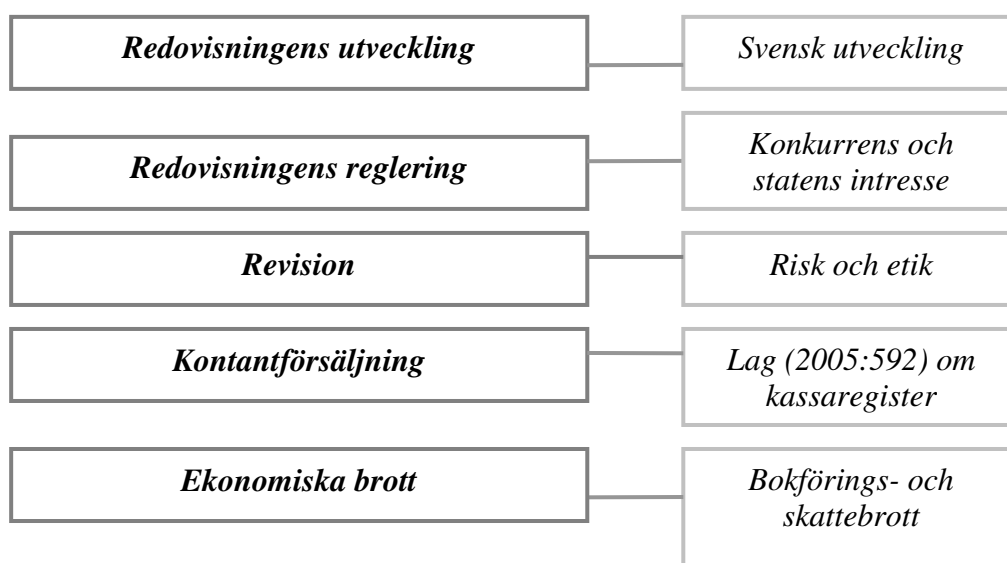
---

För att tydliggöra upplägget av litteraturgenomgången ytterligare följer nedan en modell över kapitlets disposition.

---

Figur 2.1: Dispositionen av litteraturgenomgången

---



Källa: Egen modell, 2008

### 2.1 Redovisningens utveckling

Traditionellt sett har redovisningsprinciper beaktas som en funktionell roll för redovisning. Vid en given mängd input bestäms resultatet av redovisningsprinciperna. På så sätt kan redovisningssystem utformas för att tillgodose det principerna önskar uppnå. Enligt denna syn

bestämmer syftet med redovisningen vilken data som ska registreras, hur den ska lagras och hur den ska bearbetas för att skapa begärda rapporter. Genom att ändra syftet och förutsättningarna för redovisningen leder det till stora förändringar i redovisningssystem och praxis. På så sätt bryts logiken i redovisningssystemets funktionalitet. Problemet ligger i att det inte finns någon generellt accepterad redovisningsteori som rättfärdigar redovisningsstandarder. Det som finns är ett konceptuellt ramverk för redovisningsfrågor. Avsaknaden av accepterad teori kan vara en bidragande orsak till missuppfattningen av redovisningens roll i samhället. Redovisningen får sin mening genom att specifika sammanhang kan ses som ett kulturellt fenomen. Bevis på detta kan vara att internationella redovisningsregler inte tillämpas på samma sätt i olika kulturer. Huvudsyftet med redovisning är att skapa information för kontroll och beslut. (Jönsson, 1991)

Signifikant för redovisningens utveckling är att den är beroende av relativt stabila förutsättningar och specifika institutionella områden. Bidragande till om utvecklingen varit framgångsrik i olika länder tros bero på huruvida förändringarna passat in i landets ekonomiska politik. Övriga faktorer antas vara hur naturligt och oproblematiskt förändringar har kunnat ske. (Larsson, 2005)

### **2.1.1 Redovisningens utveckling i Sverige**

När aktiebolagen ökade i antal, vilket skedde vid slutet av 1800-talet, medförde det en uppgång av bedrägerier och förskingringar. Det i sin tur ledde till ett ökat behov av professionell granskning och det första lagstadgade kravet för revision av aktiebolag stadgades år 1895. I början var revisorn en lekman och revisorsposten sågs som ett hedersuppdrag. Önskan efter statligt anställda revisorer ökade och den första professionella organisationen för revisorer och redovisare bildades 1899, Svenska Revisorssamfundet (SRS). Ett av syftena med organisationen var att skapa en statlig auktorisering, vilket kom till av Handelskammaren år 1912. Trots det skapade SRS sin egen auktorisering av revisorer år 1921 och två år senare bildades FAR, vilka alltid varit en unik lobbyist inom den svenska redovisningen. (Jönsson, 1991; Larsson, 2005)

Innan Kreugerkraschen och depressionen under 1930-talet var redovisningsprofessionen i Sverige inte tillräckligt utvecklad för att ta egna initiativ. Efter år 1932 kom arbetarrörelsen

till makten och staten som var en dominerande faktor valde att satsa på industri. Under denna period var revisorer som ville delta i lagstiftningsprocesser tvungna att vara medlemmar i specifika kommittéer. För revisorsprofessionen blev det möjligt att sprida god redovisningssed i och med att kapitalmarknaden började ställa krav. Vilket inträffade under 1930-talet då Sverige kom i finansiella svårigheter. Under 1930-talet fanns det lite forskning inom intern redovisning, vilket ledde till debatt kring lösningar på området. För att finna lösningar valdes att använda normer från andra länder och adoptera det som passade den svenska redovisningen. (Jönsson, 1991; Larsson, 2005)

Efter andra världskriget fick fackföreningar stor makt på den politiska arenan, vilket för revisorerna innebar att de pressades till att infiltrera maktstrukturen. Detta blev möjligt på grund av att revisorerna var den grupp med störst kunskap inom redovisningsområdet. Staten ansvarade för redovisningsregleringen, men det var professionen som staten lyssnade på. (Jönsson, 1991; Larsson, 2005)

Mellan 1950-talet till 1960-talet utvecklades årsredovisningen i Sverige. De blev mer informativa, de innehöll mer text samt blev lättare att jämföra över tiden. Inte förrän sent 1960-tal blev den svenska kapitalmarknaden tillräckligt angelägen för att kunna kräva att redovisningsinformation skulle avslöjas för publika investerare. Revisorns roll under 1970-talet fokuserade på att vara oberoende samt att vara en brottsförebyggande aktör. Detta för att staten ville öka den publika insynen i företag samt minska ekonomisk brottslighet. 1980-talet innebar internationalisering samt var mycket lönsamt för finansiellt kapital. Staten införde ett nytt program, vilket ersatte statens inflytande med en marknadsmekanism, där revisorns roll var att kontrollera och avslöja skattebrott i finansiella rapporter. Revisorn hade även skyldighet att upplysa myndigheter om företags skatter, avgifter och arvoden. (Jönsson, 1991; Larsson, 2005)

Vid slutet av 1900-talet ansågs revisorsyrket i Sverige vara ett ärofyllt arbete, men allt eftersom bedrägerier och bokföringsbrott upptrappades innebar det även att kravet på revisorn ökade. Förslaget kring ökad skyldighet för revisorer att rapportera inom den finansiella sektorn uppkom till följd av den svenska bankkrisen. FAR och SRS ifrågasatte förslaget med hänsyn till svårigheten för revisorn att upptäcka brottslighet som medvetet begåtts av företagsledningen. Oavsett kritiken blev det år 1999 en skyldighet för svenska revisorer att

rapportera misstankar om ekonomisk brottslighet som begåtts av ledning eller verkställande direktör. (Larsson, 2005; Larsson, 2005<sup>2</sup>)

Sverige har avvikande reglering för publika och kommunala bolag samt för privata sektorn. Dessutom har staten direkt inblandning vid prövning av revisorers auktorisation genom att de måste få godkännande vid det svenska statliga expertrådet. (Puxty et al., 1987; Willmott et al., 1992) I Sverige har staten direkt inblandning i regleringen av redovisning och Puxty et al. (1987) menar att politisk korporatism är det bästa sättet att uttrycka den svenska relationen mellan redovisning och statens inblandning. Författarna menar även att revisorer i Sverige har till viss del influerats av den anglosaxiska redovisningstraditionen. (Puxty et al., 1987)

## ***2.2 Redovisningens reglering***

För att uppnå social ordning är modeller nödvändiga. Modeller hjälper oss att observera och förstå hur individuella människor med olika motiv kan integreras på olika sätt inom ramen av ordning. Streeck och Schmitters modell från år 1985 består av tre delar; samhället, marknaden och staten. Dessa delar upprätthåller vägledande principer och är förenade med; spontan solidaritet, fri konkurrens och hierarkisk kontroll. Association kan ses som den fjärde institutionen och i förhållande till de tre tidigare principerna kan denna benämnas organisatorisk koncentration. Det är ingen ny utgångspunkten att associationer skapar en grund för social ordning, dock har de blivit betraktade som en källa för oordning. Detta kan förklaras med att samhället, marknaden och staten har specialiserade jurister inom det sociala nätverket medan associationer har representanter från en mängd olika discipliner. (Streeck och Schmitter, 1985)

Regleringsmodellen av Streeck och Schmitter (1985) har utvecklats vidare av bland annat Puxty et al. (1987) samt Willmott et al. (1992). Enligt Puxty et al. (1987) ska skillnader mellan principer värderas genom att jämföra dem i förhållande till motivation, auktoritet och anspänningar. Med anspänningar menas intressekonflikten som kan uppstå exempelvis mellan köpare och säljare av produkter. Författarna anser att modellen skapar ett värde då den utgör ett detaljerat ramverk för analys av specifika regleringsprinciper. Dock ger de kritik till Streeck och Schmitters (1985) modell då författarna menar att den saknar fokusering på staten som en nation. Detta medför enligt dem att vikten av internationell reglering inte elimineras.

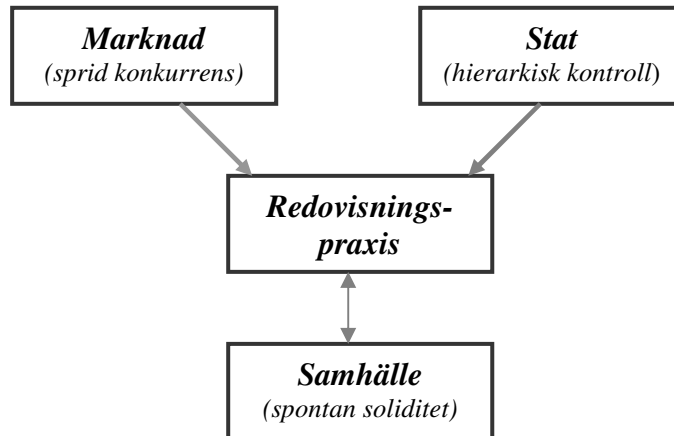


Författarna påpekar även att Streeck och Schmitters (1985) modell saknar förklaringar gällande ursprung, ombildning av redovisningspraxis samt avsaknaden av individers roll i en dynamisk process. (Puxty et al., 1987)

---

Figur 2.2: Redovisning och skärning med stadgade principer

---



Källa: Puxty et al., 1987

Även Willmott et al. (1992) har utgått från Streeck och Schmitters (1985) modell i sin undersökning, vilken haft fokus på; spontan solidaritet, fri konkurrens samt hierarkisk kontroll. Författarna menar att trots de skillnader som finns mellan länder gällande sammanställningarna av spontan solidaritet, fri konkurrens och hierarkisk kontroll syns en tendens till att hierarkisk kontroll ökar. Detta tyder på att statens makt växer. Nationella regleringssystem kan inte längre enbart tolkas genom inhemska strukturella uppbyggnader. De är ett uttryck för globala processer vilka medför internationella former av hierarkisk kontroll. (Willmott et al., 1992)

### **2.3 Konkurrens och statens intresse**

Flertalet professionella inom ekonomisk sociologi menar att handlingar analyseras i relation till den arena, domän, område, sektor eller plats där de äger rum. Gemensamt för perspektiven är att dess ekonomiska reglering analyseras utifrån konkurrensen på marknaden. Konkurrens uppkommer från befintliga maktförhållanden och kulturella antaganden. (Larsson, 2005) I varje perspektiv försöker deltagarna skapa en lokalt varaktig miljö samtidigt som de ledande aktörerna söker ett sammanhang som tillåter dem att förnya deras övertag. Dessa aktörer

skapar en hierarki som definierar maktinnehavare och utmanare. De ledande aktörerna ställs emot två problem; att skapa ett stabilt förhållande av makt samt att bibehålla det. (Fligstein, 2001) Kontentan blir att aktörer, principer och praxis kan ses i linje med en sociologisk institutionstilltro. Vilket innebär att det inte enbart finns en intressebaserad strategi för makt utan att aktörernas identitet, intresse och strategier skapar institutioner. Existerande lagar, regleringar och politisk makt utgör exempel på formella institutioner. Det finns även informella institutioner bestående av aktörers kollektiva identiteter samt kognitiva och normativa föreställningar. Reglering och självreglering av ekonomi och profession grundar sig såväl på makt som på kulturella infall. Avgörande för konkurrensen i den sociala miljön är hur gränser är dragna mellan grupper och vem som har rätten att agera, tala och beteckna den rättsliga arenan. (Larsson, 2005) Enligt Abbott (1989) utgör den rättsliga kampen kring svårigheters definitioner och lösningar bland professionen ett exempel på det. Dessa strider kan identifieras i olika arenor, exempelvis en arbetsplats, i skapandet av principer i offentligheten samt vid reglering av rättigheter och skyldigheter i den (Abbott, 1989).

Professionens intresse i statens granskning av rättsligt monopol är en välundersökt fråga. En åsidosatt aspekt är dock statens intresse i professionen och möjligheten att använda dem för att organisera, reglera och legitimera marknaden. Enligt en teoretisk modell av Halliday och Carruthers (1996) bidrar professionen till att staten har möjlighet att kontrollera marknader och ekonomier på avstånd och därmed skapa och bevara förtroendet de behöver i marknadsekonomin. Kontrollen som revisorer bidrar med är mer än mätbarhet och kontroll av ekonomiska objekt. Genom sin kontakt med staten ges de monopol över domsagor i utbyte mot förpliktelsen att reglera och övervaka både medlemmar av professionen och aktiviteten av deras klienter. Därmed kan nivån på statens reglering, kontroll och inblandning reduceras utan att minska förekomsten av kontroll och styrsystem. (Larsson, 2005) Denna form av reglering bygger på ett förtroendefullt förhållande mellan staten och professionen. Professionen upprätthåller moral i samhället i utbyte mot reglerad självständighet (Parker, 1997).

I Sverige och andra skandinaviska länder har redovisningsprofessionen blivit formad i ett sammanhang av en stark stat. Till en början genom legala regleringar och därefter genom etablerandet av statliga organ för auktorisering och standardsättning. Utveckling av revisorers åliggande för kontroll i relation till statens intresse samt regleringen av marknaden är därmed

skapade i en annorlunda institutionell modell än den som nämnts i stycket ovan. (Larsson, 2005)

## **2.4 Revision**

*”Revision är att kritiskt granska, bedöma och uttala sig om redovisning och förvaltning.”*

FAR, 2006, sid. 13

Revision innebär en opartisk och självständig granskning av ett bolag för att säkerställa ett rättvisande bokslut. Granskningen ska vara så ingående och omfattande som god revisionsredovisning kräver. Revisorn ska bland annat övervaka förekomsten av oegentligheter, förhindra riskabla förvaltningsåtgärder och kontrollera så att bolaget håller sig inom regelverket. Revisorns verksamhet innefattar rapporteringsskyldighet som medför att det i revisionsberättelsen ska specificera om bolaget exempelvis inte betalt vissa skatter eller avgifter i tid. Vidare ska revisorn anmäla vid misstanke om brott eller andra oegentligheter. (Diamant, 2004; Karapetrovic och Willborn, 2000)

Det finns ett antal skillnader mellan revision i kontantverksamheter och övriga bolag. Framförallt gäller det svårigheten för revisorn att finna bevis för att samtliga intäkter har redovisats samt att redovisningen har skett korrekt för kontanta affärshändelser och kassabehållning. Det kan även vara svårare att genomföra en granskning i en kontantverksamhet. Vilket kan medföra att revisorn måste gå utanför de vanliga ramarna för granskningen. Det är av stor betydelse för verksamheter inom kontantbranschen att revisionsinsatserna genomförs dels vid bokslutsdagen men även löpande under räkenskapsåret. På så sätt kan eventuella brister påtalas i tid och rättelse kan göras av klienten. (FAR, 2007)

### **2.4.1 Ren/oren revisionsberättelse**

I revisionsberättelsen fastställer revisorn om årsredovisningen har upprättats i överensstämmelse med Årsredovisningslagen (1995:1554). Revisorns granskning har till syfte att resultera i en revisionsberättelse. I revisionsberättelsen ska revisorn i korthet redovisa sin

granskning och huruvida denne funnit något som gör att en rättvisande bild av företaget inte återspeglas. Upptäcker revisorn inte något att anmärka på lämnas en ren revisionsberättelse. Revisorn skall lämna en oren revisionsberättelse om denne anser att det inte finns tillräckligt med underlag för företagets fortlevnad eller om underlag inte tillhandahållits av ledningen. Anser revisorn att företaget inte kan fortsätta sin verksamhet över en överskådlig tid ska denne anmärka på bolagets fortlevnad. Om revisorn och ledningen inte är överens gällande principer och praxis i redovisningen är även detta skäl nog att lämna en oren revisionsberättelse. (Ireland, 2003; Pasiouras, et al., 2007)

Revisionsberättelsen kan antingen vara ren vilket innebär att den är standardutformad eller oren då den avviker från standardutformningen. Om en rapport avviker från standardutformningen ska den kommande anmärkningen antingen påverka revisorns uttalande eller inte påverka den. Särskilda upplysningar är förhållanden som inte påverkar revisorns uttalande. Det kan vara eventuella osäkerheter i företagets fortlevnad eller när revisorn enligt lag är skyldig att rapportera vissa brister, exempelvis momsredovisning enligt Skattelagen (1973:601). (FAR, RS 708)

Revisionsberättelsen står för en risk att felbehandla. Begränsningar i revisionsberättelsen kan innefatta att byråns framställning av klienten är begränsad till vissa angelägenheter. Vidare att revisorn inte har gjort oberoende granskning av klientens affärer. Upprättandet av en revisionsberättelse är komplicerat och fylld med begränsningar. Revisorn måste sammanställa information för sin egen säkerhet. (Bogen, 1996) Enligt Revisorslagen (2001:883) ska revisorn även anmärka om årsredovisningen inte upprättats i regel med gällande lagar och förordningar, om skatter och moms inte betalats i tid eller om bolaget inte redovisat uppgifter som tredje man bör ta del av. (2001:883) En övergripande reglering av revisionsberättelsen finns i Aktiebolagslagens (2005:551) nionde kapitel.

Innan en oren revisionsberättelse skrivs har revisorn möjlighet att skicka en erinran till företagsledningen. Erinran sker då revisorn överväger anmärkningar i revisionsberättelsen om ledningen inte vidtar nödvändiga åtgärder. Det kan beröra att den verkställande direktören inte åtgärdat brister i den interna kontrollen, i redovisningen eller i förvaltningen i övrigt. Det kan även innefatta förhållanden som revisorn anser att styrelsen inte bör få kännedom om, exempelvis affärshemligheter eller anmärkningar som är mindre betydelsefulla. Mer

rutinmässiga uttalanden om fel eller brister samt förbättringar som måste genomföras anses inte utgöra erinringar trots att de är skriftliga. (FAR, 2008)

Vid upprättandet av erinran ska revisorn hänvisa till Aktiebolagslagen nionde kapitlet, § 39. Revisorn bör framställa en erinran så fort iakttagelser av brister kan identifieras så att företaget kan utföra åtgärder. Erinran ska lämnas till företagsledningen samt antecknas i ett protokoll eller i annan liknade handling. Revisorn ska som en del av förvaltningsrevisionen kontrollera så att hanteringen av erinran sker på ett regelrätt sätt. (FAR, 2008)

## **2.5 Riskanalys**

Revisorn granskar inte varje enskild transaktion i ett företag utan ett urval av inträffade affärshändelser. Vid detta urval är väsentlighet och risk vägledande. Väsentlighet innebär att ett utlämnande eller en felaktighet som påverkar användarens beslut, sker utifrån informationen i de finansiella rapporterna. Graden av väsentlighet skiljer sig beroende på felets storlek och omständigheter i övrigt. Revisorn ska beakta väsentlighet vid val av granskningsåtgärdernas karaktär, omfattning och förläggning i tiden. Revisorn fastställer i revisionsplanen en acceptabel väsentlighetsnivå för att upptäcka felaktiga uppgifter. Utifrån bedömningen av revisionsrisken inriktas granskningen till de områden där risken för väsentliga fel är som störst. Åtgärderna ska utformas på ett sådant sätt att de säkerställer att risken minskar till en acceptabel nivå. (FAR, 2006) Med hjälp av åtgärderna ska revisorn skaffa sig ändamålsenliga revisionsbevis för att kunna dra betryggande slutsatser, vilka sedan uttalandena i revisionsberättelsen grundar sig på (Cassel, 1996).

Det finns alltid en risk att revisorn accepterar felaktiga uppgifter, eller motsatsen att denne avvisar en korrekt uppgift. Detta kallas revisionsrisk och beaktas vid pålitligheten för revisionen. (Dittenhofer, 2001; Karapetrovic och Willborn, 2000) Revisionsrisk innefattar tre komponenter (Se figur 2.3). *Inneboende risk*, hos ett saldo eller ett transaktionsslag finns en benägenhet att innehålla en felaktig uppgift som skulle kunna vara väsentlig. *Kontrollrisk*, risken för en felaktig uppgift hos ett saldo eller ett transaktionsslag som är väsentlig inte upptäcks eller förhindras i tid. *Upptäcktsrisk*, att en revisor inte upptäcker en felaktighet i sin granskning som är väsentlig. (Dittenhofer, 2001)

Ett grundläggande agerande gentemot bedrägerier är att införliva element av oförutsägbarhet i revisionsplanen. Genom att revisorn agerar oförutsägbart kan inte bedragaren lista ut hur revisorn kommer att agera eller vilka granskningsåtgärder denne kommer att vidta. Behovet av oförutsägbarhet är relaterat till professionell skepticism genom att revisorn ifrågasätter bedömningen av revisionsbevisen. Revisorn bör tillämpa sin föreställningsförmåga vid val av den mest effektiva revisionstekniken för granskning av ett specifikt företag. (McKee, 2006)

Möjliga sätt av vara oförutsägbar på är exempelvis;

- *Slumpmässiga stickprov*, genom att varje post har samma chans för urval blir det omöjligt för bedragaren att avgöra vilken post som kommer granskas
- *Oanmälda inventeringar*, inventarium kan inte ändras för att lura revisorn
- *Ändra samordningen på revisionsprocedurerna*, genom att ändra datumen för redogörelserna med exempelvis två månader före kan bedrägerier upptäckas
- *Ändra revisionsteknik från tidigare år*, om föregående års revisionsteknik var att testa ett urval av transaktioner kan detta ändras till ett analytiskt test (McKee, 2006)

Nyttan av att vara oförutsägbar är att det kommer att öka chansen att upptäcka bedrägerier, vilket i sin tur gör revisionen mer effektiv. Obestridligt finns det även kostnader med att vara oförutsägbar (Se figur 2.4). Det innefattar bland annat extra planeringstid, mer utbildning samt ytterligare tid för aktiviteter så som oanmälda observationer hos klienterna. Med hjälp av figuren nedan kan en kostnad och nyttoanalys genomföras för att bestämma den optimala nivån av oförutsägbarhet. Trots den ökade kostnaden för revisionen anser McKee (2006) att företagen är beredda att betala mer då det ökar trovärdigheten för företagets interna kontrollsystem. (McKee, 2006)

### **2.5.1 Riskanalys i kontantbranschen**

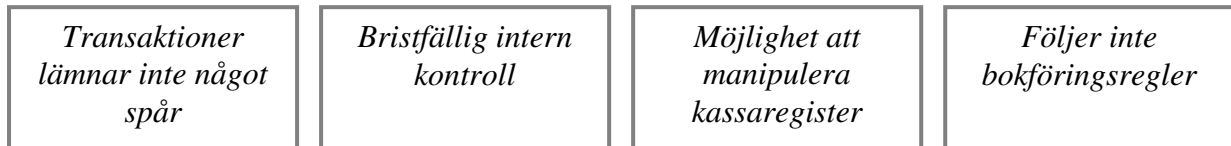
Det finns fyra specifika risker som kan hänföras till kontantbranschen. Samtliga risker kan bero på att företagets ägare eller företagsledning inte kan/vill ta hänsyn till riskerna vid organisering eller i syfte att dölja kontantuttag från verksamheten. Den första risken hänförs till att kontanta transaktioner kan genomföras utan att lämna något spår vilket innebär att kontantbranschen är svårkontrollerad. Det kan förekomma svag eller bristfällig intern kontroll av kontanthantering, vilket är den andra risken. Problemet har hög inneboende- och hög

kontrollrisk. Vilket vidare kan innebära svårigheter gällande granskning huruvida bolaget har fasthållit vid skatteförpliktelser. De avslutande två riskerna innebär att det i dagsläget är möjligt att manipulera samtliga kassasystem samt risk gällande bristfällighet av efterlevnad för bokföringsregler. (FAR, 2007)

---

Figur 2.3: Risker i kontantbranschen

---



Källa: egen modell, 2008

Vid granskning av verksamheter inom kontantbranschen menar FAR SRS att det i huvudsak finns sju revisionsstandarder (RS) som är av vikt;

- RS 209 *Granskning av styrelsen och verkställande direktörens förvaltning*
- RS 240 *Oegentligheter och fel*
- RS 250 *Revisorns skyldigheter att ta hänsyn till lager och föreskrifter vid en revision*
- RS 310 *Kunskap om verksamheten*
- RS 400 *Riskbedömning och intern kontroll*
- RS 401 *Revision i en datoriserad informationssystemmiljö*
- RS 500 *Revisionsbevis (FAR, 2007)*

Revisorn ska kontrollera så att bokföringens uppgifter om likvida medel stämmer överens med verkligheten. Revisorn bör enligt Jerlinger (2003) utföra kontroller av kassan vid ett antal olika tillfällen mellan ordinarie revisionsammans träden.

*”Börja direkt med att räkna inneliggande kontanter i kassörens närvaro. Kassören bör ges tillfälle att kontrollräkna. Granska och anteckna eventuella checkar och postväxlar. Finns det så kallade kassalappar ska de inte godtas som kontanter utan räknas som ej bokförda verifikationer”*

Jerlinger, 2003 sid. 25

## **2.6 Kontantförsäljning**

För samtliga affärshändelser som sker i företaget eller vidtagna justeringar i bokföringen ska det finnas en verifikation. Med verifikation avses de dokumenterade uppgifterna och de ska lagras i läsbar form. Verifikationen ska innehålla information om när den sammanställdes, affärshändelse, belopp, motpart samt handlingar eller andra uppgifter som legat till grund för affärshändelsen. Uppgifterna får elimineras om det är förenat med svårigheter att låta dem utgöra en del av verifikationen eller om utelämnandet är förenat med god redovisningssed. (FAR, 2006)

Gemensam verifikation för kontantförsäljning tillämpas när företag säljer varor eller tjänster till enskilda konsumenter och därmed har svårighet att upprätta fullständiga verifikationer för många små enskilda affärshändelser. Ett antal villkor måste dock vara uppfyllda; enskild verifikation kan inte upprättas utan svårighet, kundkretsen är i huvudsak anonym, kunder köper för enskilt bruk samt att affärshändelserna som regel avser mindre belopp. Den gemensamma verifikationens form skiljer sig åt beroende på företagsstorlek och antal kassaapparater. I företag med ett fåtal kassaapparater ska verifikationen bestå av kontrollremсор och tömningskvitto. För företag med ett flertal kassaapparater ska verifikationen bestå av kassarapport med tömningskvitto från varje enskilt kassaregister. I företag som inte använder sig av kassaapparater ska varje verifikation innefatta en kassarapport per kassa. På rapporten ska specificeras vilken dag det gäller, vilken ort försäljning skett på samt summan av inbetalningarna under dagen. Rapporten ska signeras av upprättaren. (FAR, 2006)

Tyngdpunkten för revisorns kontroll bör ligga på att undersöka hur kontanta affärshändelser återges i de rapporter som ges av kassaapparaten. Undersökas bör även vilka risker för fel som finns, avsiktligt och oavsiktligt i rapporterna. Ofta saknas uppgifter kring kassaapparaters funktioner och inställningar. Detta medför att revisorn bör göra en grundlig genomgång av hela kassaapparaten. SRS Revisionskommitté tog hösten 2005 fram ett hjälpmedel för revisorer som granskar inom kontantförsäljning, "Granskning av kassaregister" (se bilaga 4). SRS menar att listan inte är heltäckande men kan användas som ett exempel och stöd vid kontrollen av kassaregister. Checklistan börjar med grundläggande frågor kring antal



kassaregister, kassasystem och rutiner. Som sedan följs av mer ingående frågor kring kassaregistersystemet samt företagets rutiner. (FAR, 2007)

## ***2.7 Lag om kassaregister***

Den första januari år 2008 gick Lagen (2007:592) om kassaregister igenom och ska börja gälla från den första januari år 2010. I lagen finns bestämmelser om användning och kontroll av kassaregister. Enligt lagens andra paragraf ska de som i näringsverksamhet säljer varor eller tjänster mot kontant betalning omfattas av lagen. Skyldigheten medför att all försäljning och annan löpande användning ska registreras i ett kassaregister. Vid samtliga försäljningstillfällen ska kunden erbjudas ett framställt kvitto. Kassaregistret ska därefter på ett tillförlitligt sätt visa alla registreringar som har gjorts i verksamheten. När lagen börjar gälla ska näringsidkare som omfattas av skyldigheten själva anmäla de kassaregister som finns i verksamheten till Skatteverket. (2007:592)

Enligt Lag (1992:1119) om teknisk kontroll ska kassaregister regelbundet genomgå kontroller av organ som är godkända för uppgiften. Det är Skatteverket som utövar tillsynen så att verksamheter som omfattas av lagen uppfyller de krav som specificeras. Dessa tillsynsåtgärder får genomföras utan att näringsidkaren informeras om det i förväg. Lagen specificerar dock att dessa åtgärder inte får genomföras på ett sätt som medför att näringsidkaren utsätts för större kostnader eller mer olägenheter än nödvändigt. Näringsidkarna i sin tur får inte undanhålla upplysningar eller handlingar som är nödvändiga för att Skatteverket ska genomföra tillsynen. En kontrollavgift på 10 000 kronor kan debiteras näringsidkare om de inte uppfyller kraven. Om företaget inte har anmält ett kassaregister eller inte uppfyllt kravet på regelbunden teknisk kontroll medför det att kontrollavgiften utfaller. Om några åtgärder inte genomförs efter den första kontrollavgiften får Skatteverket debitera ytterligare 20 000 kronor. (2007:592)

### **2.7.1 System i andra länder**

Statens offentliga utredningar (SOU) har undersökt förekomsten av lagstiftning gällande kassaregister och andra liknande system för kontroll av kontanthantering i andra länder. De

kunde inte påträffa några europeiska eller internationella standarder för kassaregister eller liknande installationer. Det finns inom Europeiska Unionen (EU) på kommissionsnivå en projektgrupp, Cash Register Project Group, som arbetar med frågor om kassaregister. Nio länder inom EU arbetar med projektet och de utgörs av Belgien, Frankrike, Grekland, Irland, Nederländerna, Storbritannien, Turkiet, Tyskland samt Ungern. Deras mål är inte att utarbeta en gemensam standard för hantering av kassaregister utan att utvärdera befintliga system samt identifiera risker och problem. De arbetar även på att lägga fram olika förslag på hur hantering av problemet kan gå till väga, antingen genom lagstiftning eller i praktiken. Flertalet länder inom EU saknar krav på kassaregister och några av dem är Finland, Frankrike och Storbritannien. Länder som Frankrike, Storbritannien och Tyskland har i likhet med Sverige identifierat att manipulering av kassaregister är ett problem. (SOU 2005:35)

## ***2.8 Ekonomiska brott***

Reglering för att anmäla ekonomiska brott i Sverige kan inte beskrivas utifrån skandaler eller kriser som i vissa andra länder, exempelvis USA. Istället antas det härröra från politisk problematik och projekt. Trots det kan skandaler och kriser inte helt uteslutas som påverkande faktorer på ekonomiska brott. (Hemraj, 2004; Larsson, 2005) Som beskrivits tidigare i kapitlet har Kreugerkraschen haft inverkan på utveckling av den svenska regleringen. Det har även genom åren funnits ett antal stora skandaler i Sverige, exempelvis Boforsskandalen under 1980-talet som påverkat. (Jönsson, 1991; Larsson, 2005)

Revisorer verkar för att lagstiftningen upprätthålls genom att de ställer krav på sin klient om hur bokföringen ska utformas. Kontrollfunktioner utgör en betydelsefull brottsförebyggande funktion. (BRÅ-rapport, 2004) Skyldigheten att anmäla vid misstanke om brott skapades utifrån en civilrättslig infallsvinkel. Fokus på statens intresse hamnade i bakgrunden och klientens förtroende för revisorn ifrågasätts. Regelverket förpliktar revisorer att rapportera brott som skadar företaget eller dess intressenter. Brottslighet som begåtts av anställda är exkluderad från lagstiftningen då de är mindre angelägna att avslöja för ägarna. (Larsson, 2005<sup>2</sup>) Av aktiebolagslagen (2005:551) framgår det följande:

*”En revisor skall vidta de åtgärder som anges i 43 och 44 §§, om han eller hon finner att det kan misstänkas att en styrelseledamot eller den verkställande direktören inom ramen för bolagets verksamhet har gjort sig skyldig till brott...”*

Aktiebolagslagen (2005:551) 9 kapitel 42 §

Anmälningssplikten berör en specifik förteckning av seriösa brott som begåtts av verkställande direktör eller styrelsemedlemmar, så som; bedrägerier, förskingring, trolöshet mot huvudman, korruption, penningtvätt, brott gentemot kreditgivare, bokförings- och skattebrott. Om revisorn misstänker något av dessa brott ska styrelsen informeras. Efter informationen ska revisorn inom fyra veckor avgå från uppdraget och rapportera till advokatfiskalet. Revisorn befrias från anmälningssplikten om företaget eller någon annan part anmäler brottet inom denna tid. Dock ska beskaffenheterna återställas i den ordning de var innan brottet begicks. Revisorns skyldighet att rapportera brott träder in vid en relativt låg nivå av misstanke. Lagstiftningen förespråkar att revisorn ska rapportera alla händelser där misstanke finns att ett brott har begåtts. Skyldigheten innefattar endast brott som revisorn blir medveten om vid utförandet av revisionen. Det innebär att revisorn i sitt arbete inte aktivt måste upptäcka ekonomisk brottslighet. (Larsson, 2005<sup>2</sup>)

Revisorn kan hållas ansvarig för skador på företaget om det finns en rimlig grund att anta att informationen som anmälan grundar sig på är felaktig. Ansvaret täcker inte felaktigheter i revisorns bedömning av brottsliga juridiska angelägenheter. Revisorn kan dessutom bli ansvarig för skador som företaget orsakas för om styrelsen undanhölls information om misstänkt ekonomisk brottslighet. (Larsson, 2005<sup>2</sup>) Sedan skyldigheten lagstiftades kan brottsförebyggande effekter utläsas. Antalet anmälningar från revisorer har ökat över tiden och anmälningar presenterar en hög kvalitet. (BRÅ-rapport, 2004) En gärning måste begås uppsåtligen för att anses som brott vilket framgår av Brottsbalken (1962:700) första kapitel andra paragrafen. Med bakgrund av avsnittet kommer uppsatsens fortsättning redogöra för de ekonomiska brott som är relevanta för problemet, det vill säga; bokföringsbrott och skattebrott.

## 2.8.1 Bokföringsbrott

Lagen kräver att det ska finnas en bokföring och om det inte finns utgör det objektivt sett ett bokföringsbrott. Skyldighet innebär att upprätta löpande bokföring med verifikation till alla bokföringsposter samt att upprätta årsbokslut. Samtliga bokföringsmaterial ska sparas i ordnat och på betryggande sätt i minst tio år. Utomstående ska med hjälp av bokföringen kunna bedöma verksamhetens ekonomiska situation. Straffbarheten berör i de fall då förlopp, ekonomiskt resultat och ställning inte kan bedömas utifrån granskning av bokföringen. (Westermark, 2005) Utifrån en undersökning av domar framkom det att bokföringsbrott förekommer i någon form i stort sett alla mål om ekonomisk brottslighet. I majoriteten av fallen upptäcks bokföringsbrott av konkursförvaltare eller i samband med skattemyndighetens revisioner. Det är en indikator på att sannolikheten för att mörkertalen för bokföringsbrott är relativt hög. Mörkertalen lär vara speciellt höga bland näringsidkare som inte försätts i konkurs då flertalet bokföringsbrott upptäcks i samband med företagskonkurser. (BRÅ-rapport, 2002)

Som tidigare nämnts kan ekonomiska brott förklaras utifrån skandaler i bland annat USA. Redovisningsskandaler i Enron och WorldCom är ett resultat av bokföringsproblem och ledningens oaktsamhet. I fallet med Enron var ledningen högst ansvariga för kollapsen då redovisningen var tillgänglig för dem. Det är ledningen, snarare än revisorn, som är ansvariga för att försäkra att tillförlitliga bokföringsrapporter är skapade och upprätthållna. Den ökade misstanken om bedrägerier leder till falska antaganden hos användare av finansiella rapporter att revisorns roll är att upptäcka alla sorters bokföringsbrott. Exempel på oärligheter inkluderar skapa, ändra eller hemlighålla bokföring, verifikationer och dokument. Det leder till förskingring av en tillgång och kan begås av såväl anställda som ledningen. När små belopp av kontanter eller tillgångar undanhålls regelbundet från bokföringen är det svårt att upptäcka. I USA tar det i genomsnitt två år innan brott av denna sort upptäcks. (Hemraj, 2004)

Bokföringslagen (1999:2078) elfte kapitlet femte paragrafen ligger till grund för en straffrättslig bestämmelse i Brottsbalken:

*”Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsmaterial eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, döms, om rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd härav inte kan i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, för bokföringsbrott till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter...”*

Brottsbalken (1962:700) 11 kapitel 5 §

## 2.8.2 Skattebrott

Skatteundandragande är en handling som begås medvetet för att undgå skatt. Utifrån genomförda skatterevisioner skattar Skatteverket företags dolda inkomster till 71 miljarder kronor år 2007. De dolda inkomsterna fördelar sig approximativt lika på oredovisade löneinkomster som på oredovisade företagsinkomster. (Skatteårsboken, 2007) Företagsbeskattning bygger på deklARATIONER som näringsidkare avger för sin verksamhet. För att beskattningen ska ske på ett tillfredställande sätt ska näringsidkare bidra med en ordnad bokföring som underlag för deklARATIONEN. Kontrollen förutsätter att affärstransaktioner redovisas dagligen och att verifikationer organiseras och aktiveras tillsammans med övrigt räkenskapsmaterial. Beskattningsunderlaget utgörs av redovisningen, vilket underlättar för företaget då inga större korrigeringar behövs göras. Vidare underlättas även Skatteverkets kontroller då delar av redovisningen ligger till grund för taxeringen. (Westermark, 2005)

---

Figur 2.4: Skattebrott

---



Källa: Egen modell utifrån Ekobrottsmyndigheten, 2008

Det finns ett samband mellan beskattningsbar inkomst och utdelningsbara medel i aktiebolag. Sambandet kan medföra att aktiebolag tvingas avstå från möjligheterna till skattemässiga resultatregleringar då de håller utdelningsbart resultat på en viss nivå. Det kan i vissa fall medföra att företag endast lämnar de uppgifter som bedöms som allra nödvändigast. (Westermarck, 2005) Detta i syfte att förhindra skattebrott finns Skattebrottslagen (1971:69). Utöver de sanktioner som framkommer av lagen finns det även ett administrativt sanktionssystem med skattetillägg och förseningsavgifter. Av Skattebrottslagen (1971:69) andra paragraf framkommer följande:

*”Den som på annat sätt än muntligen uppsåtligen lämnar oriktig uppgift till myndighet eller underlåter att till myndighet lämna deklARATION, kontrolluppgift eller annan föreskriven uppgift och därigenom ger upphov till fara för att skatt undandras det allmänna eller felaktigt tillgodoräknas eller återbetalas till honom själv eller annan döms för skattebrott till fängelse i högst två år”*

Skattebrottslagen (1971:69) 2 §

Under år 2000 ökade antalet anmälningar om skattebrott. Detta skedde trots att antalet revisorer inte hade ökat, utan anledning förmodas finnas i att skattetjänstemän gör fler anmälningar. Flertalet av dem som arbetar på skattebrottsenheter är erfarna skatterevisorer. I deras arbete tänker de i termer av skattebrott och brottsanmälningar vid utförande av sina kontroller, vilken kan vara en bidragande del till ökning av antalet anmälningar. Ekonomiska beräkningar visar att inga större förändringar har skett av det totala skatteundragandet det senaste årtiondet. Strukturella förändringar har skett till följd av nya kontrollsystem har införts. Till följd av det ökar chanser att manipulera inkomster för att minimera beskattningen. (BRÅ-rapport, 2002)

Revisorn ska inom ramen för revision kontrollera hur klienten skött sitt åtagande gällande redovisning av skatter och avgifter. Syftet är att ur Skatteverkets och allmänhetens intresse styrka bolagets skattemässiga situation så som den presenteras i årsredovisningen. I revisionsberättelsen är revisorn skyldig att anmärka om klienten inte fullföljer sina skyldigheter vid skattehanteringen. (Diamant, 2004)

## ***2.9 Sammanfattning***

Kapitlet började med en fortsättning på redovisningens historia från kapitel ett. Detta för att ge en bakgrund till den reglering som finns i Sverige och på så sätt förhoppningsvis ge bakomliggande orsaker till problemet vi vill undersöka. Kapitlet fortsatte med en genomgång av internationell regleringslitteratur. Problematiken inom området samt olika modeller som finns för att öka förståelsen förklarades. För att kunna undersöka uppsatsens syfte, vilket är att studera vilket arbete som görs för att förhindra manipulering av kontantredovisning, återgav vi kort vad revision innebär samt risker och etik sammankopplade med kontanthantering. Den andra delen i vårt syfte är att studera påverkan av Lagen (2007:592) om kassaregister på problemet med manipulering. Därför framställde vi vad lagen innebär och vilka den omfattar. Kapitlet avslutas med en genomgång av olika ekonomiska brott; bokförings- och skattebrott. Detta för att reda ut vilka olika brott som kan begås inom kontantbranschen och mer specifikt vid manipulering av kassaregister. Enligt kapitlets resonemang går att konstatera att manipulering av kontantredovisning är ett liknande fenomen. Det finns inte mycket forskning på området, vilket leder oss in på nästa kapitel i uppsatsen, hur vi ska gå tillväga att undersöka problemet.

## 3. Metod

---

*Under följande avsnitt anges huvuddragen av de metoder som kommer till användning under undersökningens gång. Vidare diskuteras arbetets gång med hjälp av den utvalda metoden. Avsnittet följs sedan av en beskrivning av urval och datainsamling. Avslutningsvis redovisas undersökningens trovärdighet.*

---

### 3.1 Forskningsstrategi

Kvantitativa eller kvalitativa forskningsstrategier är inriktningar som är vanliga inom företagsekonomisk forskning vid klassificering av olika metoder och tillvägagångssätt. Skillnaden mellan de olika inriktningarna berör vilken roll teorin spelar, vilken kunskapssyn och verklighetsuppfattning de har. Kvantitativa forskningsstrategier fokuserar på kvantifiering gällande insamling och analys av data. Strategin berör prövning av teori och begrepp, medan kvalitativa forskningsstrategier fokuserar på generering av teori och begrepp i forskning. Kvalitativ forskning lägger större vikt på ord och insikt i ämnet. (Bryman och Bell, 2001) För att få en djupare förståelse för uppsatsens ämne har kvalitativ forskning valts att tillämpas.

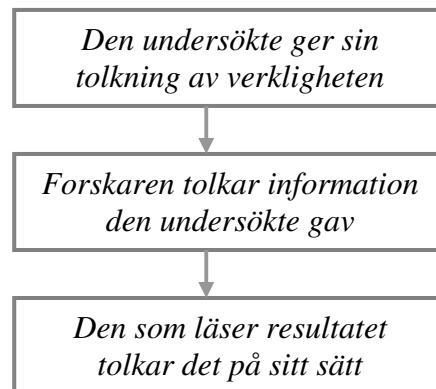
Metodikerna kan delas in i induktiv eller deduktiv ansats. Induktiv ansats går från empiri till teori. (Bryman och Bell, 2001) Den induktiva ansatsen väljs till studien då det först inhämtas information för att sedan gå ut i verkligheten och samla in data. Detta för att sedan se hur väl verkligheten stämmer överens med teorin. Vi har genomfört kvalitativ forskningsstrategin då personliga intervjuer med revisorer och individer från Skatteverket kommer att genomföras. Vi kommer även att beskriva våra intervju svar uppdelat på teman som vi anser aktuella för undersökningen.



---

Figur 3.1: Tolkningsnivåer vid induktiv ansats

---



Källa: Omarbetad utifrån Jabobsen, 2002, s 45

### 3.2 Grundad teori

Glaser och Strauss (1967) har formulerat en *grundad teori* utifrån det induktiva synsättet. Teorin handlar främst om ett synsätt vilket fokuserar på upptäckt av teori och kvalitativ forskning. Syftet är till stor del att överbrygga gapet mellan stora teorier och empirisk forskning. Det är viktigt i forskning att generera teorier, inte att verifiera dem. Teorier genereras med hjälp av empirisk data och metoden för att få tag i denna teori är främst genom komparativ analys. Författarna menar även att varje individ kan skapa en egen teori, detta så länge som utgångspunkten är i verkligheten. (Glaser och Strauss, 1967) För att undersöka manipulering av kontantredovisning kommer vi arbeta för att sammanlänka teorin med den empiridata vi fått fram under intervjuerna. Avslutningsvis i uppsatsen kommer vi lyfta fram vår analys och de viktigaste slutsatserna vi fått fram.

Grundad teori innebär att teorier bildas utifrån det som observeras. På så sätt utgör verkligheten utgångspunkten för bildandet av teorier. (Jacobsen, 2002) I praktiken tillämpas grundad teori genom fyra rekvisit;

- Anpassning
- Förståelse
- Generalitet
- Kontroll (Glaser och Strauss, 1967)

Teorin måste *anpassas* till det substantiella området där den ska användas så att data som påträffas hamnar nära verkligheten. När teorin har anpassats till det substantiella området blir det lätt att *förstå* och låter rimlig för de personer som verkar inom området. För att göra teorin flexibel och förståelig måste den vara tillräckligt *generell*. Dels för att teorin inte ska bli för abstrakt och för att den ska kunna appliceras på olika situationer. Den substantiella teorin måste se till att individer som använder sig av teorin har tillräcklig *kontroll* för att applikationen ska bli värd att försöka använda. Det sista rekvisitet handlar dels om kontrollen att förstå och analysera men även om att förutspå och producera. Som synes går samtliga rekvisit in i varandra och blir till en helhet. (Glaser och Strauss, 1967) Dessa fyra rekvisit kommer användas under vår resultatredovisning där vi binder samman våra intervjuvar med den teori vi funnit för att på så sätt lyckas besvara syftet med denna uppsats.

Grundad teori utgörs av två grundläggande drag. Det första är att metoden är inriktad på utveckling av en teori med data som underlag. Det andra draget är att insamling och analys av data sker parallellt med ömsesidig påverkan på varandra. (Bryman och Bell, 2001) Genom att använda grundad teori i uppsatsskrivandet möjliggör det kontinuerligt arbete med forskningsfrågan då det i förväg är svårt att förutse vad studien kommer att innebära (Denscombe, 2004), vilket underlättar vår undersökning. Vi menar att grundad teori passar vår undersökning då det konstaterades i litteraturgenomgången att vi studerar ett fenomen. Utgångspunkten i uppsatsen ligger i verkligheten. Vår metod är inriktad på utveckling av en teori med empirisk data som underlag samt att insamling och analys av data sker parallellt.

### **3.2.1 Redskap i grundad teori**

Att generera teorier blir ett resultat av forskningsprocessen, vilken består av ett antal procedurer för att utveckla, integrera samt täta teorier (Danemark et al., 2003). Hädanefter följer en framställning av de redskap som är grundläggande i teorin: teoretiskt urval, kodning, teoretisk mättnad samt kontinuerliga jämförelser.

*”Det teoretiska urvalet är processen för datainsamling i syfte att generera teori där forskaren samtidigt samlar in, kodar och analyserar data, bestämmer sig för vilken information som ska samlas in närmast och vad denna information står att finna – allt för att utveckla teorin i takt med att det framkommer olika mönster.”*

Glaser och Strauss, 1967, s 45

*Teoretiskt urval* är ett medel där forskaren utifrån den analytiska grunden beslutar vilken data som ska insamlas och var den ska inhämtas (Alvesson och Sköldberg, 2008). Huvudsyftet med teoretiskt urval enligt grundad teori är att det handlar om en kontinuerlig process som sker under hela undersökningen. En senare definition av Strauss och Corbin (1998) lyfter fram att det inte bara är människor som är objekt för urvalet. Teoretiskt urval sker även av situationer, miljöer och händelser. Alla dessa objekt möjliggör upptäckten av variationer hos begreppen. (Bryman och Bell, 2001) Teorin innebär även att den ska vara tillgänglig, användbar och relevant för de individer och verksamheter som studeras (Danemark et al., 2003). De personer som intervjuas i vår undersökning kommer få att ta del av vår rapport och vår förhoppning är att de kommer att finna den användbar och relevant i deras fortsatta arbete mot manipulering av kontantredovisning.

*Kodning* är enligt grundad teori den process där data bryts ner i beståndsdelar och benämns. Vid teorigenerering är kodning ett steg där data betraktas som tänkbara indikatorer på begrepp. (Bryman och Bell, 2001) Kontinuerligt jämförs ny kodad data med tidigare kodad data under samma kategori, för att kunna utveckla egenskaper. (Alvesson och Sköldberg, 2008) Strauss och Corbin (1998) skiljer på tre olika former av kodning; öppen, axial och selektiv kodning. Vid *öppen kodning* sker en process där data bryts ner, studeras, jämförs, konceptualiseras och kategoriseras. Detta medför att begrepp grupperas och omformuleras till kategorier. Den andra formen är *axial kodning* och här skapas kopplingar mellan kategorier. Dessa kopplingar skapas genom att koder förenas med kontexter, konsekvenser, samspelsmönster och orsaker. Vid *selektiv kodning* väljs en kärnkategorier ut som i sin tur relateras till andra kategorier. (Bryman och Bell, 2001)

Enligt grundad teori fortsätter datainsamling tills *teoretisk mättnad* uppstår. Teoretisk mättnad uppstår då ytterligare analys inte längre kan bidra med något nytt till kategorin. (Alvesson och Sköldberg, 2008) Processen kan delas in i två faser. Den första, kodning av data, pågår tills ingen nya eller relevant data framkommer om begreppet. Den andra fasen innefattar insamlingen av data som fortgår tills ny data inte ger någon information. (Bryman och Bell, 2001) Teoretisk mättnad har uppstått i uppsatsen då de sista intervjuerna inte bidrog med någon ny data.

*Kontinuerliga jämförelser* är en aspekt som har en framträdande plats i grundad teori och utgörs av en process som bibehåller sambandet mellan data och konceptualisering. Syftet är att bevara en stark förbindelse mellan begreppen och indikationerna. (Bryman och Bell, 2001)

### 3.2.2 Resultat från grundad teori

De resultat grundad teori leder till är följande: begrepp, kategorier, egenskaper, hypoteser och teori. *Begrepp* är etiketter på företeelser och kan tolkas som ”teorins byggstenar”. Deras värde sätts utifrån användbarhet. I grundad teori är det viktigt att begreppsutvecklingen sker utefter individens förmåga. (Danemark et al., 2003) Vi har gjort vissa avgränsningar i vår uppsats som innefattar begreppsutveckling där vi har utgått från att personer som tar del av uppsatsen har viss förkunskap i ämnet redovisning. När ett begrepp används i så stor utsträckning att det kan representera en företeelse i verkligheten utgör det en *kategori*. Två eller flera begrepp kan innefattas i en kategori. Den kan även utgöra en kärnkategori där flera andra kategorier befinner sig runt. *Egenskaper* utgör attribut eller aspekter av en kategori. *Hypoteser* är initiala föreställningar om relationerna mellan begreppen. *Teori* definieras enligt Strauss och Corbin (1998) som;

*”En uppsättning välutvecklade kategorier som är systematiskt relaterade genom relationsutsagor och som bildar en teoretisk ram som förklarar vissa relevanta sociala eller andra former av företeelser”*

Strauss och Corbin, 1998, s 22

Grundad teori delar upp teori i två nivåer, substantiell och formell teori. *Substantiell* teori innefattar en viss empirisk situation eller på ett faktiskt område, exempelvis brottslighet som denna uppsats innefattar. *Formell* teori har en högre abstraktionsnivå och kan tillämpas på fler område. Den formella teorin berör i vårt fall regleringsteori. Generering av den sistnämnda teorin kräver datainsamling i jämförande situationer och kan erhållas från tidigare studier. (Bryman och Bell, 2001)

För att på bästa sätt tolka empirin är resultatredovisningen uppdelad i kategorier, vilket förtydligas av modellen i inledningen av kapitel fem. Beteckningen på kategorierna går efter Strauss (1998) åsikt och väljs utifrån den mest logiska förklaringen till vad som händer i

verkligheten. En kategori kan ses som den röda tråden som utgör ramen för framställningen. (Strauss 1998) Vårt syfte är att undersöka revisorns och Skatteverkets verksamhet mot manipulering av kontanthantering. Med bakgrund av det har vi valt att dela upp resultatredovisningen så långt de är möjligt för respondentgrupperna. Allt för att läsaren tydligt ska kunna se hur de båda gruppernas verksamhet mot problemet går till väga.

### 3.2.3 Från kategori till teori

Kategorierna uppsatsen består av är av betydelse då de skapar förgreningar och utskott som tillsammans kan sammanföras till en teori. I praktiken finns det olika tillvägagångssätt för att skapa en teori av kategorier. Ett ofrånkomligt sätt är att kontinuerligt skriva ett PM om de teoretiska bidrag som uppkommer i samband med kodningen. (Alvesson och Sköldberg, 2008) Vi har skapat teorier av kategorierna genom att kontinuerligt försöka finna mönster med empirin och litteraturen. Kodning och upprättande av ett PM är ett måste enligt grundad teori. PM kan vara såväl diskursiva, det vill säga resonerande, som omedelbar i form av grafisk framställning. Grafisk framställning kan bestå av diagram, matriser, tabeller, grafer och andra mer informella bilder. (Alvesson och Sköldberg, 2008) Största delen av uppsatsen består av resonerande framställning, men även flertalet figur är skapade för att göra tydliggöra för läsaren. Vid den grafiska framställningen kopplas egenskaper från olika kategorier ihop.

### 3.2.4 Arbetsgång enligt grundad teori

1. Uppsatsen inleds med att ta del av tidigare studier och publikationer om manipulering av kontanthantering och den nya lagen. Redan i detta skeende formulerades vår tes att manipulering av kassaregister är utbrett. Utifrån det formulerades vår *forskningsfråga* som fokuserar på den nya lagens påverkan på problemet och hur arbete går till väga.
2. När forskningsfrågan var fastställd påbörjades det *teoretiska urvalet* där relevanta teori valdes ut. Litteraturgenomgången inleds med att tillämpa Jönssons studie från 1991 för att visa redovisningens utveckling. Regleringsmodellen som bland annat utvecklats av Puxty (1987) förklarades sedan då utgångspunkten för vår uppsats är att manipulering av kontanthantering är ett regleringsproblem.
3. *Insamling av data* med fokus på substantiell teori.

4. Vår datainsamling innefattar inspelade intervjuer och därmed började *kodningen* redan vid renskrivning av intervjuerna. Efter att samtliga intervjuer var genomförda började vi se ett mönster att olika ord och fraser användes för att beskriva samma företeelse.
5. Utifrån *kontinuerliga jämförelser* mellan indikatorer och begrepp växte kategorier fram. Följande kategorier som tillämpas i denna uppsats är; manipulering av kassaregister, revisorernas arbete mot manipulering av kontantredovisning, skatteverkets arbete mot manipulering av kontantredovisning, lagen (2007:592) om kassaregister, ekonomiska brott samt åtgärder
6. *Kategorierna mättas*, efter att ha genomfört nästan samtliga intervjuer började vi märka att respondenterna inte tillförde så mycket ny fakta. De kategorier som tillämpades hade fått sina svar och inga nya resultat framkom, kategorierna hade mättats.
7. Utforskning av *relationer mellan kategorier* växer fram.
8. Efter att intervjuerna är genomförda skedde ytterligare ett *teoretiskt urval* för att fylla upp det tomrum som uppstått. Vissa företeelser kunde identifieras utifrån intervjuerna som inte kunde skönjas i förväg.
9. Återigen skedde *insamling av data* med fokus på substantiell teori.
10. *Kategorierna mättas* återigen, men denna gång med fokus på att relatera den teori vi funnit med de intervjusvar vi fått. Ansats gjordes att finna så mycket tillgänglig teori som möjligt för att stärka resultatredovisningen.
11. Avslutningsvis i uppsatsen skedde *prövning av hypotesen*. Forskningsfrågan besvarades, slutsatser drogs och reflektioner kring arbetet diskuterades.

### ***3.3 Datainsamling***

Det finns två olika typer av data som används vid genomförandet av en undersökning; sekundärdata och primärdata. Den första varianten, sekundärdata, innebär att det inte är forskaren som samlar in informationen från ursprunget. Den andra typen, primärdata, innebär att upplysningar samlas in av en forskare för första gången. (Bryman och Bell, 2001)

### **3.3.1 Sekundärdata**

Sekundärdata utgörs av redan insamlat material som är sammanställt av andra forskare. Inom företagsekonomisk forskning är sekundäranalyser av betydelse för att dra slutsatser hur uppgifter har ett samband med affärsvärlden. Fördelar med sekundäranalys är att den medför data av hög kvalitet, detta då den skapats och sammanställts av erfarna och professionella forskare eller institutioner. Sekundärdataanalys medför även vissa begränsningar. Datamängdens komplexitet och att inte vara bekant med materialet, är faktorer som forskaren bör vara medveten om. (Bryman och Bell, 2004) I uppsatsen består sekundärdata av kurs- och faktaböcker om revision. Insamlingen av sekundärdata påbörjades med en litteratursökning på Lunds universitetsbibliotek, Helsingborgs stadsbibliotek och Kalmars högskolebibliotek. Sökord som användes vid litteratursökningen var: kontanthantering, revision, redovisning, reglering, grundad teori och kvalitativ metod. Utöver källor i form av litteratur utgörs den även av processdata i form av tidningsartiklar som publicerat på Internet. Vid sökningen av forskningsdata användes databasen ELIN för att finna de vetenskapliga artiklar som använts i uppsatsen. Ord som har använts vid sökningarna är cash, auditor, accounting, crime, moneylaundering och fraud. Sökorden användes även i kombination med varandra för att begränsa urvalet och för att hitta artiklar som lämpar sig för uppsatsen.

### **3.3.2 Primärdata**

Vid insamling av primärdata är observationer, frågeformulär, individuella intervjuer och gruppintervjuer de vanligaste förekommande varianterna (Jacobsen, 2002). Enkäter och strukturerade intervjuer är på flera punkter lika som forskningsinstrument. Den fundamentala skillnaden är att intervjuerna inte är närvarande vid besvarande på enkäten. Vid enkätundersökningar måste respondenten själv läsa och besvara frågorna. De finns flertalet för- och nackdelar med de olika metoderna. Enkäter är billigare och snabbare att administrera och medför ingen intervjuareffekt. Nackdelar med enkäter är att respondenten inte kan få hjälp att tolka frågorna, uppföljningsfrågor ej kan ställas, alla frågor lämpar sig inte i en enkät samt större risk för bortfall. (Bryman och Bell, 2001) Då vi vill erhålla så mycket information som möjligt om fenomen av varje enskild respondent har intervju valts som undersökningsmetod. Utifrån intervjuerna erhålls information om hur verkligheten ser ut. Den

information som kommer fram speglar respondentens eller andra personers attityder, normer, värderingar och åsikter om det berörda ämnet.

### ***3.4 Undersökningens metod***

Fallstudie utgör grunden för uppsatsen undersökningsdesign och lämpar sig bra när man vill få en djupare förståelse av en viss händelse. En fallstudie är en empirisk undersökning som belyser ett rådande fenomen i praktiken och där det finns flera informationskällor för att förklara fenomenet. Det centrala för undersökningsdesignen är att den endast undersöker ett fenomen. Undersökningens enheten kan vara av olika slag, såsom en grupp, en organisation eller en beslutsprocess. (Andersen, 1998) I en fallstudie studeras en eller ett fåtal undersökningens enheter noggrant. Med hjälp av en fallstudie kan teorin utvecklas genom att gå in på djupet i en fråga och erhålla information som inte var självklara innan studien. Genom en fallstudie är det möjligt att förklara varför ett visst resultat framkommit och inte bara att det har kommit fram. (Jacobsen, 2002) Då avsikten med denna uppsats är att undersöka ett fåtal personers åsikter och handlande utgör fallstudie en lämplig undersökningsdesign. Detta även då som konstaterats tidigare i uppsatsen, studeras ett fenomen.

Det finns olika sätt att manipulera med kontantredovisning. Vissa gör det genom att påverka kassasystemet, medan det även finns de som fifflar med bokföringen. Vilket sätt det än är medför det att svenska staten förlorar stora summor varje år i förlorade skatteintäkter. Vi utgår i denna uppsats från att manipulering av kontanthantering är ett problem i vårt samhälle. Där Skatteverket och revisorer utgör två verksamheter som kommer i kontakt med problemet gällande kontanthantering. Skatteverket genom sitt arbete att kontrollera skatteindrivning och revisorer genom att säkerhetsställa kvalitén på revisionen. Båda perspektiv menar vi vara av intresse att studera då vår tes är att manipulering av kontanthantering på företag är utbrett.

#### **3.4.1 Val av respondenter**

Målet med intervju som undersökningsmetod är att få fram information om hur verkligheten ser ut. Därför har vi medvetet valt att utelämna företagens perspektiv på problemet då svaren i dessa fall kan ifrågasättas. Om vår tes stämmer att manipulering av kassaregister är vanligt



förekommande problem så begår många av företagen ekonomisk brottslighet. Därför ligger fokus på revisorns och Skatteverkets syn på manipulering av kontantredovisning.

Krav som ställdes på de revisorer som intervjuades är att de var antingen godkända eller auktoriserade. Detta då vi tror att de har mer erfarenhet av kontantredovisning då de ofta arbetat längre inom yrket än vad en revisorsassistent har. Vi valde medvetet ut revisorer från byråers som till storleken är dels små, medelstora och stora. Detta för att vi ville få fram samtliga perspektiv.

Urvalet av intervjuer från Skatteverket har dels skett genom att kontakta personer som granskar företag inom kontantbranschen. Samtliga respondenter har även valts efter den plats de verkar på. Då vi som författare till stor del befinner oss på olika orter, Skåne och Småland, har valts att genomföra ungefär lika många intervjuer på varje plats. Vi har även valt att under intervjutillfällena fråga respondenterna om de kan rekommendera någon annan person som vore bra att intervjua. Detta underlättade arbetsgången för att få fram bra och relevant information. Denna fråga ledde oss till att vi valde att intervjua en åklagare då ett par av våra tidigare respondenter föreslog detta.

### **3.4.2 Utformning av intervjumall**

För att utforma våra intervjumallar har vi titta på hur den svenska debatten ser ut kring manipulering av kontantredovisning. Data har framförallt sökts i branschskriften Balans men även genom att söka efter artiklar och publicerat material på redovisningsbyråers hemsidor. Utifrån det material som funnits har sedan tre intervjumallar utformats, en för revisorer, en för respondenterna på Skatteverket samt en för åklagare (se bilaga 1, 2 och 3).

Som tidigare nämnts har semistrukturerad intervju valts som undersökningsmetod. Det medför att en intervjumall kommer att utformas med fast ordningsföljd. Grundad teori betonar vikten av att inte ha alltför många förutfattade meningar om fenomenet. Formuleringen av frågorna ska inte vara så specifika att de hindrar alternativa synsätt eller idéer. (Bryman och Bell, 2001) Med bakgrund av det har intervjufrågorna formulerats som öppna frågor, som respondenterna i sin tur får svara utförligt och öppet på. Stor frihet ges till intervjupersonerna att utforma svaren på ett sätt som passar dem. Intervjufrågor utöver de som innefattas i mallen

kan komma att ställas i de fall då intervjupersonen antyder att de vill utveckla något. Respondenten ska få möjlighet att röra sig i olika riktningar utifrån vad personen anser är relevant och betydelsefullt att få fram. Vi har även i den mån det varit möjligt försökt att uppmuntra respondenterna till att fylla ut sina svar genom att ställa följe frågor.

Intervjuerna utförs ansikte mot ansikte istället för exempelvis över telefon. Detta för att personliga intervjuer ger bättre kontakt med respondenten än att fysiskt sett inte vara i samma rum. Vidare upplevs det som att intervjupersonen svarar mer ärligt då samtliga befinner sig på samma plats. De ger även möjlighet att observera hur respondenten reagerar på olika frågor och om den eventuellt skulle känna sig obesvärad. Dock telefonintervjuer har positiva aspekter i form av att respondenten upplever sig som relativt anonym. (Jacobsen, 2002)

Intervjuerna äger rum på respondenternas arbetsplatser. Platsen upplevs därmed som naturlig och bekant för intervjupersonen. Detta kan ha en positiv aspekt på informationen som genereras i undersökningen. Forskning har visat att om intervjun äger rum i en miljö där respondenten befinner sig regelbundet, påverkas innehållet i intervjun positivt. (Jacobsen, 2002)

Ett personligt möte arrangerades med varje enskild respondent. Skälet var att intervjuerna blir relativt lätta att kontrollera och att det är klart varifrån uppfattningarna och synpunkterna kommer, nämligen från respondenten. En tidslängd för intervjuerna fastställdes då det gör att upptagna människor känner sig mer tillfreds. (Denscombe, 2003) Den överenskomna tidslängden blev mellan 30 till 45 minuter.

Intervjufrågorna skickades till respondenterna via e-post ett par dagar innan intervjun, vilket gav dem möjlighet att förbereda sig inför mötet. Vi valde att genomföra alla intervjuer anonymt. Intervjupersonen öppnar sig mer då och vågar säga allt den vet (Ejvegård, 2003). För att få en permanent och fullständig dokumentation valdes att använda bandinspelning samt att föra anteckningar (Denscombe, 2000). Direkt efter varje intervju gjordes en sammanställning över det insamlade materialet. Det bestämdes inte i förväg hur många intervjuer som skulle genomföras utan styrdes av om det framkom ny information. Vi valde att stanna vid tio stycken intervjuer då det inte framkom några nya ståndpunkter.

Vår avsikt med intervjun är att de ska vara öppna i den mån att respondenten kommer få ta del av uppsatsen efter avslutat arbete.

### **3.4.3 Presentation av respondenter**

Som tidigare nämnts i metoden kommer inte respondenternas namn att presenteras i uppsatsen. För att ändå ge läsaren en bild av respondenterna och deras befattningar kommer nedan en presentation av dem.

#### **Skatteverket**

1. Sektionschef sedan nio år tillbaka
2. Sektionschef sedan cirka tio år tillbaka
3. Skattesektionschef sedan fem år tillbaka, men arbetat på Skatteverket i åtta år
4. Projektledare för restaurangprojektet i södra Skåne

#### **Revisorer**

1. Auktoriserade revisor sedan år 1980 och verkar på en medelstor revisionsbyrå.
2. Godkänd revisor i 14 år och arbetar på en av dem största revisionsbyråerna i landet.
3. Nybliven godkänd revisor och verkar på en mindre revisionsbyrå.
4. Godkänd revisor sedan tio år tillbaka på en av de största revisionsbyråerna
5. Godkänd revisor sedan många år tillbaka och verkar på en av de största revisionsbyråerna

#### **Åklagare**

1. Ekonomiskbrottslighetsspecialist sedan år 2006

### **3.5 Kritisk granskning**

I all vetenskap är kritiskt tänkande grundläggande, då det är av vikt att noga pröva anspråk på att uttala sig om ett fenomen (Alvesson och Sköldberg, 2008). Stor vikt har lagts vid att granska och gå igenom så mycket litteratur och vetenskapliga artiklar som är möjligt. Men på grund av uppsatsens tidsbestämmelse på tio veckor har inte allt material som funnits tillgång till analyserats. Detta är en brist som vi är medvetna om och som kan ha lett till omedveten

vinkling av uppsatsen. Teori har även hämtats från Internet, vår tids största distributionskälla för information. Dock har det som presenteras där varierande kvalitet och därför bör det kritiskt granskas innan det väljs att användas i uppsatsen (Nyberg, 2000). Detta är något som vi gjort i vårt arbete med val av källor vilket har minskat risken för dålig kvalitet.

En risk vid intervjuer är att de inte går att utgå ifrån att respondentens avsikter och intervjuarens tolkningar stämmer överens (Holme och Solvand, 1997). Detta går inte att ändra då tolkningen som gjorts i resultatredovisningen har genomförts utan vår medvetenhet om det. Intervjuerna i uppsatsen är inte representativa för en hel population då endast ett fåtal har genomförts. Det väsentliga är ändå inte hur många som ett visst mönster avser utan att bevisa att en företeelse finns. Viktigt att observera är att trots att ett mönster eller en företeelse inte finns givet i materialet kan det ändå existera. (Ryen, 2004)

Det har inte funnits någon konkret debatt eller teori som är specifik för vårt ämne. Grunden till det är att revision av kontanthantering inte är välundersökt. Bristen på debatt i samhället har lett till att stora delar av detta avsnitt refereras till en och samma författare. Det är något vi inte anser behöver påverka debattens utformning då författaren i fråga besitter stor kompetens på området.

### ***3.6 Studiens trovärdighet***

För att utveckla uppsatsens trovärdighet har användning gjorts av olika perspektiv, vilket gäller både för litteraturgenomgången och för resultatdiskussionen. För att förbättra litteraturgenomgången har vi använt olika datakällor. Vilket medför att det blir flera olika perspektiv på samma företeelse. För att kunna bedöma om slutsatserna som en kvalitativ undersökning genererat är giltiga och går att lita på kommer de att kritiskt granskas. Vår granskning sker utifrån begreppen: validitet, reliabilitet och objektivitet.

#### **3.6.1 Validitet**

Under avsnittet validitet bedöms om de slutsatser som genererats i undersökningen hänger ihop med varandra eller inte. Validitetsbegreppet består av två delar, giltighet och relevans.

Giltighet avser hur teorin och empirin stämmer överens och relevansen visar hur relevant empirin är för problemställningen. (Andersen, 1998) Då forskningsmaterialet vi tagit del av stämmer överens med problemet som studerades anser vi att uppsatsen uppfyller kravet på validitet. I möjligaste mån har intervju svaren kopplats med teorin. Vi upplever att samtliga av våra respondenter har relativt lång erfarenhet och god kunskap inom respektive bransch. Det är faktorer som vi anser ger en bra bild av verkligheten.

### **3.6.2 Reliabilitet**

Tillförlitlighet är ett annat ord för reliabiliteten. Reliabiliteten besvarar frågan huruvida resultatet av undersökningen skulle bli det samma om undersökningen genomfördes på nytt. Om resultatet inte skulle bli det samma så påverkas de av slumpmässiga eller tillfälliga betingelser. (Bryman och Bell, 2004) Alla slags undersökningar, som den undersökte är medveten om, utsätter respondenterna för olika incitament och signaler (Jacobsen, 2002). Vi valde att skicka ut intervjufrågorna i förväg för att ge respondenterna chans att förbereda sig inför mötet. På så sätt kan mer genomtänkta svar erhållas och respondenten får möjlighet att sätta sin in i ämnet. Genom att vara så neutrala som möjligt och inte påverka respondenternas svar under intervjuerna stärks reliabiliteten i uppsatsen.

### **3.6.3 Objektivitet**

Forskare ska vara objektiva, opartiska och sakliga. Dock är det viktigt att även vara involverad i undersökningen och aktivt stödja sin undersökning både på en personlig men även en politisk nivå. (Denscombe, 2004) Vid intervjuerna har vi valt att både föra anteckningar och att använda bandspelare, vilket minskar risken för att misstolka respondenternas svar. Denna risk minskades ytterligare genom att resultatet sammanställdes direkt efter mötet.

## ***3.7 Sammanfattning***

Vi har valt att använda oss av grundad teori som metod för vår uppsats. Därför presenteras denna metod samt förklaringar till varför vi menar att denna teori passar väl till vår

undersökning. Kontentan av detta blev att då vi studerar ett fenomen ligger vår utgångspunkt i verkligheten. För att förtydliga arbetsgången med uppsatsen valde vi att applicera en arbetsgångsmetod enligt grundad teori på vårt arbete. Vår metod är inriktad på utveckling av en teori med empirisk data som underlag samt att insamling och analys av data sker parallellt. För att få en uppfattning kring vilka diskussioner som finns i verkligheten kring manipulering av kontantredovisning innan vi får ut och gör våra intervjuer har vi valt att i nästa kapitel studera hur debatten ser ut i svenska branschtidningar.

## 4. Debatt

---

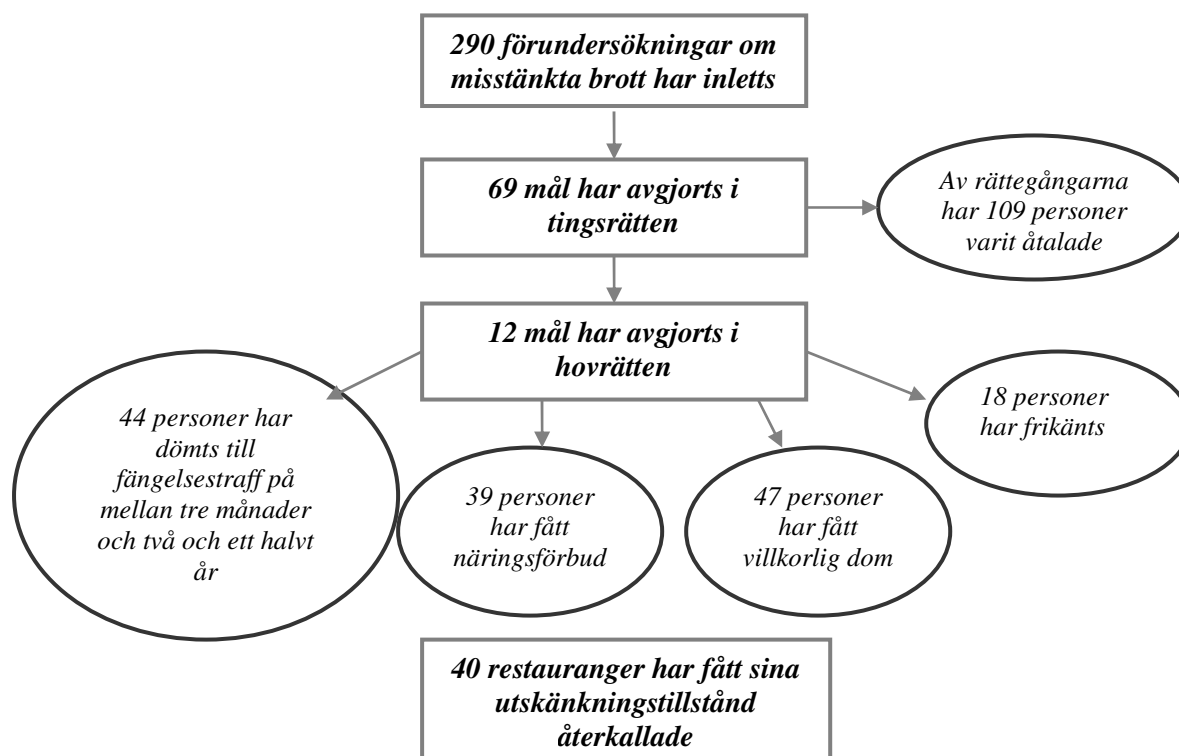
*Under detta avsnitt tydliggörs hur problemet kring manipulering av kontantredovisning ser ut i praktiken utifrån branschskrifter samt fakta publicerad på revisionsbyråers hemsidor. Syftet med kapitlet är att se hur verkligheten ser ut och med hjälp av det konstruera intervjufrågor.*

---

### 4.1 Restaurangprojektet

I Stockholms län har det bedrivits ett restaurangprojekt vars syfte varit att undersöka restaurangrevision. Projektet har varit ett myndighetssamarbete där Ekobrottsmyndigheten, Skatteverket och Länsstyrelsen tillsammans arbetat för att komma åt och förhindra ekonomisk brottslighet inom krogbranschen. (Brink, 2008) Projektet har visat att bokföring av kontanta affärshändelser har försummats i ett stort antal aktiebolag utan att revisorn har reagerat på det. När Åström (2005) skrev artikeln undersökte Ekobrottsmyndigheten brottsmisstankar om grova skattebrott och bokföringsbrott hos över hundra anmälda företag som bedriver eller har bedrivit restaurangverksamhet i Stockholms län. De flesta anmälningarna till Ekobrottsmyndigheten har uppkommit efter att Skatteverket har bedrivit skatterevision. Av anmälningarna har alla fall utom ett lämnat ren revisionsberättelse. Det finns inget samband mellan de som lämnat rena revisionsberättelser. Två av dem har lämnat ren revisionsberättelse mer än en gång. (Åström, 2005) Efter att Restaurangprojektet har pågått i fem år har 44 personer dömts till fängelse i upp till två år och sex månader (Brink, 2008). För att tydliggöra hur framgångsrikt projektet har varit i syfte att minska ekonomisk brottslighet inom krogvärlden har följande modell sammanställs utifrån Ekobrottsmyndighetens statistik.

Figur 4.1: Resultatmodell över restaurangprojektet



Källa: Egen modell, 2008

## 4.2 Kontanthantering i praktiken

För att registrera löpande försäljning i bolag med kontanthantering används kassaregister. Det finns dock inga bestämmelser om hur ett kassaregister ska vara konstruerat eller vilka säkerhetsfunktioner som ska finnas med. Inte heller vad som ska finnas med på den ekonomiska rapporten som registret skriver ut finns några bestämmelser. Trots detta utgör kassaregistret underlag för den interna kontrollen inom bolag i kontantbranschen. (Lundh, 2002) Den lagstiftning som reglerar om en näringsidkare inte redovisar samtliga intäkter eller har en bristfällig bokföring återfinns i Skattebrottslagen (1971:69) andra till fjärde paragrafen och i Brottsbalken (1962:700) elfte kapitlet femte paragrafen.

Uppfattningen om att ohederliga företagsägare manipulerar kassaredovisningen genom att inte registrerar försäljning i kassaapparaten stämmer inte alla gånger. Det ligger både i den ärliga och oärliga ägarens intresse att inregistrera försäljningen i kassaapparaten, detta för att



allmänheten reagerar negativt om denna handling inte sker. På så sätt stämmer även den inslagna försäljningen om en krograzzia av restaurangen skulle ske samma dag. Med bakgrund av detta sker ofta krympningen av kassaapparaten påföljande dag efter försäljningen. (Åström, 2005) Genom att kassorna reduceras med de inslagna intäkterna kan tiotusentals kronor per kväll stoppas undan (Brink och Carlberg, 2007).

Bevis för att intäkter inte blivit redovisade består exempelvis av fastställda oriktigheter vid kundräkning, påvisade krympningar vid krograzzior, konstaterade manipulationer av kassaregister, svarta inköpsfakturer, underskott vid kontantberäkningar av företrädarnas disponibla inkomster och uppgifter från inkomna penningtvättsanmälningar. (Åström, 2005) Vidare bevisning för fel och brister i bokföringen utgörs exempelvis av:

- Ingen kassabokföring har upprättats
- All försäljning har bokförts mot kassakontot
- Underlag har inte bevarats
- Kassakontot har under räkenskapsåret utvisat orimliga behållningar eller stora negativa saldon

Det finns andra omständigheter som bör uppmärksammas utöver faktiska fel i bokföringen. Det kan vara låg eller negativ bruttovinst, hela eller stora delar av omsättningen består av försäljning mot kontokort eller att obetydliga löner utbetalats. Revisorn har ofta en utförlig dokumentation över granskningen av poster i resultat- och balansräkning. Däremot saknas en likvärdig dokumentation av granskningsinsatser av företagets hantering av kontanter och kassaregister. (Åström, 2005)

#### **4.2.1 Manipulering av kassaregister**

Myndigheterna på området har länge varit relativt omedvetna om hur manipulering av kassaregister har gått tillväga rent praktiskt. Klarhet i problemet tydliggjordes då ett anonymt brev med en kopia av datorprogrammet Builder kom in till Skatteverket. Dataprogrammet gjorde det klart för Skatteverket hur krogarna manipulerar sina kassaapparater och efter det gjordes ett av urval på tio krogar som var misstänkta för manipulerade kassaregister. Kontroller av krogarna visade att samliga hade manipulerade register som möjliggjorde att de

kunde undanhålla kontanter från redovisningen. Därefter har datorprogrammet blivit det centralaste hjälpmedlet för Skatteverket vid granskning av kassaregister. Det kan även vid yttligare enkla kontroller framgå om kassaregister är manipulerade. Vid stängningsdags tas en Z-rapport ut som underlag för bokföringen och när en sådan tas ut nollställs registret. Varje Z-rapport har ett nummer i kronologisk ordning. Utöver denna rapport kan en X-rapport tas ut under dagen. Utslag av X-rapporten påverkar inte det slutgiltiga resultatet utan används för att kontrollera hur försäljningen går. Gunnar Levin, ansvarig för Restaurangprojektet medger att de från början inte hade kännedom om att de kunde stänga av Z-nummerserien och ta ut en Z-rapport utan att löpnummerfunktionen är aktiverad. Detta möjliggör för restaurangen att ta ut kontanter och sedan åter igen slå på Z-nummerserien. Genom att manipulera kassaregister på detta sätt ser Z-rapporten som erhålls vid stängning korrekt ut då intäkterna är registrerade i nummerföljd. På detta sätt kan en person med god kunskap över tekniken enkelt reducera inslagna intäkter. (Brink och Carlberg, 2007)

Ytterligare sätt för restaurangen att fuska på är att trycka på knappen ”kopia” vid försäljning om exempelvis ett sällskap på fyra personer betalar 60 kronor för en måltid. Manipuleringen går tillväga genom att restaurangen enbart slår in den första beställningen och sedan trycker ”kopia” på resterande tre gäster. När detta sker registreras 60 kronor på Z-rapporten medan de resterande 180 kronor kan undanhållas från intäkterna. Kunden observerar ofta inte fusket då samtliga får ett kvitto, dock med samma serienummer. (Brink och Carlberg, 2007)

#### **4.2.2 Systemdokumentation**

Dokumentationskravet för företag regleras i femte kapitlet elfte paragrafen i Bokföringslagen (1999:2078). Det ska för varje affärshändelse finnas en verifikation i kassapparaten som innefattar den information som behövs. Verifikationen på affärshändelsen finns sedan sparad på en kassakontrollremsa eller i ett journalminne. Trots dokumentationskravet visar Restaurangprojektet att systemdokumentation och behandlingshistorik inte har påträffats i något av de hundratal förundersökningar som bedrivits av Ekobrottsmyndigheten. Inga av företagen i undersökningen har bevarat kassakontrollremsan eller utskriften av journalminnet. Bristen av sådana handlingar kan utgöra ett bokföringsbrott. Med bakgrund av avsaknad av systemdokumentation och behandlingshistorik har Bokföringsnämnden kommit ut med en

rekommendation. Rekommendationen behandlar hur Bokföringslagens krav ska uppfyllas och den trädde i kraft den förste januari år 2005. (Åström, 2005)

### ***4.3 Revision i praktiken***

Revisionsstandarden i Sverige (RS 209) innefattar revisorns uppgifter och av punkt 13 framgår det att revisorn ska insamla revisionsbevis i så stor omfattning att de kan bedöma om företaget fullgjort bokföringsskyldigheten. Vidare i standardens 21:e punkt ställs kravet på ändamålsenlig verifikationshantering, säkra system för redovisningen samt tillförlitlig bokföring och bokslut. Brister i de två punkterna kan leda till sköntaxering då intäktsredovisningen inte är tillförlitlig. (Åström, 2005)

Vid begränsningar i revisionens inriktning och omfattning, som kan vara fallet vid kontantredovisning, ska revisionsberättelsen utformas i enlighet med RS 709. Revisorn ska uttala sig med reservation om denne har dragit slutsatsen att det antingen inte går att lämna en revisionsberättelse enligt standardformatet eller om det finns begränsning i revisionens inriktning och omfattning. (Larsson och Raspe, 2006) Att revisionens inriktning och omfattning är begränsad innebär att bolagets bokföring är antingen;

- Undermålig
- Kontrollsystemen är otillförlitliga
- Revisorn kan inte utföra önskad granskningsåtgärd (Larsson och Raspe, 2006)

I ovanstående fall försöker revisorn vidta rimliga alternativa åtgärder för att på så sätt skaffa sig ändamålsenliga bevis för att kunna lämna en revisionsberättelse. Beroende på hur väsentlig den osäkra posten är utformar sedan revisorn revisionsberättelsen. (Larsson och Raspe, 2006) Enligt RS 570 har revisorn en skyldighet att skriva en avvikande mening i revisionsberättelsen om denne bedömer att företaget inte kommer att kunna fortsätta sin verksamhet. Detta oavsett vad som står i årsredovisningen. (Torén, 2004)

Skatterevisorn bedriver i samband med skatterevisionen en granskning av restaurangen genom att bland annat kontrollera kassaapparatens programmering, inställningar, funktionskontroll och rapporter. Det har framkommit att restaurangägarna i flertalet fall inte

kan eller vill tillhandahålla de rapporter eller utföra de funktionskontroller skatterevisorn kräver. Det leder till att dokumentation över hur kassaapparaterna funktionalitet och programmering utelämnas. (Åström, 2005)

### 4.3.2 Granskning av kassaregister

Tillvägagångssätt för att kontrollera kassaapparater är att ställa in den i övningsläge och utföra en försäljning. Om det framgår på kvittot att texten ”välkommen åter” skrivs ut istället för ”övning” kan revisorn göra antagande att hela försäljningsintäkten inte redovisas. De samma gäller om det inte specificeras på kvittot när ett återköp görs. Det utgör ett problem vid revision av kontantförsäljning då kontanta affärshändelser inte lämnar några spår. Detta på grund av att det inte finns någon motpart, bank eller utomstående, som kan bestyrka affärshändelsen. Revisorn måste utföra de granskningsåtgärder som krävs då de saknar intern kontroll. Revisionsprocessen kräver kontinuerliga kontroller under räkenskapsåret av sådana affärshändelser som inte kan granskas i efterhand. Granskningsåtgärderna utgörs exempelvis av betalningsströmmar, rutiner och underlag för affärshändelser. (Åström, 2005)

En aspekt som försvårar de interna kontrollerna är att kassaapparaters varugrupper används på ett felaktigt sätt. Om dryck registreras som mat då den säljs i samband med en måltid kan en negativ bruttovinst på vin förklaras. Felregistreringar av detta slag försvårar för skatterevisorn vid upprättande av försäljningskalkyler. Det komplicerar eller omöjliggör för företagets revisor att åstadkomma rimlighetsbedömningar och branschjämförelser. (Åström, 2005)

I en artikel i tidsskriften *Balans* från 2006 diskuteras huruvida en revisor har möjlighet att genomföra en granskning av inkomstredovisning i företag med kontantförsäljning med den inriktning och omfattning som god revisionssed kräver. Artikeln tar upp fall med bolag där revisorn haft svårigheter att finna bevis för att kontantförsäljningen är korrekt bokförd. Författarna menar att arbetet med att förbättra revisorns verksamhet med att följa upp är under utveckling. Bland annat har SRS Revisionskommitté utvecklat en checklista ”*Granskning av kassaregister*” (se bilaga 4). De menar att det är av betydelse att revisorn i sin dokumentation tydligt beskriver de omständigheter och begränsningar som påverkat dennes

revisionsplanering samt visar den bedömning som gjorts kring de revisionsbevis som granskats. (Larsson och Raspe, 2006)

Kammaråklare Stig Åström, verksam vid Ekobrottsmyndigheten, anser att revisorn bör ägna mer uppmärksamhet gentemot kassaapparaterna än vad de tycks göra i nuläget. Åström menar att fusket som ertappas i Restaurangprojektet är av enkel karaktär som kan avslöjas med en liten arbetsinsats av revisorn. Fusket som pågår i restaurangbranschen bygger snabbt upp en stor latent skatteskuld och påföljande konkurs drabbar i första hand den oprioriterade borgenären. Det kan i framtiden få konsekvenser för revisorerna om borgenärerna väcker talan om skadestånd på grund av bristande kontroll. Bakgrunden till skadeståndet är att revisorn genom sin rena revisionsberättelse ger trovärdighet till företagets finansiella information. Trovärdigheten är bristfällig om revisorn inte på flera år genomfört någon kontroll av kassasystemet. (Åström, 2005)

#### ***4.4 Sammanfattning***

Det finns tyvärr inte någon större debatt i det svenska samhället kring manipulering av kontantredovisning. Den debatt som finns behandlar till stor del kontantredovisning enbart i restauranger samt hur olika RS bör behandlas av revisorer vid granskning av kontantverksamheter. Efter att ha studerat hur vårt problem ser ut i samhället finns det en rad frågor som vi vill ha svar på (se bilaga 1, 2 och 3). Detta leder oss in på nästa kapitel, där intervju svar kommer diskuteras tillsammans med den litteratur som presenterats tidigare i uppsatsen.

## 5. Resultatredovisning

---

*Under följande avsnitt presenteras de svar vi fått fram under intervjutillfällena. För att kunna analysera dessa svar kommer det under respektive kategori att varva teori med empiri. Vi kommer att beskriva revisorns och Skatteverkets verksamhet samt beskriva brott som uppkommer till följd av manipulering av kassaregister. Resultatredovisningen avslutas med åtgärder som är identifierade utifrån det empiriska materialet.*

---

### 5.1 Analysmodell

För att kunna besvara vår forskningsfråga och uppfylla vårt syfte har ett antal frågor arbetats fram (Bilaga 1, 2 och 3), vilka har varit utgångspunkten för detta kapitel och i kommande avsnitt presenteras en resultatredovisning där respondenternas svar sammankopplas med teorin. Kategorierna som svaren presenteras under är kopplade till litteraturgenomgången. De kärnkategorier som har valts ut är följande:

- Manipulering av kassaregister
- Revisorernas arbete mot manipulering av kontantredovisning
- Skatteverkets arbete mot manipulering av kontantredovisning
- Lagen (2007:592) om kassaregister
- Ekonomiska brott
- Åtgärder

### 5.2 Manipulering av kassaregister

*”Manipulering av kontantredovisning är ett allvarligt samhällsproblem, dock viktigt att poängtera att alla inte gör fel.”*

Sverige har en ekonomi vid sidan om den officiella redovisningen. Det är stora summor som inte redovisas som vrider konkurrens snett. Vilket även framkommit i SOU utredningen 2005:35. I alla branscher där kontanthantering förekommer är manipulering av kontantredovisning ett problem. Fyra av fem respondenter från revisionsbyråerna menade att

manipulering av kontantredovisning är ett samhällsproblem. Enligt tre av dem utgör detta ett allvarligt samhällsproblem. Revisorn som ansåg att det utgjorde något problem i samhället hade i sin yrkesroll inte uppmärksammat några fall med manipulering av kontanthantering.

Den vanligaste manipuleringen är att företagen inte slår in något överhuvudtaget i kassaapparaten. Manipulering kan även ta form genom fel i kassaregistret genom att det som slås in i kassaregistret inte är det som kommer in i bokföringen. I praktiken kan detta innebära att transaktionen syns på X-remsan men inte på Z-remsan. Brink och Carlberg (2007) menar att genom att manipulera kassaregister på detta sätt ser Z-remsan som erhålls vid stängning korrekt ut då intäkterna är registrerade i nummerföljd. Åklagaren berättar även att näringsidkaren kan ge ut samma kvitto till flera olika kunder. Avstämningen blir då mot tiden på kvittot. Manipulering av kassaregister är komplext och i dagsläget är det lätt att manipulera en kassaapparat. Problematiken är att det är lätt att genomföra men att det är svårt att kontrollera. Detta har även uppmärksamats av Brink och Carlberg (2007) som menar att kunden oftast inte observerar fusket då samtliga får ett kvitto, dock med samma serienummer.

Respondenten från Skatteverket definierar manipulering av kassasystemet som att det inte visar det som föreskrifter, god redovisningssed och Bokföringslagen (1999:1078) kräver. Kontentan av manipulering av kontantredovisning blir att alla affärshändelser inte visas, då näringsidkaren medvetet har tagit bort affärshändelser. Det finns många olika sätt att fuska med kontantredovisning, ett vanligt sätt menar Skatteverket är att "krympa" verksamheten. Krympning av kassaapparaten menar Åström (2007) oftast sker dag efter försäljningen, på så sätt stämmer den inslagna försäljningen om en razzia skulle ske samma dag. Krympning kan ske både genom att minska intäktssidan och kostnadssidan. Vanligast är dock att manipulera intäkterna. Redovisningen ligger till grund för taxering och genom att manipulera intäkter belastas företaget med en lägre skatt (Westermarck, 2005).

Det är inte alla näringsidkare inom kontantbranschen som använder sig av kassaapparater. Vilket de heller inte behöver, men har näringsidkaren en kassaapparat ska denne använda den. Ett exempel är torg- och marknadshandel, dessa näringsidkare har inga kassaapparater och behöver därefter inte registrera sina intäkter i ett kassaregister. Detta kan göra att konkurrensen hamnar i obalans. Konkurrens uppkommer enligt Larsson (2005) utifrån befintliga markförhållanden och kulturella ståndpunkter (Larsson, 2005). Då torg- och

marknadshandel undanhålls från kravet om kassaregister får det ett maktförhållande över resterade aktörer.

En övergripande uppfattning är att manipulering inte är lika utbrett i större kedjor inom kontantbranschen. De är så pass organiserade och innefattar många medarbetare att de inte vågar ta risken att förstöra sin rykte. Ytterligare aspekt till att det inte förekommer i samma utsträckning bland de stora kontanthanteringskedjorna är, enligt en respondent på Skatteverket, att stora delar av deras försäljning sker via kortköp. I de större företagen inom kontantbranschen sker manipulering vanligen via exempelvis återköp eller reduktion av intäkterna.

Med tanke på alla sätt som ett företag kan manipulera sin kassaapparat är det svårt att upptäcka fusk. Den intervjuade åklagaren menar att tillvägagångssätten för att manipulera kassaregister skiljer sig åt. Manipulering kan ske både genom att ge ut kvitto och att inte ge ut kvitto till kunden. I de fall där kvitto ges ut krävs att plombering finns på kassaapparaten, annars är det svårt att kontrollera. Överlag klassificerade respondenterna manipulering som en medveten handling. Bakomliggande orsaken är ofta skattemässig, detta är speciellt känt i vissa branscher så som restauranger, videobutiker, pizzerior och frisörer.

### ***5.3 Revisorers arbete mot manipulering av kontantredovisning***

Revisorns roll är att göra en granskning av ett ekonomiskt underlag. Rapporten är sedan avsedd att läsas av någon annan än den som betalar för revisionen. Mottagarna av revisionens arbete är minoritetsdelägare och borgenärer, vilka utgörs av banker, leverantörer och Skatteverket. Minoritetsdelägare finns dock oftast inte i mindre företag. Revisorn ska titta på att det som redovisas är riktigt och att årsredovisningen är korrekt, vilket undersöks genom en traditionell balans- och resultatgranskning och att företaget går med vinst. Enligt Åström (2005) har revisorn ofta en utförlig dokumentation över granskningen av poster i resultat- och balansräkning. Däremot saknas en likvärdig dokumentation av granskningen som gjorts av företagets hantering av kontanter och kassaregister (Åström, 2005). Företag som avlägsnar intäkter från redovisningen skulle ha gått bättre än vad de visar på pappret. De får emellertid inga problem med banker och övriga borgenärer. Det uppkommer inte heller några problem för företaget att upprätta en kontrollbalansräkning. Det flesta restauranger har inga



minoritetsdelägare och därför utgör detta inget problem för dem. I de fall där företaget är helägt är det Skatteverket det blir problem med. Skatteundandragande är en handling som begås medvetet för att undgå skatt. Skatteverket har utifrån sina skatterevisioner skattat att dolda inkomster uppgår till 71 miljarder kronor per år. (Skatteårsboken, 2007)

Enligt ett par av de intervjuade revisorerna menar att inom revisorsyrket så undviker vissa att arbeta inom branscher med kontanthantering. Anledningen menar de är att revisorerna är medvetna om att de granskar ett material som skenbart är korrekt, men trots det så vet de att det finns en penningkälla vid sidan av som de aldrig får ta del av. Vissa revisionsbyråer har en intern policy som innebär att de ska hålla sig borta från företag i gråzonerna, innefattande exempelvis taxibolag och restauranger.

*”Revisorer har i alla tider undvikit restaurangbranschen som klient för att inte smutsa ner sina fingrar”*

### **5.3.1 Intern kontroll**

Enligt en av respondenterna på Skattekontoret är intern kontroll oerhört viktigt för externa revisorer att kontrollera så att det fungerar korrekt och effektivt. Revisorn bör titta på vilka rutiner som finns och upptäcks bristerna i intern kontroll tidigt kan det vara en signal för Skatteverkets revisorer att allt inte står rätt till. Åström (2005) menar att externa revisorns arbete med att granska den interna kontrollen försvåras inom restaurangbranschen på grund av att varugrupper används fel. Detta komplicerar eller till och med omöjliggöra branschjämförelser samt att det försvårar för skatterevisorer vid upprättande av försäljningskalkyler (Åström, 2005).

En av revisorerna berättar att det första året denne reviderar ett företag, inleds detta med att revisorn granskar den interna kontrollen. Vid denna granskning dokumenteras rutinerna och den interna kontrollen på företaget. Revisorn använder sig även av checklistor över kontrollflödena vilket getts ut av FAR SRS (se bilaga 4). Det genomförs såväl stickprov som fullständighetskontroll av företaget. Vid fullständighetskontroll väljs en månad ut som granskas mer ingående. Stickprov menar McKee (2006) gör att varje post har samma chans att bli utvald vilket medför att säkerheten för kontrollen blir bättre än utan stickprov. Flertalet

revisionsbyråer har en intern kvalitetskontroll där ett antal revisorer kontrollera de andra medarbetarnas revisioner. I de fall då kontanthantering innefattas granskas revisorns ställningstagande i förhållande till det. Granskningen utformas efter väsentlighet och i exempelvis restaurangens fall finns det inte mycket som är så viktigt som intäkterna. Revisorn fastställer i revisionsplanen en acceptabel väsentlighetsnivå för att upptäcka felaktiga uppgifter. Utifrån bedömningen av revisionsrisken inriktas granskningen till de områden där risken för väsentliga fel är som störst. (FAR, 2006) Trots det kontrollerar inte revisorn kassaapparaten vid utförande av sin granskning. Revisorn i fråga menar att den inte kan tillräckligt kring kassaapparaternas uppbyggnad för att kunna göra en sådan granskning. Revisorn tror att det största problemet är att näringsidkaren inte överhuvudtaget slår in något i kassan. Detta går inte att kontrollera genom att kontrollera kassaapparaten.

En av revisorerna skildrar att när denne får in bokföring från kunden sker det en genomgång av samtliga poster. Utifrån genomgången skapas en lista med punkter som revisorn måste ha svar på för att slutföra granskningen. En av punkterna kan utgöras av, varför kunden har valt att bokföra på ett speciellt sätt och ofta har kunden inget bra svar på frågan. Negativ kassa ska aldrig uppstå men är rätt vanligt att revisorn stöter på i praktiken. Exempel på då det uppstår är när ägaren tar egna pengar för att betala en faktura och sen lägger fakturan i kassan. När avstämning sker tar de för givet att ägaren tillskjutit pengar och överför pengarna till avhandlingskontot. När kassan sedan ställs rätt tillgodoförs ägaren pengarna. Negativ kassa kan även uppstå vid svart försäljning, det har då kommit in pengar som inte registreras men som sedan används för att betala fakturor. Enligt Bokföringslagen (1999:2078) finns det inga oklarheter då den specifikt uttalar att samliga av ett företags transaktioner ska redovisas. Revisorn ska personligen kontrollera så att bokföringens uppgifter om likvida medel stämmer överens med kassan. För att säkerställa detta bör revisorn kontrollera kassa vid ett antal olika tillfällen per år. (Jeringer, 2003)

### **5.3.2 Analytisk granskning**

FAR SRS Checklista för kassaregister är till för att ge revisorn en rimlig grad av säkerhet i sin granskning. Sedan kompletteras detta med den analytiska granskningen. Vid granskningen undersöks relationen mellan intäkter och kostnader. Exempelvis görs en rimlighetsbedömning av löner. Vid denna bedömning tittar revisorn på hur stor den totala summan är, jämför detta

med den generella lönen för den typen av arbete gånger hur många tjänster som rimligen bör gå åt under en dag, samt hur många timmar per dag. Därefter analyseras om lönesumman i relation till intäkten är rimlig. Enligt FAR (2006) är svårigheten för revisorn att finna bevis för att samtliga intäkter har redovisat samt att redovisningen har skett korrekt.

Tre av revisorerna anser att analytisk granskning är ett effektivt och kostnadseffektivt första steg för att upptäcka brister i redovisningen. Bruttovinst- och omsättningsanalyser är tydliga indikatorer på om företagets intäktsredovisning är korrekt eller ej. Väldigt låga bruttovinster visar på att det är något fel. En normal bruttovinst bör ligga på 35-40 procent. Enligt Åström (2005) är det viktigt att revisorn undersöker bruttovinsten samt hur stor del av försäljningen som sker med kontanter respektive kort. Observera att analyser är en bra metod i ett inledande skeende men det krävs alltid ytterligare kontroller för att säkerställa intäkterna. En annan revisor menar att varningssignaler kan utläsas ur huvudboken på kassakontot denne reagera om det är stora kontantkassor eller om det är minus saldo. Ett kassakonto ska aldrig bli minus, om det trots det blir minus är det antingen felbokfört eller så har det kommit in mer pengar än vad som redovisats. Normalt sett ska kassakontot röra sig mellan noll och 20 000 kronor, eftersom försäkringarna oftast inte täcker mer. Det kan oftast utläsas ur ett kassakonto hur företaget fungerar.

Revisorn går även i många fall igenom den privata deklARATIONEN för näringsidkaren. Om revisorn uppmärksammat att något kan vara fel i bolagets redovisning gör denne då en jämförelse med den privata deklARATIONEN för att se om det är möjligt. Som revisor tittar man på om det går att leva på företaget och kunna ta ut drägliga löner, och det är där den privata deklARATIONEN kommer in. Om företaget hela tiden går med förluster och ägaren måste skjuta till pengar ska revisorn vara observant. I fall där ägaren skjuter till exempelvis 100 000 kr per år ska detta ifrågasättas, var kommer tillskottet ifrån. Detta menar en av revisorerna vara en starkare varningssignal än om bruttovinstmarginalen är låg. Bakgrunden är att det kan finnas exempelvis en restaurang som bedriver verksamhet med lägre bruttovinst för att locka till sig kunder. Dock krävs det att företaget har en logisk motivering till den låga bruttovinsten. En av revisionsbyråerna får tillgång till datafiler där de kan följa bruttovinsten under året och titta på trender. Om det är något misstänksamt går revisorn in i bokföringen och tittar konkret på den månadens redovisning.

Varningssignaler hos externa revisorer enligt Skatteverket är att de bör ha i sina arbetsuppgifter att veta hur kassaapparaten fungerar. Det skulle underlätta för Skatteverkets revisorer i deras granskning. Även Åström (2005) menar att revisorerna bör lägga mer fokus på att känna till hur kassaapparater fungerar. Betydelsefullt att ha i åtanke är att revisorer arbetar utefter väsentlighet och risk för att kunna säkerhetsställa redovisningen, detta både enligt respondenten på Skatteverket men även enligt FAR (2006).

### 5.3.3 Oanmälda besök

Revisorn måste ha en bra kontakt med kunden och oanmälda besök kan riskera den goda relationen. Med bakgrund av det görs inte oanmälda besök av flertalet av de intervjuade revisorerna, då de anser att detta inte innefattas i revisorns uppdrag. Intressant är dock att betona att en av revisorerna poängterar vikten av att besöka sina klienter två till tre gånger per år och då gärna minst en gång på oanmält besök. Detta då revisorn känner sig mer säker på sin kontroll. Det är viktigt att åka ut till företagen och granska på plats. Det är även av betydelse att ställa följe frågor för att få veta hur mycket näringsidkaren och de anställda vet. Revisorn menar att det är svårt att kontrollera en kassaapparat utan att vara där kassaapparaten finns. Det skulle innebära att revisorn skulle behöva lita till 100 procent på vad näringsidkaren säger.

Flertalet av revisorerna i fråga åker ut till sina klienter en gång om året och inventerar på balansdagen. Det sker inga oanmälda besök utan klienten meddelas i för tid. Det kan förekomma kontroller löpande under året men det meddelas alltid till klienten innan besöket. Enligt FAR (2007) kan det vara svårare att genomföra en granskning i en kontantverksamhet, vilket kan medföra att revisorn måste gå utanför de vanliga ramarna. Det är av stor betydelse för verksamheter inom kontantbranschen att revisionsinsatserna genomförs dels vid bokslutsdagen men även löpande under räkenskapsåret. På så sätt kan eventuella brister påtalas i tid och rättelse kan göras av klienten. (FAR, 2007) Jeringer (2003) anser att revisorn bör kontrollera kassaapparaten ett antal tillfällen per år mellan ordinarie revisionsmöten. Revisionen kräver kontinuerliga kontroller under räkenskapsåret av affärshändelser som inte kan kontrolleras i efterhand (Åström, 2005).

Vid mindre företag där företagsledningen som sköter kontanthanteringens anser en av revisorerna att dennes roll blir som en skattepolis. Med större företag där ägaren inte arbetar på golvet vill de ha mer kontroll över de anställda. Stora företag har interna rutiner och där går revisorn in och gör stickprov för att se att de efterlevs. En slumpmässig dag eller vecka väljs ut och om de följs görs de inga ytterligare kontroller. De interna kontrollerna är oftast bättre desto större företaget är då de har ett eget behov av att kontrollera de anställda. Svag eller bristfällig intern kontroll är en av de fyra risker som FAR (2007) har identifierat som en större risk inom kontantbranschen.

### 5.3.4 Acceptans för fel

Gällande hur ofta företagen ska banka sin kontantkassa råder det delade meningar. Två av revisorerna upplever inte något problem med att företaget förvarar ett antal dagskassar på egen hand. Så länge de inte är så stora belopp som riskerar företagens fortlevnad. Företagen bör inte ha mer kontanter i sin kassa än vad försäkringen täcker. Flertalet försäkringar täcker upp till ett basbelopp. Det bör leda vidare till ett logiskt svar på hur ofta företagen i fråga bör banka sin kontantkassa. Om företagen har större kassabelopp än vad försäkringen täcker anser revisorn att klienten bedriver en ansvarslös verksamhet. En annan revisor hade dock mindre förståelse för bankningen och anser att alla företag ska banka sin kontantkassa dagligen. För att inte bryta mot Bokföringslagen (1999:2078) ska en transaktion bokföras senast nästkommande dag. I mindre företag kan det gå ytterligare någon dag. Det kan även göras samlingsverifikation men då ska det vara en viss storlek. Gemensam verifikation för kontantförsäljning tillämpas när företag säljer varor eller tjänster till enskilda konsumenter och därmed har svårighet att upprätta fullständiga verifikationer för många små enskilda affärshändelser (FAR, 2006).

Många företag bankar sin kontantkassa bara en gång i veckan, då det kostar pengar. Ytterligare anledning till att banka med större mellanrum kan bero på den geografiska placeringen av företaget. Personligen tycker en av revisorerna att det inte är ett revisionsmässigt problem att företaget inte bankar kontantkassan så ofta. Det grundläggande är att det finns en rutin kring insättningen samt att kassa går ner till noll eller till en växelkassa på cirka 5000 kr efter insättningen. Misstankar uppkommer om företaget låter stora summor ligga kvar i kassan efter bankning. Det kan innebära att ägaren tar olagliga lån ur företagens kassa. En

annan av revisorerna uppmanar alla företag med kontanthantering att alltid banka den sista dagen på räkenskapsåret. Vid bokslutets upprättande ska kassan vara tom för att säkerställa klienten vid taxeringsrevision. Desto oftare företaget nollställer sin kassa desto kortare utredningstid blir det. Företag som bankar kontantkassan ofta upprätthåller en bra argumentation med Skatteverket. Om det exempelvis går fyra månader mellan tömningen av kassan är det bara under denna tid det kunnat bli något fel.

Flertalet av revisorerna berättar att deras klienter alltid måste upprätta en dagrapport. Om den sedan sätts in på banken dagligen är upp till klienten utifrån lämplighet. Sker det mer sällan än en gång i veckan väcks det misstankar. När det har saknats dagrapporter har revisorn aldrig kommit till rätta med det utan det har skett en förbättring inför framtiden. Vid bruten nummerfrekvens och om det fattas dagrapporter måste företaget komma med en god förklaring till varför det är bristfälligt. Enligt FAR (2007) bör tyngdpunkten för revisorns kontroll ligga på att undersöka hur kontanta affärshändelser återges i de rapporter som kassaapparaten producerar. De bör även undersöka vilka risker som finns för fel, både avsiktliga och oavsiktliga, i rapporterna (FAR, 2007).

Om en näringsidkare har bokfört en försäljning, men inget underlag finns och försäljningen är en normal dagskassa, väcker det inga större misstankar hos en av revisorerna. Detta så länge som kunden i normalt fall sköter sin hantering oklanderligt. Om det dock är ett återkommande problem uppmärksammas kunden om att det måste åtgärdas. Åström (2005) beskriver att restaurangprojektet i Stockholm visade att systemdokumentation och behandlingshistorik saknades i samtliga bolag som undersökts. Mot bakgrund av detta har Bokföringsnämnden kommit ut med en rekommendation. Rekommendationen behandlar hur Bokföringslagens krav ska uppfyllas och den trädde i kraft den förste januari år 2005. (Åström, 2005)

*”Bara för att kunden är slarvig är det inte samma sak som att det tvunget är fel och dessutom för att revisorn ska agera ska det vara ett väsentligt fel.”*

Vid systematiska fel går revisorn ofta ifrån tanken om att resultaträkningen är fel utan tittar mer på företagets bokföringsrutin. Anmärkningar på att bokföringsrutinen är bristfälligt tar sin form genom skriftligt PM till styrelsen eller erinran. Erinran skrivs innan revisionsberättelsen och lämnas till styrelsen. Enligt FAR (2008) skrivs en erinran om revisorn överväger anmärkningar i revisionsberättelsen om ledningen inte vidtar nödvändiga åtgärder. I dessa fall

ha revisorn noteringar som inte är tillräckligt allvarliga för att skrivas i revisionsberättelsen. Noteringarna ska protokollföras hos bolaget. Erinran är allvarliga påpekningar på bolaget, så som brister i företagets interna kontroll, redovisning eller förvaltning. Den interna kontrollen är ofta dålig i denna typ av företag vilket innebär att de också har dålig kontroll på sin kassaredovisning. Bristfällig interna kontrollen är en av de risker FAR (2007) har identifierat som specifik för kontantbranschen. Enligt en av revisorerna bygger intern kontroll på att flera personer är inblandade, där den ledande personen är kontrollperson. Detta gör att intern kontroll är svårt i ett familjeföretag där ägaren är kontrollpersonen.

*”Så länge allmänheten inte agerar när de inte får kvitto vid till exempel lunchbesök kan inte revisorn göra så mycket.”*

Det är svårt att göra beräkningar på inköpta råvaror i förhållande till intäkterna. I exempelvis en butik som säljer köksinredning kan beräkningar göras på antalet handtag i förhållande till sålda köksluckor. Det kan ge en indikation på att alla intäkter inte redovisas, men sådana beräkningar kan lik väl vara missvisande.

### **5.3.5 Ren/oren revisionsberättelse**

Brister i kontanthantering har aldrig som enskild händelse legat till grund för oren revisionsberättelse enligt en av revisorerna, utan det har varit i kombination med andra försakelser. Revisorn påpekar att brister i kontanthantering som enda orsak borde leda till oren revisionsberättelse men att det i praktiken sällan gör det. Intressant att notera här är att en av de intervjuade revisorerna har haft brister i kontanthantering som enda orsak bidragit till en oren revisionsberättelse. I fall där flera försakelser varit uppfyllda måste revisorn ha väldokumenterat för att kunna avge en oren revisionsberättelse. Revisionsbyrån som en av intervjupersonerna representerar skriver många orena revisionsberättelse, dock är denna typ av fel ofta svåra att bevisa. Företaget och revisorn har olika uppfattningar vilket leder till att det krävs en hög bevisgrad. För att en gärning ska klassificeras som brott måste den enligt (1962:700) första kapitel 2 § ha begåtts uppsåtligen.

Enligt Ireland (2003) och Pasiouras et al., (2007) ska revisorn lämna en oren revisionsberättelse om revisorn anser att det inte finns tillräckligt med underlag för företagets

fortlevnad. Anledning kan även vara att ledning och revisor inte är överens gällande principer och praxis i redovisningen. (Ireland, 2003; Pasiouras, et al., 2007) Utgångspunkten är en ren revisionsberättelse berättar revisorerna och de är svårt att bevisa motsatsen. Om exempelvis kontantkassan varit negativ tre gånger under året är det inte en grund för oren revisionsberättelse.

Åklagaren menar att revisorer borde vara tuffare i sin feedback. De tycker att deras ansvarsområde är för begränsat. Revisorn behöver ta mer ansvar för att klienten gör rätt för sig. De gör det ofta väldigt lätt för sig genom att skriva en ren revisionsberättelse möjligtvis med en kommentar om bristande intern kontroll. Oren revisionsberättelse skriver inte en av revisorn så ofta, handlar oftast om att revisorn uppmärksammar saker som måste förbättras och gör en anmärkning på detta som bolaget förbättras till nästa år. I restaurangprojekten som gjorts i Stockholms län visade det sig att affärshändelser hade försummats i ett stort antal bolag utan att revisorn har reagerat. De flesta anmälningarna till Ekobrottsmyndigheten uppkommer från Skatteverket, då de bedrivit skatterevision. Av anmälningarna från Skatteverket har i alla fall utom ett en ren revisionsberättelse lämnats. (Åström, 2005)

Revisorn sätter gränser för hur mycket fel ett företag får ha i förhållande till bland annat eget kapital och resultat. En av revisorerna påpekar att detta är extra känsligt om de har begått en brottslig handling, bedrägeri eller manipulering. I sådana fall sätts de inga gränser utan är en oren revisionsberättelse från första kronan. En annan av de intervjuade revisorerna menar att företag som har stora kontantkassor långt över försäkringsbeloppet är ett objektiva faktum för stora risker i kontanthantering. Då bedömer revisorn att företaget har tagit en för stor risk. Det är inte en fråga som rör ansvarsfrihet för styrelsen så länge inte företaget utsätts för brott. Men om detta skulle ske har styrelsen utsett bolaget för skada. Revisorn måste ha på fötterna när de dokumenterar, det krävs iakttagelser eller en händelse som leder fram till vad ska skrivas. Det är obligatoriskt för revisorer att rapportera om de misstänker brott och Hemraj (2004) menar att kravet på att bekämpa ekonomiska brott medför press på revisorer att uppfylla uppgiften.



### 5.3.6 Granskning av kassaregister

Staten utför kontroller på avstånd genom revisorn. Med hjälp av professionen kan staten organisera, reglera och legitimera markanden. För att det ska fungera måste det finnas ett förtroendefullt förhållande mellan staten och professionen (Larsson, 2005). En av revisorerna delger oss att denne inte upplever att det för fem år sen fanns samma fokus på att granska kassaregister utan det har utvecklats de senaste åren. Flertalet av revisorerna har använt sig av FAR SRS manual för granskning av kassaregister (se bilaga 4) och förmedlar även den vidare till sin medarbetare som arbetar med liknande uppdrag. I FAR SRS checklista finns det ett uppbyggt system för att kontrollera kassaapparaters funktioner. Dock kommer inte detta åt den skickliga bedragaren då den är medveten om att detta kontrolleras och vet hur de ska undanhålla bevisen. FAR (2007) menar att checklistan inte är heltäckande men kan användas som stöd. Det saknas ofta uppgifter kring kassaapparaters funktioner och inställningar och därför bör revisorn göra en grundlig genomgång av hela kassaapparaten. (FAR, 2007)

De intervjuade revisorerna upplever att den tekniska kunskapen kring kassaapparaternas funktionalitet inte är så bra. En av revisorn anser att de inte kontrollerar kassaapparaterna och systemdokumentationen i tillräckligt stor utsträckning på grund av att de inte är kunniga. Dokumentationskravet för företag regleras i 5 kapitlet 11:e § i Bokföringslagen (1999:2078). Kravet medför att det ska finnas en verifikation för samtliga affärshändelser. Verifikationen på affärshändelsen ska sedan sparas på en kassakontrollremsa eller i ett journalminne. Bristen av sådana handlingar kan utgöra ett bokföringsbrott. (Åström, 2005)

Endast enstaka revisorer har den datakunskap som erfordras. Ett par av revisorerna tror inte heller det är möjligt att utveckla den kunskap som behövs då klienterna inte är beredda att betala för det. Det krävs kunskap och förståelse hos revisorn över hur ett kassasystem är uppbyggt tekniskt och Åström (2005) menar att revisorn bör ägna mer uppmärksamhet gentemot kassaapparaterna än vad de tycks göra i nuläget. Två av revisorerna menar att det är viktigt att kontrollera kassasystemet och apparaterna vid rutingenomgången. Det ska kunna skapas ett Z-kvitto där det kan utläsas fullständiga transaktioner och obruten nummerföljd. Revisorn måste skapa sig en uppfattning om hur rutiner, system och kontantredovisningen går till. Enligt Åström (2005) kräver revisionsprocessen kontinuerliga kontroller av affärshändelser som inte kan granskas i efterhand. Enligt författaren utgörs

granskningsåtgärder exempelvis av betalningsströmmar, rutiner och underlag för affärshändelser. (Åström, 2005)

### **5.3.7 Revisionspliktens försvinnande**

Flertalet av revisorerna menar att om revisionsplikten försvinner kommer det att innebära att flertalet företaget inom kontantbranschen slipper revision. Det kommer att ställa till problem för ett antal myndigheter och organisationer vilket innebär att de även fortsättningsvis kommer att kräva revision, exempelvis Skatteverket av företag i kontantbranschen. Detta på grund av att företag med kontanthantering för de mesta inte når upp till gränsen för revisionsplikt.

Företagen är medvetna om att de är påpassade redan idag vilket leder till att de ändå vill använda sig av en revisor. Även vid kreditgivning är det en fördel att bli granskade av en revisor. De som vill fortsätta begå skattebrott, menar en revisor, kommer att fortsätta ha en revisor för att minska risken för att bli granskade av Skatteverket. De som inte har någon revisor kommer att ha större benägenhet att bli granskade. Därför tror inte revisorn att deras arbete kommer förändras nämnvärt, FAR SRS checklistan är det som de bör göra. De ska inte leka polis och försöka sätta dit någon. En annan revisor tror att näringsidkare som vill ha en revisor som kontrollerar deras verksamhet är ordningsamma. Denna revisor tror tvärt emot den tidigare och menar att brott förekommer hos bolag som inte väljer att anlita någon revisor.

### **5.4 Skatteverkets arbete mot manipulering av kontantredovisning**

Identifieras en oklarhet vid Skatteverkets revision görs ytterligare fördjupade kontroller, de skaffar sig då bakomliggande kunskap kring företag innan den fördjupade kontrollen genomförs. Det är då viktigt att inte bara fokusera på siffror, de måste ”leka lite detektiv” med näringsidkarens redovisning och även jämföra siffror. Om Skatteverket upptäcker att en näringsidkare inte redovisat samtliga intäkter är det Skatteverket som har bevisbördan, de måste bevisa att näringsidkaren haft intäkter men som inte redovisats. Det är essentiellt att de har tillräckligt med bevis för att kunna påvisa detta. Näringsidkaren måste på annat sätt än

muntligen uppsåtligt lämnat oriktiga uppgifter till myndighet eller låter bli att lämna deklARATION, kontrolluppgift eller annan föreskriven uppgift. Om denna handling leder till risk för att skatt undandras eller felaktigt tillgodoräknas eller återbetalas till näringsidkaren själv kan denna enligt skattebrottslagen (1971:69) 2 § dömas för skattebrott. Näringsidkare som döms för skattebrott riskerar fängelse i upp till två år.

Vid revision i företag inom kontantbranschen finns det ett antal varningssignaler som revisorn bör vara uppmärksam på. Dessa varningssignaler är i stort lika för företagets revisorer som för Skatteverkets revisorer. Enligt Åström (2005) består dessa varningssignaler i att kontrollera nyckeltal för att se om de verkar rimliga. Skatteverket har egna checklistor för hur de ska kontrollera kontantredovisning. Skatteverket tittar även på den totala ekonomi, finns det tillräckligt med medel för det privata levandet? Faktorer de då granskar mer ingående är löner, skatter och hur många familjen består av. Om beräkningen blir minus kräver Skatteverket en redogörelse över var pengarna har kommit ifrån.

*”Av hela skattefelet är 2/3 svarta inkomster, gäller då alla branscher inte bara kontanthandel. Dock är kontanthandeln välrepresenterad bland denna grupp.”*

Anonyma anmälningar är en betydelsefull varningssignal menar samtliga respondenter från Skatteverket. Dessa anonyma anmälningar kommer från privatpersoner som exempelvis inte fått något kvitto hos en näringsidkare, någon som upptäckt att grannen på sin fritid har någon sorts näringsverksamhet eller en före detta anställd som fått betalt svart. Dessa anmälningar följs upp med hjälp av Skatteverkets register för att på så sätt se om det finns någon substans i anmälan. Finns det tillräcklig substans följs fallet upp ytterligare. Substansen och digniteten ökar desto fler som anmäler samma näringsidkare samt desto mer specifik anmälan är.

#### **5.4.1 Anmälda kontroller**

Skatteverket måste i de flesta fall anmäla till företaget att det ska komma. Dock finns det två sätt revisionsverksamheten kan komma oanmälda på. Det första sättet är när de har så mycket misstankar på en verksamhet att de kan göra det sannolikt att det finns oegentligheter. Det ska finnas en fara för att företaget manipulerar eller förvanskar bevis om de anmäler kontrollerna i förväg. Skatteverket vänder sig då till Länsrätten och får ett beslut att de får komma utan att

anmäla det till företaget. Detta kräver att Skatteverket har starka indikationer på att få detta beslut. Det andra sättet att komma oanmälda kan tillämpas om det inte finns starka indikationer på oegentligheter. Det grundar sig på Taxeringslagens (1990:324) regelverk som säger att de kan komma oanmälda och vilja utföra bland annat kassakontroller. Svårigheten är att näringsidkaren kan neka en sådan kontroll. Att någon nekar sker sällan, men en av respondenterna från Skatteverket berättade att det inträffade nyligen. Då visade det sig dagen efter att näringsidkaren hade byt ut hårddisken i kassan. Detta får Skatteverket fram genom att göra en så kallad spegling av kassan. Vid manipulering går företaget in i registret med hjälp av ett datorprogram och krymper försäljningen som är registrerad från början. Efter att manipulering är genomförd tar de bort de filer som visar med vilka belopp de har krympt intäkterna med. Numera är kassorna programmerade så att manipuleringen inte syns. Skatteverket får bara tillgång till de nya manipulerade filerna, som också utgör underlag för bokföringen. Enligt Brink och Carlsberg (2007) kan en person med god datakunskap lätt manipulera ett kassaregister på detta sätt.

En av respondenterna från Skatteverket märker att antalet orena revisionsberättelser på intäktssidan ökar lavinartat. Ökningen märks tydligt av under de senaste två-tre åren, sedan Skatteverket utökat kontrollerna på området. Samtliga orena revisionsberättelser granskas av Skatteverket. Det utgör en indikator på att det är en verksamhet som är revisionsvärd.

#### **5.4.2 Granskning av kassaregister**

Skatteverket delger oss att kassaregister finns både i rom och pc-baserade format. Företaget ger ut ett kvitto till kunden men i vissa system kan kassaapparaterna ställas in så att det erhålls ett oändligt antal kvittokopior. I dessa fall står det inte på kvittot att det är en kopia utan kunden tror att det är ett korrekt kvitto. Enligt Brink och Carlsberg (2007) kan detta ses genom att samtliga kvitton har samma serienummer. Manipulation kan också vara i form av återköp eller genom reduktion av dagens försäljning som sedan inte syns på Z-kvittot. I PC-systemen kan de gå in och göra förändringar i filerna. Då detta problem kräver teknisk kompetens har Skatteverket ett nätverk av personer över hela Sverige med denna kompetens. För att kontrollera kassaapparater har Skatteverket egna revisorer, kallade ADB – revisorer (Automatisk Data Behandling), vilka har specialiserat sig på att lära sig hur olika

kassaapparater fungerar. Det är viktigt att Skatteverket har bra incitament om de ska driva något ärende vidare.

Vid kontroller av rombaserade system granskar Skatteverket hur kassasystemet är inställt. Rapporter trycks fram och av dessa ska det framgå om returköpen syns. Om returköpen inte syns är det en form av manipulation. I vissa fall finns det grandandtotal i systemen som visar ett ackumulerat belopp som visar hur mycket som är inslaget i kassaregistret från att registret var nytt. Med hjälp av det ackumulerade belopp kan beräkningar göras i efterhand. Utifrån grandandtotal vid två olika tillfällen kan kontroller göras i förhållande till försäljningen under samma period. Överensstämmer inte de två beloppen är det troligt att återköp har skett under perioden. Skatterevisorns granskning vid skatterevision är något som även Åström (2005) tagit upp och denne menar precis som vi fått fram att skatterevisorn bland annat granskar kassaapparatens programmering, inställningar, funktionskontroll och rapporter.

### ***5.5 Lagen (2007:592) om kassaregister***

Lagen om kassaregister kan utgöra ett exempel på en formell institution (Fligstein, 2001). Lagen definierar aktörer med ledande ställning, i detta fall har Skatteverket en ledande ställning. Skatteverket har i den sociala miljön rätt att agera i form av kontroller och sanktioner. Debatten inom restaurangbranschen har till stor del lett till framtagandet av *Lagen (2007:592) om kassaregister*, vilken börjar gälla år 2010. I och med införandet av nya lagen om kassaregister, ska registrering av samtliga kontanta affärshändelser kunna säkerhetsställas på ett tillförlitligt sätt i verksamheten. Då lagen inte går igenom förrän år 2010 upplever flertalet revisorer att många företag inte har någon kassaapparat ännu. En av revisorerna menar att Bokföringslagen (1999:2078) är egendomlig då de inte ordagrant uttalas att det måste finnas en kassaapparat vid kontanthantering. Däremot specificeras det i Alkohollagen (1994:1738) att företag måste ha en kassaapparat.

En av revisorerna tror att den nya lagen kommer ha stor inverkan på att minska manipulering av kassaregister och även att den har en effekt redan idag, då de finns näringsidkare som medvetet väljer att sälja sin verksamhet på grund av den ökade kontrollen. Dock kommer brottet att finnas kvar så länge det finns aktörer som kan manipulera kassaregister. Att eliminera brottet helt är inte möjligt men att få brottsligheten på drägliga nivåer. För total

nolltolerans krävs det att de som konstruerar kassaapparaterna omöjliggör manipulering. Ytterligare en revisor menar att Skatteverkets uttalande om att det ska komma plomberade kassaapparater är en bra åtgärd för att minska brottet. Problemet är att det idag finns ett så stort antal kassaapparater på marknaden som försvårar revisorns kontroller. Så länge de går att handla utan att pengarna slås in i kassaapparaten kommer det att finnas manipulering av kassaregister menar en av revisorerna. Ett annat uttalande från en annan revisor är att så länge människor betalar med kontanter kommer manipulering av kassaregister att förekomma.

En av revisorerna uttrycker sig som så att denne inte är negativ till kravet på kassaregister. Tror dock inte deras arbete kommer att förändras markant i och med detta införande. Gällande personalliggaren menar revisorn att denna gör att konkurrensen blir på lika villkor.

I och med införandet av lagen kring kassaregister bör risken för manipulering av kassaregister minska, speciellt tillsammans med personalliggaren menar en respondent från Skatteverket. Detta för att risken blir högre för dem som fuskar då det blir lättare för Skatteverket att kontrollera kassaregister. Skatteverket menar att inga större effekter ännu har märkts kring kravet på kassaregister. Dock har i och med debatten kring kravet noterats att inte alla näringsidkare har krav att använda kassaregister. Detta har skapat missnöje bland vissa näringsidkare som menar att det kan medföra snedvriden konkurrens. Viktigt att poängtera är även att alla näringsidkare inte kan regleras i Lagen (2007:592) om kassaregister, exempelvis finns det en speciell lag där torg- och marknadshandel regleras.

Motsägande till detta menar ett par av revisorerna att den nya lagen inte kommer ha så stor inverkan så länge näringsidkare inte slår in alla pengar i kassaapparaten. Som privatperson är det vanligt att tänka att om ett kvitto ges ut är allt som det ska, men så behöver det inte vara. Detta då ett kvitto på en tidigare beställning kan ges ut, det enda sättet kunden kan uppmärksamma detta på är om samtliga i sällskapet fått samma serienummer (Brink och Carlberg, 2007). Företaget kan slå in på kassaapparaten, slå ut ett kvitto men ändå manipulera kassaregistret. Skatteverket menar att manipulering av kontantredovisning därmed är mycket sofistikerat. Den som vill undvika att redovisa intäkter kommer lyckas med det även i framtiden genom att hitta nya sätt. Risken med den nya lagen är att en formell nivå upprätthålls, medan det finns en verklig nivå vid sidan av. Det kan innebära att revisorn utöver den vanliga granskningen får extra uppdrag för att upprätthålla en falsk fasad mot Skatteverket. Allt för att de inte ska väcka misstankar mot företaget.

## **5.6 Ekonomiska brott**

Det mest uppenbara, enligt en av revisorerna, är bokförings- och skattebrott som begås av ägarna till företaget. Sen finns det även brott som de anställda begår i form av bedrägeri och brott mot huvudman. Det vanligaste ekobrottet är att bokföringen inte lämnas i tid. Skattebrott är även vanligt och så länge det är en hög skattesats kommer det att finnas personer som begår sådana brott. Sedan finns det vissa personer som alltid kommer dras till att begå dessa brott oavsett hur hög skattesatsen är. Revisorn menar att det är en moralisk fråga. Enligt Parker (1997) upprätthålls moral i samhället genom reglerad självständighet.

En av revisorerna tror att kravet på kassaregister kommer ha en inverkan på antalet brott som begås. Revisorn känner av förslaget redan nu i sin verksamhet då flertalet kunder kommer med frågor. Det kommer att innebära stora kostnader för företagen om de idag inte har kassaregister. Förslaget har också en skrämmande verkan emot brott redan idag. Företag är medvetna om att de utsätts för kontroller och att brottet är uppmärksammat. I och med att kraven ökar blir det svårare att begå brott. Dock kommer det alltid gå att fuska så länge det finns möjligheter att göra det. Enligt en av revisorerna är det en viss grupp som söker sig till branscher där manipulation av intäkter är relativt enkelt, dock är så inte fallet för alla företag inom branscherna. En av de intervjuade revisorerna har valt att avgå från ett uppdrag under det senaste året på grund av att klienten har missbrukat sin kontanthantering. Klienten i fråga hade sålt svart. Revisorn gav klienten flera chanser att rätta till det, men efter ett par månader så lämnade revisorn uppdraget. Skatteundanhållande till följs av manipulering av kassaregister kan snabbt bygga upp en latent skuld. Vid en eventuell konkurs blir oprioriterade borgenärer värst utsatta. Om revisorn trots brottet skriver en ren revisionsberättelse kan det leda till skadeståndsanspråk gentemot revisorn då det ger missvisande trovärdighet för företagets finansiella information. (Åström, 2005)

### **5.6.1 Anmälningssplikt**

Vid misstanke om brott är revisorn skyldig att rapportera om brott. Revisionskåren inte så nöjda med detta krav då revisorn ska vara väldigt säker för att en anmälning ska ske. Om

fallet skulle vara så att revisorn har fel kan det leda till stämning från klienten. Tolkning av lagen, enligt en av revisorerna, är att det inte krävs så mycket för att de ska anmäla. Revisorns skyldighet att rapportera brott träder in vid en relativt låg nivå av misstanke. Lagstiftningen förespråkar att revisorn ska rapportera alla händelser där misstanke finns att ett brott har begåtts. (Larsson, 2005<sup>2</sup>) Det kan vara komplicerat vid kontanthantering då det är svårt att få bevis.

Revisorn får inte skada bolaget men samtidigt är lagen skriven på sådan sätt att revisorn ska anmäla vid misstanke om brott (Hemraj, 2004). En av revisorerna upplever att lagtexten är skriven hårdare än praxis är. Skulle lagtexten tolkas rakt av skulle det finnas fler anmälningar än vad det finns idag. Verkligheten är annorlunda och många undviker att anmäla då det blir så drastiskt. Konsekvensen av att inte anmäla är att skriva en oren revisionsberättelse. Skrivs en oren revisionsberättelse skickas den vidare till Skatteverket direkt och det kan också tolkas som ett agerande. Skrivs det en ren revisionsberättelse är det enligt en revisor ett allvarligt tjänstefel. De anmälningar som byrån gjort om misstanke om brott har lagts ner i samtliga fall.

Det mest effektiva för att komma åt brottsliga gärningar är enligt åklagaren att vid revisionen genomföra oanmälda besök. Enligt McKee (2006) är oanmälda inventeringar ett av de bästa sätten för en revisor att upptäcka bedrägerier, detta då revisorn blir oförutsägbar och klienten inte kan förutspå vad denne ska göra. Revisorns anmälningsplikt för misstankar om brott känner inte en av respondenterna från Skatteverket av. Några regelrätta brott har inte förekommit utan misstankar om ekonomisk brottslighet framkommer mer vid orena revisionsberättelse

Respondenterna från Skatteverket berättar att det är grundläggande att skilja på fusk och skatteplanering. Fusk innebär en medveten handling och att samtliga intäkter eller kostnader inte redovisas. Detta är vanligast enligt Skatteverket i microföretag. Skatteplanering däremot är vanligare i större företag. Det innebär att näringsidkaren ligger på gränsen gällande sin skatteplanering för att på så sätt testa var gränsen går. Dock kan i vissa fall även skatteplanering vara fusk.

Skatteverket upplever att det har varit allmänt trögt på att vidta åtgärder gentemot ekonomisk brottslighet under många år. Bedrägeri ökar i omfång och begås ofta i syfte att täcka andra



brott. Endast ett fåtal av brotten upptäcks och genomförs vanligt i företag med dag-till-dag transaktioner. (Hall, 1996; Mitchell et al., 1998) De tror att samhället i stort har börjat förstå hur mycket pengar det egentligen handlar om. Eftersom lagstiftningen kring certifiering av kassaregister inte börjat gälla ännu, går det inte enligt en av respondenterna från Skatteverket att säga vilka brott som förekommer. Rent allmänt har Skatteverket i vissa situationer en författningsreglerad skyldighet att anmäla till åklagaren om anledning finns att anta att ett brott har begåtts. Åklagaren tar sedan ställning till om en förundersökning ska inledas. Förundersökningen sker hos polisens ekorotel eller skattebrottsenheten på Skatteverket. Brottanmälningar från Skatteverket sker oftast i följande fall;

- Bokföring saknas
- Bristfällig bokföring
- Oredovisade intäkter
- Rörelsefrämmande kostnader
- Falska fakturor
- Förbjudna lån

Bokföringsbrott och försvårande skattekontrollbrott har åklagaren ofta lätt att komma fram till dock är skattebrottet svårt för åklagare att bevisa. Bokföringsbrott och försvårande skattekontrollbrott har lägre bevisgrad på grund av att det är oaktsamhetsbrott. Vid skattebrott måste en konkret skatteeffekt kunna beräknas för att kunna påvisa ett skattebrott. Exempel på detta är att kunna konstatera falska fakturor, då får åklagaren vittnen som denne kan höra. Vid falska fakturor har bolaget försökt att öka kostnadssidan för att intäktssidan inte ska se så stor ut i förhållande till kostnaderna. Detta medför även mer ingående moms, vilket är positivt för företaget. Kan åklagaren få tag på utfärdaren, kan denne bevisa att det är en falsk faktura.

Bokföringsbrottet hänvisar till huvudsakskriteriet, att det får vara maximalt 30 procent fel. Huvudsakskriteriet är en beräkningsform, exempelvis om ingen bokföring finns för en månad är det ett bokföringsbrott enligt lag. (Westermark, 2005) Vid bokföring som visar kassaunderskott år efter år skriver revisorn en anmärkning om bristande intern kontroll, vilket inte i många fall räcker till för att näringsidkaren ska vilja göra rätt i fortsättningen. Negativt kassasaldo är ett bokföringsbrott om det har skett någorlunda mer än en gång. Det innebär att de inte har redovisat korrekt. Vid kassaöverskott stämmer det heller inte, har inte redovisat

alla intäkter utan att det ligger stora summor i kassan vilket kan vara svårt att kontrollera utan tömningskvitto eller liknande. Lite felaktighet är det rimligt att det finns i varje bolag.

Skatteverket stöter på skatte- och bokföringsbrott som försvårande av skattekontroll. Gällande kassaregister har näringsidkaren en skyldighet att bevara underlaget i tio år. I fall där detta missköts kan företaget dömas till försvårande av skattekontroll. Problemet vid en fällande dom är att uppsåtet måste bevisas och det är inte så lätt i praktiken, menar en respondent från Skatteverket. En gärning måste utföras med uppsåt för att anses som brott vilket framgår av Brottsbalken (1962:700) första kapitel andra paragrafen.

Det är en lång process från att Skatteverkets revisioner är avklarade till att fallet är uppe i rätten. Skatteverkets revisioner leder i praktik alltid till höjningar och skattekrav, många gånger i miljonbelopp. Att få företag dömda till fängelse eller böter är mycket mer komplicerat. Gällande Skatteverkets egna mål tillämpar de ofta betalningssäkringar. När det kommer in pengar i den dömda verksamheten går Skatteverket till Länsrätten med ett framställande om betalningssäkring. Efter beslutet utkallar kronofogden samtliga tillgångar. Det medför för företaget att de inte har några pengar att disponera. Kronofogden tar tillgångar såsom bank, värdepapper och privata fastigheter. Det tar även hyresrätter som medför att verksamheten inte kan överlåtas. Denna betalningssäkring ligger kvar till skatteärendet är avklarat, det vill säga tills skulden till Skatteverket är avbetald.

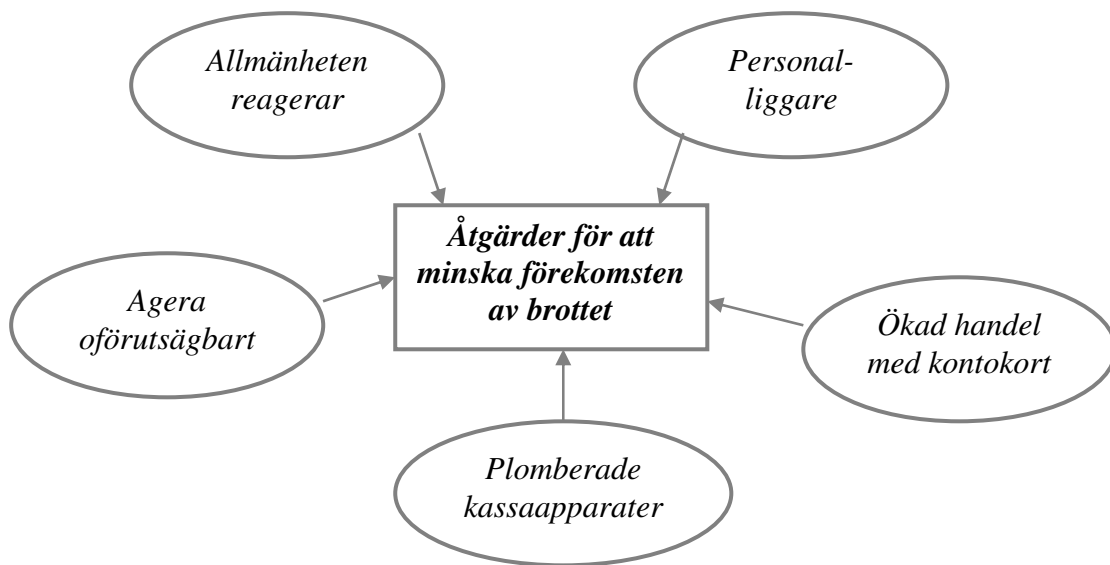
### ***5.7 Åtgärder för att minska antalet brott***

Lag om kassaregister är den primära insatsen som gjorts för att minska brottet. Utöver det finns det ett antal åtgärder som kan genomföras för att minska förekomsten av manipulering av kassaregister. Nedan följer en redogörelse av dem respondenterna lyfte upp.

---

Figur 5.1: Identifierade åtgärder

---



Källa: Egen modell, 2008

### 5.7.1 Agera oförutsägbart

McKee (2006) menar att det är viktigt med oförutsägbarhet i revisionsplanen. En del av att agera oförutsägbart är att genomföra oanmälda besök. Nyttan med dessa oanmälda besök är att revisionen blir mer effektiv och chansen för att upptäcka bedrägerier ökar. (McKee, 2006) Trots att ingen av respondenterna från revisionsbyråerna genomför oanmälda besök anser flera av dem att det har varit ett produktivt sätt att upptäcka brott. Överlag betonade revisorerna vikten att besöka klienterna mer än en gång per år. Dock sker det mer sällan i praktiken och samtliga anmäler det i förväg. Det kan förekomma oanmälda besök men det sker på företagets uppmaning och är till för att kontrollera de anställda. Ett annat sätt att agera oförutsägbart enligt McKee (2006) är att utföra slumpmässiga stickprov. Genom slumpmässiga stickprov har samliga poster samma risk att granskas och det gör det för bedragaren att förutspå vad som kommer att ingå i urvalet. (McKee, 2006) Detta är något som samliga respondenter från revisionsbyråerna genomför. Ytterligare uppförande som medför oförutsägbarhet är att ändra revisionsteknikerna från tidigare år (McKee, 2006). Detta kan kännas vid då en av revisorerna påpekade att granskningen är mer ingående i början av ett samarbete med en klient. Då sker det mer ingående kontroller av verksamheten.

En av revisorerna påpekade att det är klienternas som betalar för revisionen. Att agera oförutsägbart medför oundvikligt att kostnaden för revisionen ökar. Då granskningen medför bland annat ytterligare planeringstid, mer utbildning samt mer tid för aktiviteter så som oanmälda observationer hos klienterna. Revision menade att det finns ett motstånd för de ökade kontrollerna då klienten får betala högre arvoden. Trots den ökade kostnaden för revisionen borde företagen vara villiga då det ökar trovärdigheten för företagets interna kontrollsystem. Revisorn kan genomföra en kostnads- och nyttoanalys (se figur 2.4) för att bestämma den optimala nivån av oförutsägbarhet. (McKee, 2006)

### **5.7.2 Ökad handel med kontokort**

Kontanthanteringen fungerar men inte i alla branscher. Framförallt gäller det i mindre företag då de större har system som inte möjliggör det. En av revisorerna anser att problemet tidigare befann sig bland alla företag, men idag bara bland de mindre. I branschen brukar revisorerna beteckna det som ”kassa 13”. En kassa utöver de vanliga kassorna där butiker under jul och påskveckorna drog in ett par hundra tusen i intäkter som inte redovisades. I exempelvis en butik med omsättning på en halv miljard så syns inte detta svinn så tydligt i redovisningen. Detta var innan kontokorten var så vanliga betalningsmedel. Idag är det inte möjligt på samma sätt då stora delar av kunderna betalar med kontokort. Genom att kunden handlar med kontokort kan revisorn och Skatteverket enkelt utföra kontroller då allt finns dokumenterat.

### **5.7.3 Allmänheten reagerar**

Skatteverket upplever att allmänheten inte inser vidden av problemet. Det finns inget intresse hos gemene man att få ett kvitto då de inte finns några avdragningsmöjligheter eller liknande. Däremot får Skatteverket ofta in tips från allmänheten att vissa verksamheter betalar för lite i skatt. Det yttrar sig genom att folk blir misstänksamma över hur vissa företag kan gå runt och ifrågasätter var de får sina pengar ifrån.

Manipulering av kontantredovisning är ett allvarligt samhällsproblem enligt tre av revisorerna. En av dem påpekar att det inte är godkänt att företaget exempelvis anställer arbetskraft som arbetar svart. Det är allvarligt då det finns en allmän acceptans för detta i

samhället. Det går aldrig att uppnå en nollvision men de är farligt då allmänheten accepterar att de betalar till exempel hantverkare svart. Följs detta brott inte upp eller kontrolleras har den seriösa företagaren ingen chans då konkurrensen vrids fel. Ytterligare en revisor håller med om att det blir oschyst konkurrens och att det urholkar förtroendet för samhället. Dock påpekar denne att det även finns en annan sida av problemet, hade inte exempelvis en restaurang betalat ut svarta löner hade denne troligtvis inte kunnat fortsätta driva sin verksamhet.

#### **5.7.4 Plomberade kassaapparater**

Det finns ett antal olika kassaapparater på marknaden och i dagsläget går samtliga att manipulera. Dock kan de nyare modellerna vara något svårare då kraven på tillverkarna har ökat. En av respondenterna från Skatteverket berättar att det sker kontroller av tillverkare av kassaapparater. I Sverige har det skett två stycken tillslag av tillverkare till PC-system som ofta är manipulerade.

Åklagaren menar att manipulering av kassaregister förhoppningsvis blir ett minne blott efter införandet av Lagen (2007:592) om kassaregister. Lagen innebär att kassaapparaten ska plomberas och vid en granskning kan på så sätt visas att rätt knappar används på kassaapparaten. Åklagaren tror definitivt att brotten kommer minska med införandet av lagen om kassaregister. Det kommer även att underlätta för åklagare vid sin bevisning. En bruten plombering visar på uppsåt, och det visar på en fysisk manipulering. För total nolltolerans krävs det att de som konstruerar kassaapparaterna omöjliggör manipulering.

#### **5.7.5 Personalliggare**

Ett par av respondenterna från Skatteverket tar upp en undersökning som har genomförts där arbetsgivaravgifterna har jämförts för tiden strax innan personalliggaren infördes med första kvartalet efter införandet. Studien visade att arbetsgivaravgifterna hade ökat efter införandet av personalliggaren. Viktigt här är att poängtera att allt inte beror på införandet av personalliggaren. En övrig anledning kan vara att antalet anställda hade ökat under denna period. Innan personalliggaren infördes gjorde Skatteverket besök hos företag för att

informera kring boken och de informerade även om att de skulle göra kontroller längre fram. Dessa kontroller visade att flertalet av bolagen har gjort korrekt. Av de bolagen som gjort fel betydde inte det att alla hade fuskat, andra orsaker var bland annat att näringsidkaren glömt fylla i alla uppgifter eller är chefen ännu inte har hunnit godkänna. Vilket medförde att korrekta uppgifter inte var ifyllda. Åklagaren menar att de pengar som kommer från manipulering av kontantredovisning går till stor del antingen till svarta löner eller att ägaren stoppar pengarna i egna fickor. Personalliggaren har varit till stor hjälp kring de svarta lönerna i restaurang- och frisörbranschen. Dessutom är personalliggaren ett bra hjälpmedel för åklagare i deras arbete. Åklagaren skulle gärna se att personalliggaren utökas till fler branscher då det underlättar deras arbete.

## ***5.8 Sammanfattning***

Intervjuerna som genomförts ligger till grund för resultatredovisningen. Respondenternas yrkeserfarenheter, befattning och kompetens leder till både likheter och variation i svaren. Efter så öppen tolkning som möjligt har intervju svaren kategoriserats och därefter har svaren kopplas samman med teori som framkom under litteraturgenomgången. Under nästkommande kapitel kommer empirin tolkas ytterligare genom att vi besvarar forskningsfrågan. Det i sig kan ses som en sammanfattning av nuvarande kapitel.

## 6. Slutdiskussion

---

*Inledningsvis återges forskningsfrågan och därefter besvaras den utifrån materialet som framgår i resultatredovisningen. Svaret på forskningsfrågan leder oss vidare till studiens teoretiska bidrag. För att tydliggöra de val som gjorts sker en reflektion över slutsatsen. Studien ger upphov till fler frågor än den besvarad och därför avslutas kapitlet med förslag på fortsatta studier.*

---

### 6.1 Forskningsfråga

*Hur går revisorernas och Skatteverkets arbete till mot att stoppa manipulering av kassaregister samt vilken påverkan förväntas Lagen (2005:592) om kassaregister ha på problemet?*

#### 6.1.1 Revisorernas arbete mot manipulering av kassaregister

Revisorns roll är att granska ett ekonomiskt underlag, vilket genererar en rapport som är avsedd att läsas av någon annan än den som betalat revisionen. Enligt ett par av de intervjuade revisorerna undviker revisorer att arbeta med klienter inom kontantbranschen. Bakgrunden till det är att revisorn är medvetna om att de granskar ett material som skenbart är korrekt, trots att de vet de att det finns en penningkälla vid sidan.

Vid granskning av ett bolag inom kontantbranschen har det i vår undersökning visat sig att de flesta av revisorerna använder sig av FAR SRS Checklista för kassaregister. Dock är det endast en av revisorerna som kontinuerligt åker ut till sina klienter för att undersöka kassaapparaten. Övriga anser att de inte kan tillräckligt om hur kassaapparaterna fungerar för att kunna göra någon ingående granskning. Intressant att notera här är att det endast är den revisorn som åker på oanmälda besök till sina klienter för att kontrollera kassaapparaten. Övriga revisorer menar att besök som inte anmäls i förtid kan äventyra relationen mellan revisorn och dess klient. De poängterar vikten av att arbeta med klienten, inte mot.

Flertalet av revisorerna menar att en analytisk granskning är effektivt för att kontrollera redovisningen inom kontantbranschen. De granskar då nyckeltal i verksamheten som jämförs med generella mått för kontantbranschen, detta för att få en indikator på om något är fel. Flertalet av revisorerna kräver att deras klienter upprättar en dagrapport. Saknas dock en rapport krävs det förklaring av företaget samt att det krävs en förbättring inför framtiden. Enligt teorin är det grundläggande att revisorn undersöker hur väl dessa rapporter återger verkligheten. Om en näringsidkare gjort fel vid enstaka tillfällen vidtar inte revisorerna några större åtgärder. Sker det systematiskt gör revisorn en djupare granskning vilket kan leda till en anmärkning i form av en erinran. Vidtar inte näringsidkaren åtgärder leder till oren revisionsberättelse eller i värsta fall en anmälan om brottsmisstanke.

### **6.1.2. Skatteverkets arbete mot manipulering av kassaregister**

Revisorns och Skatteverkets verksamhet mot manipulerar av kassaregister samverkar på vissa plan. Ett av dem är när en oren revisionsberättelse skrivs. En oren revisionsberättelse skickas till såväl styrelsen som Skatteverket. När en oren revisionsberättelse anländer till Skatteverket vidtar de åtgärder som anses lämpliga utifrån berättelsen innehåll.

Ytterligare betydelsefulla indikationer i arbetet mot manipulering av kassaregister utgörs av anonyma anmälningar som Skatteverkets får ta del av. De får vanligen in dessa anmälningar från privatpersoner som exempelvis uppmärksammat att de inte fått kvitto hos en näringsidkare eller en före detta anställd som fick svart betalning av sin tidigare arbetsgivare. Även skatteverkets revisorer använder sig av nyckeltal i sin granskning för att få indikationer om att allt inte är korrekt. Skatteverket använder den privata ekonomin för näringsidkaren för att öka substansen och digniteten i kontrollen.

Skatteverket har inte samma möjligheter till oanmälda besök som en extern revisor har. För det första måste de få ett beslut från Länsrätten att det är godkänt, vilket inte ges om det inte finns starka indikationer på att något är fel i bolaget. Bolaget kan även neka Skatteverket en kontroll av kassaregistret, vilket kan försvåra deras arbete ytterligare. För att kontrollera kassaapparater krävs teknisk kunskap, vilket Skatteverket har ett antal anställda som är utbildade inom. Skatteverket kontrollerar hur kassasystemet är inställt och rapporter trycks fram för att se att allt registreras som det ska.



### **6.1.3 Påverkan från Lagen (2007:592) om kassaregister**

Den första januari år 2008 gick den nya lagen om kassaregister igenom, vilken innefattar bestämmelser om användning och kontroll av kassaregister. Lagen ska omfatta näringsverksamhet som säljer varor eller tjänster mot kontant betalning och den medför att all försäljning och annan löpande användning ska registreras i ett kassaregister. Enligt lagen ska vid samtliga försäljningstillfällen erbjudas till kund ett kvitto som framställs av kassaregistret. Kassaregistret ska därefter på ett tillförlitligt sätt visa alla registreringar som har gjorts i verksamheten. (2007:592)

Lagen (2007:592) om kassaregister kommer inte att börja gälla förrän år 2010. Detta gör det svårt att visa på någon konkret påverkan som lagen har haft. En av respondenterna påpekar att det endast har uppkommit en liten debatt i kontantbranschen kring införandet av lagen. Debatten har handlat om att vissa näringsidkare anser lagen kan medföra snedvriden konkurrens på marknaden. Bakgrunden till det är att lagen inte innefattar samtliga med kontantverksamhet, undantaget är exempelvis torg- och marknadshandel. En annan av respondenterna menade att denna märkt av den kommande lagen genom att vissa näringsidkare medvetet valt att sälja sin verksamhet på grund av den ökade kontrollen som lagen medför. Genom att det förs en debatt i den offentliga miljön kan bättre standard uppnås i samhället (Larsson, 2005).

Undersökningen som genomförts har visat att alla respondenter förutom en är positivt inställda till den nya lagen. Den resterande personen valde att hellre uttrycka det som att denne inte var negativt inställd. Ett par av respondenterna menar att den nya lagen inte kommer ha så stor inverkan, detta så länge näringsidkare inte slår in alla pengar i kassaapparaten. Men i stort menar respondenterna att lagen kommer att medföra en minskning av manipulering av kontantredovisning.

## **6.2 Studiens teoretiska bidrag**

Genom teorin har vi lärt oss modeller är nödvändiga, de hjälper oss att observera och förstå hur individuella människor med olika motiv kan integreras inom ramen av ordning (Streeck och Schmitter, 1985). Handlingar som utförs av individer måste analyseras tillsammans med

den miljö där de verkar för att kunna tolkas. Reglering och självreglering av ekonomi grundar sig såväl på makt som på kulturella infall. Avgörande för konkurrensen i den sociala miljön är hur gränser är dragna mellan grupper och vem som har rätten att agera, tala och beteckna. (Larsson, 2005)

Huvudsyftet med redovisning är att skapa information för kontroll och beslut. Syftet med redovisningen bestämmer vilken data som ska registreras, hur den ska lagras och hur den ska bearbetas för att skapa begärda rapporter. Genom att ändra syftet och förutsättningarna för redovisningen leder det till förändringar i redovisningssystem och praxis. Redovisningen får sin mening genom att specifika sammanhang kan ses som ett kulturellt fenomen. Bevis på detta kan vara att internationella redovisningsregler inte tillämpas på samma sätt i olika kulturer. (Jönsson, 1991)

Den offentliga debatten i Sverige har fram tills nu mest behandlat manipulering av kontantredovisning inom restaurangbranschen. Larsson menar att liten offentlig debatt är tecken på dålig standard i samhället. Detta kan bekräftas med vår uppsats då debatten om manipulering av kontanthantering bland professionen upplevs som förhållande liten. Det finns en allmän uppfattning att manipulering existerar i samhället. Vår studie visar att problemet har tagits upp men några effekter av det ännu inte kan urskiljas då lagen inte har börjat gälla ännu.

Debatten har gett oss att uppfattningen om att ohederliga företagsägare inte registrerar försäljning i kassaapparaten inte stämmer. Det är av intresse både för den ärlige och oärlige att registrera försäljning i kassaapparaten, detta för att allmänheten reagerar negativt om denna handling inte sker. (Åström, 2005) Genom att lyfta upp debatten kan standarden och moralen förbättras i samhället (Puxy, 1987). Professionen upprätthåller moral i samhället i utbyte mot reglerad självständighet (Parker, 1997).

Den svenska regleringen för ekonomiska brott härstammar till stor del av Kreugerkraschen. Även andra skandaler har haft inverkan men i Sverige härrör inte regleringen till så stor del av skandaler som exempelvis i USA. (Jönsson, 1991; Larsson, 2005) Skyldigheten att anmäla vid misstanke om brott är skapad utifrån civilrättslig infallsvinkel. Staten försöker med hjälp av professionen organisera och reglera marknaden. (Halliday och Carruthers, 1996) Statens intresse hamnade i bakgrunden och klientens förtroende för revisorn ifrågasätts.

Lagstiftningen förespråkar att revisorn ska rapportera samtliga händelser där misstanke finns för att brott har begåtts. Skyldigheten innefattar dock endast brott som revisorn blir medveten om vid utförandet av revision. Innebörden är att revisorn i sitt arbete inte aktivt måste upptäcka ekonomisk brottslighet. (Larsson, 2005<sup>2</sup>)

McKee (2006) visade att oförutsägbarhet är viktigt vid revision inom kontantbranschen. Nyttan av att vara oförutsägbar är att chansen ökar att upptäcka bedrägerier, vilket i sin tur gör revisionen mer effektiv. Genom att revisorn agerar oförutsägbart kan inte bedragaren veta hur revisorn kommer att agera eller vilka granskningsåtgärder denne kommer att vidta. Behovet av oförutsägbarhet är relaterat till professionell skepticism genom att revisorn ifrågasätter bedömningen av revisionsbevisen. (McKee, 2006)

Debatten i branschtidningar har gett oss ett par sätt som ett kassaregister kan manipuleras på. Detta kan ske dels genom att ge ut kopior på kvitton, vilket medför att köpet inte registreras i kassaapparaten trots att kunden får ett kvitto. Annat sätt är genom att plocka bort vissa försäljningar från registret i efterhand, detta medför att köpet har slagits in korrekt i kassan, kunden har fått ett kvitto men sedan plockas köpet bort från kassaregistret. (Brink och Carlberg, 2007)

### ***6.3 Reflektioner och slutsatser***

I studier av detta slag är det alltid en aktuell fråga kring om tillräckligt med intervjuer har genomförts. Vi menar att det har genomförts nya intervjuer till dess att vi upptäckte att inga nya resultat erhöles. Det har även vid samtliga intervjuer ställts frågan ”Om vi skulle intervjua en till person, vem skulle du då rekommendera?”. Inte heller denna fråga genererade i slutet av våra intervjuer några nya förslag och därför menar vi att de intervjuer som gjorts varit tillräckliga.

Studiens teoretiska bidrag samt debatten kan på vissa områden känna något tunn. Detta är något som vi arbetat kontinuerligt med för att förbättra. Dock har det visat sig att kontantredovisning och kontanthantering inte är något ämne som diskuteras speciellt mycket, detta varken i vetenskapliga tidsskrifter eller i svenska branschtidningar. En förhoppning vi har är att fler ska förstå vikten av att diskutera detta problem och att det i sin tur ska leda till

mer forskning och debatt på området. Genom att föra upp ämnet till diskussion kan samhället uppnå bättre ordning (Larsson, 2005).

I vår studie har det visat sig att alla intervjuade förutom en respondent anser manipulering av kontantredovisning vara ett samhällsproblem. Av dessa anser sedan sex personer det vara ett allvarligt samhällsproblem. Detta menar vi vara indikationer på att individer som arbetar med företag inom kontantbranschen anser det finnas risker och problem som är svåra att överbrygga. I och med framtagandet av Lagen (2007:592) om kassaregister tror flertalet att problemet kommer minska men inte försvinna helt. Så länge som det finns människor som vill handla med kontanter blir kontrollen svårare och det blir lättare för bedragare att lyckas manipulera redovisningen.

Revisorns och Skatteverkets verksamhet liknar i många fall varandra vid utförande av kontroller av företag inom kontantbranschen. Båda tillämpar nyckeltal och analytisk granskning samt använder sig av checklistor för att kontrollera kassaapparaters funktionalitet. Dock framför Skatteverket att de externa revisorerna borde ha mer kunskap om kassaapparaterna rent teknisk än vad de har i nuläget. Förhoppningen är att detta inte längre kommer vara något problem när Lagen (2007:592) om kassaregister införs, då den kommer medföra plombering av kassaapparater. Plomberingen kan komma att underlätta såväl revisorns som Skatteverkets granskning.

Vi anser att revisorerna i sitt arbete borde fokusera mer på att åka ut till sina klienter, undersöka kassaapparaten på plats och även i den mån det är möjligt genomföra oanmälda besök. Teorin visar på att antalet ekonomiska brott kan minskas genom att revisorn uppträder oförutsägbart. Som revisor kan man då kanske känna att detta kan äventyra relationen mellan dem och deras klienter. Men vi tror att de bolag som vill vara ärliga skulle uppskatta detta då det styrker revisorns kontroll och därmed styrker deras revision. Revisionen är till för att styrka den finansiella rapporten gentemot bolagets intressenter. Desto mer noggrann revisorns revision har genomförts, desto mer kan antas att intressenterna litar på den.

Personalliggaren har varit ett bra steg mot att minska problemet med manipulering av kontantredovisning. En övervägande del av respondenterna menar även att Lagen (2007:592) om kassaregister kommer även den bli en bra åtgärd mot att minska manipuleringen, dock är fullständig nollvision inte att vänta. Vår undersökning har visat att manipulering av

kontantredovisning är ett samhällsproblem. Genom att föra upp ämnet till debatt kan bättre ordning i samhället uppnås. Dock kommer problemet alltid att kvarstå då de som vill fuska alltid kommer att hitta nya kryphål. Enda sättet att få bort problemet vore om all kontanthantering försvann och ersattes av korthantering.

#### ***6.4 Förslag på fortsatta studier***

Denna studie har genererat fler frågor än vad som har besvarats. Några av dessa frågor har lett fram till idéer kring fortsatta studier inom ämnet manipulering av kontantredovisning. I vår studie har det visat sig att samtliga intervjuade tror att manipulering av kontantredovisning är störst inom restaurangbranschen. Därför hade det varit intressant att smalna ner studien och undersöka problemet specifikt inom denna bransch. Förslagsvis kunde då undersökas hur olika projekt går som Skatteverket sysslar med gällande just att försöka minska manipuleringen inom restauranger.

Intressant vore även att studera manipulering av kontantredovisning med inriktning på mindre företag. I denna undersökning har det framkommit att det är just i dessa bolag som problemet är som störst. En intressant tanke här är att många av de mindre företagen drivs som enskilda firmor, vilket innebär att de inte behöver ha någon revisor. Därför vore det av intresse att studera om det finns några skillnader mellan bolag som har en revisor och bolag som inte har. I framtiden om det visar sig att revisionsplikten tas bort för småföretag i Sverige vore det intressant att studera hur detta påverkar problemet med manipulering av kontantredovisning. Enligt vår undersökning har det visat sig att flertalet av revisorerna tror att detta skulle leda till en ökning av ekonomiska brott då företagen då slipper använda sig av en revisor som kontrollerar dem och deras redovisning.

# Referenser

## Skriftliga källor

Alvesson, M och Sköldberg, K, (2008). *Tolkning och reflektion – Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur.

Bokföringslagen (1999:2078)

Brottsbalken (1962:700)

Bryman, A. och Bell, E. (2001). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber Ekonomi: Malmö.

Cassel, F. (1996). *Den reviderade revisorsrollen*. Scandbook AB: Falun.

Danemark, B., Ekström, M., Jakobsen, L. och Karlsson, J. (2003). *Att förklara samhället*. Studentlitteratur, Lund.

Denscombe, M, (2004). *Forskningens grundregler*. Studentlitteratur lund.

Andersen, I. (1998) *Den uppenbara verkligheten – val av samhällsvetenskaplig metod*. Studentlitteratur: Lund.

Diamant, A. (2004). *Revisorns oberoende – om den svenska oberoende regleringens utveckling, dess funktion och konstruktion*. Iustus Förlag AB.

FAR (2006). *Samlingsvolym 2006*. FAR Förlag AB: Stockholm.

FAR (2007). *Revision av företag inom kontantbranschen*. FAR Förlag AB: Stockholm.

FAR (2008). *Samlingsvolym 2008*. FAR Förlag AB: Stockholm

Glaser, B. G. och Strauss, A. L, (1967). *The discovery of Grounded Theory – Strategies for qualitative research*. Aldine Publishing Company.

Jacobsen, D (2002) *Vad, hur och varför? Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*. Studentlitteratur: Lund.

Jerlinger (2003) *Revisorn*. Bilda Förlag: Falköping.

Lag (2007:592) om kassaregister

Lag (1992:1119) om teknisk kontroll

Moberg, K. (2006). *Bolagsrevisorn – oberoende, ansvar och sekretess*. Norstedts Juridik AB: Stockholm.

SOU 2005:35 (2005). *Krav på kassaregister – Effektivare utredning av ekobrott*. Finansdepartementet, 2005-05-02.

Skattebrottslagen (1971:69)

Revisorslagen (2001:883)

Ryen, A. (2004). *Kvalitativ intervju – från vetenskapsteori till fältstudier*. Liber ekonomi: Malmö.

Westermarck, C. (2005). *Bokföringslagen, revisionslagen och revisorslagen*. Norstedts Juridik AB: Stockholm.

## **Internetsidor**

BFNAR (2004:1). *Bokföringsnämndens allmänna råd*.

Tillgänglig: <[www.bfn.se/redovisning/RAD/bfnar04-2.pdf](http://www.bfn.se/redovisning/RAD/bfnar04-2.pdf)> [2008-03-30]

Brickman, G. (2008-03-11). *Certifierade kassaregister allt närmare.*

Tillgänglig: <[www.restauratoren.se/zino.aspx?articleID=14420](http://www.restauratoren.se/zino.aspx?articleID=14420)> [2008-03-26]

Ekobrottsmyndigheten (2008-03-30) *Revisorer*. Tillgänglig:

<[www.ekobrottsmyndigheten.se/templates/Page\\_\\_\\_\\_\\_344.aspx](http://www.ekobrottsmyndigheten.se/templates/Page_____344.aspx)> [2008-03-30]

Ekobrottsmyndigheten (2008-05-18) *Skattebrott*. Tillgänglig:

<[www.ekobrottsmyndigheten.se/templates/Page\\_\\_\\_\\_\\_1811.aspx#Skattebrott](http://www.ekobrottsmyndigheten.se/templates/Page_____1811.aspx#Skattebrott)> [2008-05-18]

Hirsch, D. (2007-08-30). *Tre av fyra kan manipulera sina kassor.*

Tillgänglig: <[www.restauratoren.se/zino.aspx?articleID=13852](http://www.restauratoren.se/zino.aspx?articleID=13852)> [2008-03-26]

Lundh, L. (2002). *Användning av manipulerade kassaregister inom kontantbranscher; inriktning restauranger*. Tillgänglig: <[www.kaf.t.se/PM.rtf](http://www.kaf.t.se/PM.rtf)> [2005-11 30]

Veckans affärer (2007-05-31). *Torg- och marknadshandel undantas i den nya lag om certifierade kassaregister som riksdagen klubbade igenom i dag*. Tillgänglig:

< [www.va.se/nyheter/2007/05/31/undantag-for-torghandel/](http://www.va.se/nyheter/2007/05/31/undantag-for-torghandel/)> [2008-03-31]

Öhrlings Pricewater House Coopers (2006-11-01) *Redovisning av kontantförsäljning vid badanläggningar*. Tillgänglig: <<http://www.mariestad.se/archive/revisorer/Bad-Kontanthant-0612-Mariestad.pdf>> [2008-03-22]

BRÅ-rapport (2002:1). *Ekobrott – utvecklingen av några centrala brottstyper*.

Tillgänglig:

<[www.bra.se/extra/measurepoint/?module\\_instance=4&name=020212763.pdf&url=/dynamaster/file\\_archive/050120/afcb0cddc1ca9e29ea2052c57f73c236/020212763.pdf](http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=020212763.pdf&url=/dynamaster/file_archive/050120/afcb0cddc1ca9e29ea2052c57f73c236/020212763.pdf)> [2008-04-26]

BRÅ-rapport (2004:4). *Revisorers anmälningsskyldighet*. Tillgänglig:

<[www.bra.se/extra/measurepoint/?module\\_instance=4&name=0409139622.pdf&url=/dynamaster/file\\_archive/050124/d651bbe4106e13d7ec07dba752a96428/0409139622.pdf](http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=0409139622.pdf&url=/dynamaster/file_archive/050124/d651bbe4106e13d7ec07dba752a96428/0409139622.pdf)> [2008-05-15]



## Tidskrifter

Larsson, L-G. och Raspe, G (2006). *Revisionsberättelse i bolag med kontantförsäljning*. Balans nr 6-7/2006.

Torén, m (2004). *RS 570 Fortsatt drift – några reflektioner*. Balans nr 10/2004.

Åström, S (2005). ”*Kan vi lita på restaurangrevisionen?*” Balans nr 3/2005.

## Vetenskapliga artiklar

Abbott, A. (1989). *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*. American Journal of Sociology. Vol. 95, No. 2, pp. 534-535

Bogen, D. (1996). *Audit Letters*. Legal Assistant Today. Vol. 13. No. 4. pp. 80-83

Dittenhofer, M. (2001). *Analytical auditing and risk analyses in government*. Managerial Auditing Journal. Vol. 16, No, 8, pp. 469-475.

Fligstein, N. (2001). *Social Skill and the Theory of Fields*. Sociological Theory, Vol. 19, No. 2, pp. 105-125.

Hall, J. (1996). *How to spot fraud*. Journal of Accountancy. Vol. 182, No. 4, pp. 85-88.

Halliday, T-C. och Carruthers, B-G. (1996). *The moral regulation of markets: Professions, privatization and the English Insolvency Act 1986*. Accounting, Organizations and Society. Vol. 21, No. 4, pp. 371-404.

Hemraj, M-B. (2004). *Preventing Corporate Scandals*. Journal of Financial Crime. Vol. 11, No. 3, pp. 268.

Ireland, J-C. (2003). *An Empirical Investigation of Determinants of Audit Reports in the UK*. Journal of Business Finance and Accounting. Vol. 30, No. 7-8, pp. 975-1015.

Jönsson (1991). *Role making for accounting while the state is watching*. Accounting, Organizations and Society, Vol 16, No. 5/6, pp 521-546.

Karapetrovic, S och Willborn, W. (2000). *Quality assurance and effectiveness of audit systems*. International Journal of Quality & Reliability Management. Vol 17, No 6. pp. 670-703.

Larsson, B. (2005). *Auditor regulation and economic crime policy in Sweden, 1965–2000* Accounting, Organizations and Society. Vol 30, No 2. pp. 127–144.

Larsson, B. (2005<sup>2</sup>). *Patrolling the corporation – the auditors duty to report crime in Sweden*. International Journal of the sociology of law, Vol. 33, (2005) pp. 53-70.

Mitchell, A; Sikka, P. och Willmott, H. (1998). *Sweeping it under the carpet: The role of accountancy firms in moneylaundering*. Accounting, Organizations and Society, Vol. 23, No, 5/6, pp. 589-607.

Parker, C. (1997). *Competing images of the legal profession: competing regulatory strategies*. International. Journal of the Sociology of Law 25, 385–409.

Pasiouras, F., Gaganis, C., Zopounidis, C. (2007). *Multicriteria decision support methodologies for auditing decisions*. European Journal of Operational Research. Vol. 180, No. 3, pp.1318.

Puxty, A. G. och Willmott, H. (1987). *Modes of regulation in advanced capitalism: Locating accountancy in four countries*. Accounting, Organizations and Society, Vol. 12, No. 3, pp. 273-291.

Willmott, H; Puxty, A. G; Robson, K; Cooper, D. J. och Lowe, E. A. (1992) *Regulation of Accountancy and Accountants: A Comparative Analysis of Accounting for Research and Development in Four Advanced Capitalist Countries*. Accounting, Auditing & Accountability Journal. Vol. 5, No. 2

Streeck, W och Schmitter, P.C. (1985). *Community, Market, State-and Associations? The Prospective Contribution of Interest Governance to Social Order*. European Sociological Review, Vol. 1, No. 2. (Sep., 1985), pp. 119-138.

### **Muntliga källor**

Auktoriserad revisor – 2008-05-06

Godkänd revisor – 2008-05-08

Godkänd revisor – 2008-05-08

Godkänd revisor – 2008-05-09

Godkänd revisor – 2008-05-19

Skatteverket, Projektledare för restaurangprojektet i södra Skåne – 2008-05-12

Skatteverket, Sektionschef – 2008-05-07

Skatteverket, Sektionschef – 2008-05-07

Skatteverket, Skattesektionschef – 2008-05-07

Åklagare, Ekonomiskbrottslighetspecialist – 2008-05-12

# Bilaga 1

## *Frågor revisorer*

- Vad innebär manipulering av kassaregister?
- Anser du manipulering av kontantredovisning vara ett allvarligt samhällsproblem?
- Vad gör du som revisor för granskning i en kontantverksamhet för att säkerställa intäkterna?
- Är det något specifikt som du tycker är viktigt som ni revisorer bör tänka på när det gäller varningssignaler?
- Hur stor acceptans har du för att det kanske varit lite fel eller att till exempel ett par dagrapporter saknas?
- Hur ofta ska bolagen banka kontantkassan?
- När du vid din granskning bedömer att lämna en oren och ren revisionsberättelse, hur mycket fel kan ni godta?
- Vad är viktigt att tänka på när det gäller rutiner och interna kontroller i kontantverksamheter? Är det några speciella eller generella händelser som ni kontrollerar där?
- Tycker Du att det är viktigt att åka ut till klienterna och titta på att kassaapparaten fungerar och att det finns systemdokumentation?
- Vilka åtgärder har samhället vidtagit för att förhindra manipulering av kassaregister? Hur har detta tagits emot, dvs. konsekvenserna?
- Kan du berätta hur det går med förslaget om ”Krav på kassaregister”? Vilka effekter har förslaget haft?
- Hur kategoriseras brotten inom detta område? (Skattebrott, bokföringsbrott)
- Vad tror du om framtiden? Kommer brotten minska/öka?

## Bilaga 2

### *Frågor Skatteverket*

- Vad innebär manipulering av kassaregister?
- Anser du manipulering av kontantredovisning vara ett allvarligt samhällsproblem?
- Vad är viktigt att tänka på när det gäller varningssignaler och vad ska revisorer enligt dig vara uppmärksamma på när de är ute hos klienter och kontrollerar kassaapparater?
- Hur kan revisorer upptäcka att det finns flera kassaregister?
- Vad är det vanligaste sättet som bolagen fuskar på?
- Hur skall revisorer gå till väga för att upptäcka att en kassaapparat är manipulerad?
- Hur kontrollerar Ni om ett kassaregister är/varit manipulerat?
- Vilka är era källor när det gäller informationsinsamling?
- Vilka åtgärder har samhället vidtagit för att förhindra manipulering av kassaregister? Hur har detta tagits emot, dvs. konsekvenserna?
- Kan du berätta hur det går med förslaget om ”Krav på kassaregister”? Vilka effekter har förslaget haft?
- Hur kategoriseras brotten inom detta område? (Skattebrott, bokföringsbrott)
- Vad tror du om framtiden? Kommer brotten minska/öka?

## Bilaga 3

### *Frågor Åklagare*

- Vad innebär manipulering av kassaregister?
- Anser du manipulering av kontantredovisning vara ett allvarligt samhällsproblem?
- Vad är viktigt att tänka på när det gäller varningssignaler och vad ska revisorer enligt dig vara uppmärksamma på när de är ute hos klienter och kontrollerar kassaapparater?
- Vad är det vanligaste sättet som bolagen fuskar på?
- Vilka är era källor när det gäller informationsinsamling?
- Vilka åtgärder har samhället vidtagit för att förhindra manipulering av kassaregister? Hur har detta tagits emot, dvs. konsekvenserna?
- Hur kategoriseras brotten inom detta område? (Skattebrott, bokföringsbrott)
- Vad anser ni om den debatt som finns i samhället kring manipulering av kontantredovisning?
- Vad tror du om framtiden? Kommer brotten minska/öka?
- Om jag skulle intervjua någon mer, vem skulle ni då rekommendera?

## Bilaga 4

### *FAR SRS Checklista för granskning av kassaregister*

Kund	Räkenskapsår	Datum	Flik
Moment <b>Checklista Granskning av kassaregister</b>	Kopia av detta dokument i	Signatur	Sida av

Förklaringar, exempel, anvisningar till vissa frågor och ordlista finns i slutet av checklistan

Grundläggande frågor	Antal	ID-beteckning	Ref.	
1. Hur många kassaregister har företaget?				
Kassaregistersystem	Ja	Nej	E/T	Ref.
2. Är kassaregistren				
a. ROM-baserade ("traditionella" kassaregister)?				
b. PC-baserade?				
c. Är de anslutna till datorer?				
3. Finns systemdokumentation (manual, handbok eller liknande) för kassaregistren? (BFNAR 2004:1)				
4. Finns sep. handböcker för programmering?				
5. Har det gjorts en anpassad programmering efter företagets behov?				
6. Har företaget dokumenterat gjorda programmeringar?				
7. Kan företagets kassaregister producera behandlings-historik enl. BFNAR 2004:1?				
Rutiner kring kassahantering	Ja	Nej	E/T	Ref.
8. Finns rutinbeskrivning över kedjan "från program-mering av kassaregister till bokföring"?				
9. Finns det en skriftlig rutin för registrering i kassa-registret för de anställda?				
10. Upprättas kassadagsrapporten med tömningskvittona (Z-utslag) försedda med löpnummer som underlag?				

11. Finns en förteckning över vem som har vilka typer av nycklar till kassaregistren?				
12. Finns skriftliga rutiner för hur dagstömningen ska ske?				
13. Görs löpande kassainventeringar?				
<b>Granskning av kassarutiner vid besök</b>	<b>Ja</b>	<b>Nej</b>	<b>E/T</b>	<b>Ref.</b>
14. Finns kontrollremsor/journalminne?				
15. Har kontroll skett att dessa kommer från företagets kassaregister? (Identitetskontroll)				
16. Arkiveras kontrollremsor/innehåll i journalminne enligt BFL/BFNAR 2000:5 och 6?				
17. Får kunden regelmässigt kvitto?				
18. Har du gjort provköp, inkl retur- samt övningsförsäljning, och jämfört med kvitto och kontrollremsa?				
19. Granska kassarapporter, kvitton, kassautslag – uppfyller de kraven i BFL/BFNAR 2000:6 – stämmer de med bokföringen?				
20. Hur många anställda är i tjänst idag? Förteckna och jämför med avlöningslistor!				

<b>Granskning av kassarutiner vid eller efter besök</b>	<b>Ja</b>	<b>Nej</b>	<b>E/T</b>	<b>Ref.</b>
21. Stämmer en summering av samtliga enskilda poster på en dags kontrollremsa med Z-tömningskvitto?				
22. Beordra ett X-utslag för senaste månaden, stämmer detta mot bokföringen?				
23. Har du avstämt bokförd omsättning för en period mot Z-tömningskvittona och/eller GrandTotal för samma period?				
24. Är dagens försäljning rimlig jämfört mot ett snitt/dag?				
<b>Sammanfattande bedömning</b>	<b>Ja</b>	<b>Nej</b>	<b>E/T</b>	<b>Ref.</b>
25. Alla kassaregister går att manipulera! Finns det tecken som tyder på att så har skett hos detta företag?				



26. Övriga iakttagelser och bedömningar:

7. Bedöms företagets rutiner vara tillförlitliga för att säkerställa fullständighet i intäktsredovisningen?

### **Förklaringar, exempel och anvisningar till checklista granskning av kassaregister:**

Checklistan är framtagen av SRS Revisionskommitté hösten 2005 i syfte att vara ett hjälpmedel för SRS revisorer vid granskningen av kontantbranscher. Det är viktigt att notera att denna första version av checklistan *inte* är heltäckande, utan utgör exempel på frågor som kan kontrolleras i samband med granskning av kassaregister.

När checklistan används första gången vid granskning av ett visst företags kassaregister behöver normalt de flesta av checklistans frågor beaktas, det kan även vara nödvändigt att komplettera med ytterligare frågor. När checklistan används vid senare tillfällen i företaget och det inte skett någon ändring i system och rutiner kan omfattningen av granskningen begränsas när det gäller kassaregistersystem, intern kontroll och rutiner hos företagen. Liksom vid annan granskning av intern kontroll är det normalt tillräckligt att begränsa granskningen i dessa avseenden till att rutiner inte ändrats och att tidigare granskade rutiner fortfarande tillämpas.

Checklistan inleds med frågor grundläggande information om antal kassaregister, kassasystem och rutiner, dessa kan med fördel ställas till företaget innan besök sker. Därefter följer ett antal frågor som granskas vid besök hos företaget och som tar sikte på granskning av kassaregistersystem (kontrollremсор, tömningskvitton och kassakvittos utseende vid provköp m.m.), rutiner och slutligen jämförelse med redovisningen. Det är av stor vikt för granskningen att besök görs på företaget och åtminstone den senare delen av checklistan är svår att genomföra/besvara om detta inte sker.

#### *Ordlista för kassaregister*

Kassaregister: Samlingsnamn för kassaapparater och kassasystem, inkl. t.ex. taxameter.

Kontrollremsa: Dokumentation av den löpande registreringen i kassaregister i pappersform. Av kontrollremsa framgår normalt

- nyckelläge, t.ex. registreringsläge (normalt), retur försäljning, övning, datum och klockslag för registreringen
- vilken kassörsnyckel/kod som använts
- löpnummer för transaktionen
- vilka artiklar som sålts och till vilket pris
- totalt belopp
- total moms
- i regel även lådöppning utan att någon registrering skett

Journalminne: Dokumentation av löpande registrering (se kontrollremsa) fast i elektronisk form.

Löpnummer: Löpande obruten nummerserie som löpande stiger.

Z-utslag: Sammanställning i rapportform av de registreringar som skett efter förra Z-utslaget. Z-utslag nollställer kassaregister. Kallas även tömningskvitto.

X-utslag: Sammanställning i rapportform av de registreringar som skett efter förra X-utslaget. X-utslag nollställer *inte* kassaregister.

Grand Total: Ackumulerad summa av försäljning som normalt inte skall gå att nollställa.

*Några kommentarer till enskilda frågor:*

Fråga 1: Det kan finnas kassaregister som inte används normalt utan endast vid speciella arbetstoppar eller som står i reserv. Varje kassaregister har en ID-beteckning som normalt registreras på kontrollremсор, Z-tömningskvitton och liknande. Restauranger som har utskänkningstillstånd måste anmäla antal kassaregister och typ i samband med ansökan om utskänkningstillstånd, genom att begära kopia av denna anmälan kan revisorn i dessa fall få underlag för sin granskning.

Fråga2: Skillnaden mellan ROM-baserade och PC-baserade kassaregister har bl.a. med programmeringsmöjligheter och lagringskapacitet att göra. I ROM-baserade register sker normalt programmering direkt i kassaregistret och data lagras på ett expansionskort/minneskort. Dessa har begränsad lagringskapacitet (normalt högst 15 000 rader). Det lagrade minnet kan skrivas ut via den vanliga kvittoskrivaren och innehållet motsvarar en kontrollremsa. När minnet är fullt skrivs tidigare lagrad information normalt över. PC-baserade register innebär att alla programmeringar görs i en dator, som inte behöver vara det aktuella kassaregistret om de är sammankopplade, och information lagras i datorns hårddisk. PC-baserade register är normalt dyrare än ROM-baserade men har fördelar t.ex. genom att möjligheterna att följa upp verksamheten ökar. Är kassaregistren anslutna till datorer kan programmeringar och rapporter tas ut från en dator som inte behöver vara ett kassaregister. Det är därför viktigt att konstatera vilka enheter som ingår i nätverket, var informationen lagras, om det går att ta ut informationen i läsbart skick och om uppgifterna är spärrade mot ändringar.

Fråga 6. Exempel på lämpliga frågor att följa upp:

- Finns olika artiklar/artikelgrupper för registrering?
- Momskodning?
- Finns sammanställning över vilka rapporter som kan tas ut?

Fråga 8. Identifiera kedjan, exempel på lämpliga frågor att följa upp:

- Hur många personer är inblandade?
- Vem gör vad, vilka kontrollfunktioner finns internt?
- Är det olika/flera personer som:
  - \* Programmerar kassan
  - \* Handhar kassan (tar emot betalningar)
  - \* Räknar och stämmer av kassan
  - \* Tar fram underlag/dagsrapporter till bokföring
  - \* Sköter bokföring?
  - \* Gör en preliminär bedömning av företagets interna kontroll utifrån detta.

Fråga 9. Exempel på ytterligare frågor att följa upp:

- Finns rutiner för hantering av retur/minusinslag?
- Hur vanligt förekommande är retur/minusinslag?
- Hur hanteras pengarna/kassalådan?  
(Står lådan öppen eller skall den stängas och registreras antal lådöppningar?)

Fråga 11. Olika nycklar ger olika behörighet att använda olika funktioner när det gäller kassaregister. Det är därför viktigt att klargöra vem som har olika nycklar och vilka funktioner som är knutna till dem, t.ex. kassörsnyckel, huvudkassörsnyckel och ägarnyckel.

- Fråga 12. Exempel på ytterligare frågor att följa upp
- Finns fastslagen rutin för hantering av kassadifferenser/felräkningar?
  - Hur ofta förekommer felräkningar?
- Fråga 13. Hur hanteras felräkningar (får den anställde stå själv för eventuella differenser)?
- Fråga 14. Ett vanligt problem med journalminne, som är en elektronisk kontrollremsa, är att de har otillräcklig minneskapacitet. När minnet är fullt skrivs tidigare registrerade uppgifter över om det inte skett någon separat arkivering av uppgifterna (t.ex. back-up). Uppgifter i ett journalminne skrivs normalt ut via den vanliga kvittoskrivaren och utskriften motsvarar en kontrollremsa
- Fråga 15. Varje kassaapparat bör ha en ID-beteckning som bl.a. framgår på olika rapporter. Det är inte säkert att ID-beteckningen finns fysiskt på kassaapparaten utan den kan finnas inprogrammerad och framgår då av olika rapporter. Genom att jämföra ID-beteckningar på kontrollremсор med kassaapparater som finns i företaget kan eventuell förekomst av extra kassaregister eller utbyte av kassaregister upptäckas.
- Fråga 17. Erhåller kunden kvitto kan detta i sig vara en indikation på att det finns rutiner som gör att registrering sker i systemet. Det går dock att manipulera detta med kvittokopior och tränings- och övningsläge i kombination med ändrad text på kvittot (se fråga 21)
- Fråga 18. Möjlighet till provköp styrs normalt via inställning av kassaregistrets centrallås eller en särskild kod, alternativt finns i vissa fall möjlighet genom att använda sk. träningsnycklar. Tillvägagångssätt framgår i regel av manualen till kassaregistret. Med provköp menas försäljning med nycklar i registreringsläge. Vid retur försäljning är nycklar i retur försäljningsläge, en uppföljning kan då ske av att tecken på kvitto och att det framgår att det är fråga om retur försäljning. Tränings- eller övningsläge är en funktion för att öva personal i hantering av kassaregister. Funktionen ger ett kvitto utan att någon registrering sker på kontrollremsan. Det skall framgå av kvittot att det rör sig om övning men det förekommer att denna text kan vara ändrad på kvittot. Vad som produceras respektive inte produceras när kassaregistret står i övnings-/träningläge styrs av inställningar och programmeringar i registret.
- Fråga 20. Det är lämpligt att vid besök även granska hur många anställda som finns i verksamheten vid tillfället. Dessa uppgifter används dels för att jämföra med avlöningslistor för att kunna jämföra med antal anställda och löner m.m., dels för att använda som underlag för vidare analyser.
- Fråga 21-24. Uppföljningen av dessa frågor kan med fördel göras i efterhand mot bokföring. Exempel på lämpliga följdfrågor för den analytiska granskningen, se även "Förslag till vägledning för granskning av intäktsredovisningen i kontantbranscher med kassaregister".
- Fråga 22. OBS! Viktigt att den tömning som skall beordras inte skall nollställa kassaregistret (normalt kallas denna typ för X-tömning). Det är även viktigt att vi revisorer inte själva gör registreringar och/eller knapptryckningar i kassaregistren.
- Fråga 24. Har vi varit på plats och sett till att en kontrollinventering av kassabehållningen vid dagens slut gjorts? (Stämmer detta mot bokfört kassasaldo?) Är den aktuella dagens försäljning "all-time-high" kan detta dock indikera "tillfällig skötsamhet".